

Indraja

Utenos kraštiečių kultūrinis žurnalas

Kaina 3 Eur

Tėvo ir sūnaus kūrybinis pasimatymas
Pasaulio tautų teisuoliai iš Užpalių krašto
Senujų šventviečių dvasia atgijo sename bažnyčios svinne

Nr. 4 (79)
2020 m. gruodis

Žurnalą „Indraja“ galite
prenumeruoti ir gauti į savo pašto
dežutę visoje Lietuvoje.

Prenumeratos kaina

vienam ketvirčiui – 3 Eur

Žurnalas išeina 4 kartus per metus

**Užsisakyti kraštiečiams skirtą žurnalą galima
laikraščio „Utenos diena“ redakcijoje (Maironio g. 34, Utena) bei
visuose Lietuvos pašto skyriuose.
Daugiau informacijos tel. (8 389) 61 460.**

Indraja

2020 m. Nr. 4 (79)
Leidėjas UAB „Utenos diena“
ISSN 2029-9753

REDAKCIJA

Adresas: Maironio g. 34, 28193 Utena,
tel. (8 389) 61 460

REDAKTORIUS

Vytautas RIDIKAS

Tel.: 8 657 47 758, el. p. redaktorius@utenosdiena.lt

ŽURNALISTAI

Deimantė KAZOKAITĖ

Visvaldas KULAKAUSKAS

Lina NARČIENĖ

Aurelija KAIRYTĖ-SMOLIANSKIENĖ

Jurgita ULKIENĖ

Vilija VISOCKIENĖ

MAKETUOTOJA

Viktorija SKREBIŠKIENĖ

REDAKCINĖ KOLEGIJA

Prof. Arvydas ŠALTENIS – kraštiečių klubo „Indraja“ prezidentas, Lietuvos dailininkų sąjungos narys.

Grażina KADŽYTĖ – kraštiečių klubo „Indraja“ viceprezidentė, etnologė.

Regina KATINAITĖ-LUMPICKIENĖ – Lietuvos rašytojų sąjungos narė, poetė.

Petras PANAVALAS – Lietuvos rašytojų sąjungos narys, rašytojas, publicistas.

Spausdino UAB „Judex spauda“

Tiražas 1 000 egz.

Maketavo UAB „Utenos diena“

Platinti žurnalo tekstus be rašytinio redakcijos sutikimo draudžiama.

Leidinyje panaudotos Visvaldo Kulakausko (3–6, 54–57 psl.), Aurelijos Kairytės-Smolianskienės (8–19 psl.), Vilijos Visockienės (20–23 psl.), Alvydo Balandos ir Molėtų krašto muziejaus archyvo (24–32 psl.), Vytauto Ridiko (35, 39–41 psl.), Linos Kovalevskienės (42, 43, 46–50 psl.), Jurgitos Ulkienės (58 psl.), Dobilo Kirvelio asmeninio archyvo (34–38 psl.), Edmundo Kutkos asmeninio archyvo (52, 53 psl.), Aurelijaus Sirgedo asmeninio archyvo (59–63 psl.), laikraščio „Utenos diena“ archyvo (64–66 psl.) nuotr.

Pirmame viršelio puslapyje Povilo Šorio nendrinė ugnies skulptūra „Pasaulio medžio šlamėjimas“

Paskutiniame viršelio puslapyje Deimantės Kazokaitės nuotr.

SRTRF parėmė rubrikas

SUSITIKIMAI, PASTOGĖ, ATMINTIS, MENAS, MUZIKA, ISTORIJA, HOROSKOPAI

Projektą iš dalies finansuoja
Spaudos, radijo ir televizijos
rėmimo fondas

UAB „Utenos diena“

2020 metų projektui „Utenos kraštiečių kultūrinis projektas „Indraja“ skirta 10 tūkst. Eur.

TURINYS

SUSITIKIMAI	3 psl.
Ilgaamžės audėjos rankose iki šiol nardo šaudyklė	
KŪRYBA	7 psl.
Už geležinės uždangos	
PASTOGĖ	8 psl.
Šarkių kaimas saugo įvairius prisiminimus	
PARODA	20 psl.
Tėvo ir sūnaus kūrybinis pasimatymas	
ISTORIJA	24 psl.
Apie demarkacinę liniją, ėjusią Molėtų rajono pakraščiu	
POEZIJA	33 psl.
Linos Kovalevskienės poezija	
ATMINTIS	34 psl.
Pasaulio tautų teisuoliai iš Užpalių krašto	
ATMINTIS	40 psl.
Skerdynės Utenoje	
PASTOGĖ	42 psl.
Gamtos muziejus Ažvinčiuose jau laukia lankytojų	
TARMĖ	44 psl.
Ilgesyngas dainas istorija	
KŪRYBA	45 psl.
Elvyros Tauragnės poezija	
MENAS	46 psl.
Laimingas ir laisvas menininkas	
KŪRYBA	51 psl.
Kelionė	
ASMENYBĖ	52 psl.
Žymaus šalies gydytojo prof. Povilo Plevoko gyvenimas ir veikla	
ASMENYBĖ	53 psl.
Prof. Vytauto Sirvydžio prisiminimai apie kolegą Povilą Plevoką	
MENAS	54 psl.
Apie parodą „Žingsniai link Pasaulio ašies“	
MENAS	55 psl.
Senųjų šventviečių dvasia atgijo sename bažnyčios sverne	
MUZIKA	58 psl.
„Sielos“ lyderis Aurelijus Sirgedas: „Mūsų gerbėjai klauso ne vien ausimis“	
HOROSKOPAI	64 psl.
Medžių horoskopai	

... ne tik apie gyvenimų išskirtinumus

Nežinau kaip Jūs, mieli skaitytojai, bet aš žaviuosi mūsų bendradarbių ištverme talkinti leidėjams kūrybiniais ieškojimais, istorinėmis žiniomis, dalintis menininkų pasiekimais, džiaugtis jaunimu, apie kurį rašoma mūsų žurnalo puslapiuose. Dar kartą Jums primenu, kad žurnalas 2019 metų rudenį šventė gražią 30 metų leidybos sukaktį. Tuose minėjimuose kraštiečių klubo „Indraja“ prezidentas tiek Utenoje, tiek Vilniaus sambūryje sakė, jog šis žurnalas – tarsi nematoma gija visus iki šiol vienybę – ir toliau kuria gražią istoriją. Jo teigimu, šis leidinys – uteniškių, gyvenančių ne tik sostinėje, bet ir kitose vietovėse, vienytojas. Ir tai – tiesa. Nes jį kuriame kartu.

Visi žinome (o daugelis tuo ir didžiuojasi), kad šie, jau nueinantys 2020-iejį, Seimo buvo paskelbti mūsų kraštietės habilituotos gamtos mokslų daktarės Eugenijos Šimkūnaitės metais. Visuose šiais metais leistuose žurnaluose mes apie ją rašėme arba spausdinome jos publikacijas. Metai beveik praėjo ir štai – laikome jau paskutinį šių metų numerį, kuriame, kaip ir kituose šių metų žurnaluose, ypatingą dėmesį skyrėme žydų istorijai mūsų krašte. Ypatingą todėl, kad šie metai vėlgi buvo skirti jiems paminėti. Visoje Lietuvoje buvo prisiminti holokausto padariniai, o mūsų žurnale, taip pat ir šiame, aprašomos įvairios su tuo susijusios istorijos. Viena jų – žydų situacija ne tik Užpaliuose, bet ir Utenoje – šiame numeryje. Jame – pagaliau surasti (aišku, ne be mūsų skaitytojų pagalbos) Rašės masinių žydų žudynių metu, kur buvo sušaudyta beveik 5 tūkst. žydų tautybės žmonių, vieno išsigelbėjusio vyro prisiminimai. Gerai, kad yra tikrų liudijimų, kuriuos privalome užrašyti ir palikti būsimoms kartoms.

Liūdna, kad taip buvo... Kai 1941 m. birželį tebebildėjo traukiniai į Sibirą su tremtiniais (čia vėlgi atskira istorija), Lietuvą okupavo vokiečiai. Lietuviams tada baigėsi „raudonasis teroras“, o štai žydams – tai buvo tikros katastrofos pradžia. Kažkurioje knygoje skaičiau, kad tuomet Užpalių žydės garsiai rėkė ir visiems sutiktiems aiškino, jog pildosi Talmudo pranašystė, kurioje tvirtinama, kad ateis karalius iš H raidės ir sunaikins žydus. Gaila ir liūdna, kad tame teroro akte dalyvavo ir lietuviai. Iki šiol man nesuprantama, kokia stipri turėjo būti neapykanta tiems žmonėms, kad kai kurie lietuviai net paminklinius akmenis nuo žydų kapinių sudėjo į savo trobų ar kitų pastatų pamatus...

Anuomet buvo visko, visko yra ir dabar. Godumas ir laimė niekada nederėjo. Buvusiuose šių metų numeriuose rašėme apie siekius ir viltis, apie gyvenimų išskirtinumus, net ir apie sveiką pavydą kažkam, ir šiame numeryje gausus išskirtinių mūsų krašto žmonių, kurie toliau kuria istoriją būrys. Kai kas darbuojasi archyvuose ir nuo dokumentų šluosto praeities dulkes, prikeldamas ir mūsų krašto istorijos trupinius, svarbius kiekvienam. Istorija – praeities liudytoja. Be praeities – nėra ir ateities. Visi įvykiai, nutikę praeityje, yra labai svarbūs ateičiai. O visa tai, ką Jūs skaitote esamuoju laiku – tai jau praeitis. O ateitis ir praeitis, kaip sakyti filosofai, dalyvauja kaip esaties laukas. Todėl ir kviečiu skaityti šiame numeryje apie žmones, jų pasiekimus, norą būti ir gyventi mums, apie atmintį, apie šventviečių dvasią, skaityti poezijos žodį, kuris tampa naujuoju pasauliu, pilnu nerimo ir aistros, džiaugsmo ir vilties...

**Gražių ir sveikų švenčių linkintis
žurnalo redaktorius Vytautas RIDIKAS**

Ilgaamžės audėjos rankose iki šiol nardo šaudyklė

Visvaldas KULAKAUSKAS

Lapkričio 23 dieną žinomai Utenos krašto tautodailininkei Anei Araminienei sukako 80 metų. Moteris ne tik drožia iš medžio, kuria skulptūras iš betono, tapo paveikslus, siuva, bet ir yra bene vienintelė audėja Utenos rajone. Dar vienas jubiliatės talentas – naminės duonos kepimas kaimiškoje krosnyje. Jau beveik šešis dešimtmečius vyro tėviškėje gyvenanti sukaktuvininkė nežino, kas yra nuobodulys, o sveikata – vienintelis dalykas, kurio ji sau linki.

Gimusi neramiu laiku

Guvi, nors jau devintą dešimtį pasiekusi, A. Araminienė pasakojo, kad toli nuo gimtųjų Gimžiškių (Kuktiškių sen.) nepabėgo – nuo tada, kai ištekėjo už vyro, tebegyvena netolimame Gudėniškių viensėdyje (Kuktiškių sen.).

Neramiais 1940-aisiais gimusi pašnekovė atsiminė, kaip rusai „Katiušą“ (Sovietinės armijos reaktyvinės artilerijos įren-

giniu) šaudė per jų trobą: „Išgirdę, kad atūžia, bėgome slėptis rūsin. Sviediniai skriejo labai žemai – buvo siaubingas garsas! Sako, nukrito kažkur Kvykliuos (Utenos sen. – aut. past.)“

A. Araminienė pasakojo, kad rusų kareiviai norėjo iš jų atimti du arklius. Lai-me, senelis kažkaip sugebėjo susitarti – rodos, davė medaus, lašinių – ir šie paliko šeimą ramybėje. Buvo pas juos užėję ir vokiečiai. Vienas kareivis pašnekovės pu-

santrų metų vyresniam broliui davė purpurinę (porcelianinę) švilpynę. Deja, vaikui ilgai neteko ja pasidžiaugti – netyčia sudaužė į lovos galą.

Atsiminė pašnekovė ir labai žemai skrendančius bei liečiančius medžių viršūnes lėktuvus.

Gudėniškėse stovi kryžius 1945 metais žuvusiems partizanams atminti. Anot moters, jie krito apsupti rusų kareivių. Kūnus miškelyje palaidojo kito būrio partizanas

Anelė Araminienė yra bene vienintelė pripažinta audėja Utenos krašte

Simuntis. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, žuvusieji giminaičių buvo iškasti ir perlaidoti.

Nors daugelyje Lietuvos vietų pokaris gyventojams buvo sunkus išbandymas, anot A. Araminienės, jos tėviškėje šis laikotarpis praėjo gana ramiai. Pasak jos, svetimų partizanų apylinkėse nebuvo, o vietiniai su savais sugyveno draugiškai. Kartais miškiniai ateidavo pas juos pernakvoti. Prašė jie tėvo leisti rūsyje bunkerį išsikasti. Šis atsakė: „Leisti tai galiu, bet vaikams burnų neužkišiu (šeimoje augo net septyni vaikai – aut. past.)...“ „Skrebų“ vizitų irgi neišvengė. Atėję šaukdavo: „Kur banditai?“ Tačiau apieškoję ir nieko neradę, išsinešdindavo.

Kaip pirmokė nušluostė nosį ketvirtokai

Jubilatė kartu su seserimi ir broliu pradinę mokyklą lankė už trijų kilometrų esančiose Liepiniškėse (Kuktiškių sen.) Viena mokytoja vienoje patalpoje mokydavo apie dvidešimt I–IV klasių vaikų. Anot pašnekovės, pirmą klasę pradėdavo lankyti skirtingo amžiaus vaikai – kaip

kam išeidavo. „Į pirmą klasę pradėjau eiti Šnieriškėse (Utenos sen. – aut. past.). Palankiau gal mėnesį, gal du, bet – šlapia, ruduo, toli eiti... Ir nebėjau. Paskui atidarė mokyklą Liepiniškėse, pas Čižienę. Brolis su seserimi ėjo ketvirton klasėn, aš – pirmon. Bet pirmos klasės taip ir neišėjau. Prie lentos ketvirtokė sprendė uždavinį, tačiau niekaip negalėjo išspręsti. Tada aš pakėliau ranką, nuėjusi prie lentos viską teisingai suskaičiavau ir pasakiau atsakymą. Mokytoja dar paklausinėjo manęs matematikos, rašiau aš jau gerai, todėl mane iškart perkėlė į antrą klasę. Pradinėje mokiausi tik trejus metus“, – pasakojo kalbinta moteris. Ji mano, kad matematinius sugebėjimus paveldėjo iš tėvų.

Mokslai galėjo būti tęsiami Biliakiemio septynmetėje (Utenos sen.), tačiau po karo, pasak buvusios gimžišketės, nebuvo nei knygų, iš kurių mokyti, nei kur jų gauti (vaikai mokydavosi iš senų vadovėlių, skolindavosi iš kitų vaikų). Jos brolis, šitaip vargęs pusę metų, penktoje klasėje mokslus metė, o ketvirtokė Anelė taip jų Biliakiemyje ir nepradėjo. Su pavydu stebėdama į mokyklą kulniuojančias drau-

ges, A. Araminienė vis dėlto neapsileido – iš mamos išmoko austi, vėliau – siūti.

Dvidešimtmetė mergina ištekdėjo už dešimčia metų vyresnio Algirdo. 1961 metais ji apsigyveno vyro tėviškėje – Gudėniškėse.

Pasak senbuvės, anksčiau Gudėniškės buvo kaimas, tačiau „prie kolūkių“ daug kas išsikėlė (arba buvo priversti išsikelti) į gyvenvietę. „Ir mus spyrė eit gyvenvietėn, – prisiminė A. Araminienė. – Kolūkio pirmininkas sakė: „Aparsim iki langų, ką jūs bedarysit?“ Tačiau vyras su savo tėvoku nenusigando: „Arkit. Kiek liks, tiek mums užteks.“ Taip ir neišėjom, likom vienkiemyje. Kokia ten laimė Raudoniškio gyvenvietėj (Kuktiškių sen. – aut. past.)? Gyvenvietė yra gyvenvietė, net savo vištos nepaleisi...“

Ar sunku Seime išdirbti iki šimto metų?

Pašnekovė pasakojo, kad 1972 metais nenoromis išleido seserį atostogų ir mėnesį turėjo padirbėti Raudoniškio „Palangos“ paroduotuvėje: „Nenorėjau, sakiau, kad nemoku (nors mokėjau) skaičiuoti skaitliukais, bet

Šimtamečius Anelės Araminienės namus saugo angelas ir du liūtai

Vieni naujausių Anelės Araminienės kūrinių – betoniniai muzikantai...

...ir kukutis

nenusileido: „Mėnesį kaip nors atbūsi.“ Se-suo išvažiavo į Rusiją, o aš vietoje mėnesio atbuvau septynerius metus su viršum. Bet nebloggeriai sekėsi, 1974 metais už gerą darbą gavau padėką iš Vilniaus. Buvau ne tik pardavėja, bet ir vedėja. Vedėja negalėjo būti nemokyta, todėl turėjau laikyti egzaminus. Išlaikiusi juos, gavau pardavėjo kategoriją ir galėjau dirbti.“

Pasak A. Araminienės, kadangi iki pensijos dar trūko stažo, ji ėjo dirbti į melioracijos statybos valdybą (MSV). Valdydavo melioracijos griovius, dalgiu pjaudavo žolę. Paskui dar kelerius metus dirbo su vyru – spygliuota tvora tverdavo ganyklas. „Juokiuosi, kad gimiau pačiu laiku – suspėjau penkiasdešimties išeiti į pensiją (buvo penki vaikai – aut. past.), – šypsojosi jubiliatė. – O dabar seimūnai iki aštuoniasdešimties Seime sėdi ir nori, kad kiti irgi taip ilgai dirbtų. Jie nepagalvoja, kad yra skirtumas, kur žmonės dirba fizinį darbą, o kur jie, seimūnai, tik kėdes užpakaliais trina. Taip gali ir iki šimto metų prasidėti...“

Drožėjo įrankiai iš žento rankų

Paklausta, iš kur atsirado palinkimas į meną, jubiliatė prisipažino, kad jau mokykloje buvo pati geriausia piešėja. Aus-ti ėmėsi netrukus po vedybų. Kadangi

parduotuvėse nieko nebūdavo, pirkdavo siūlus ir ausdavo (lovatieses, kilimus) namie. Po kurio laiko nuėjusi į vieną parodą, pašnekovė pamatė medžio skulptūrėles ir pradėjo „medį daryti“. A. Araminienė tikino, kad gal ir nebūtų drožusi, tačiau apie 1986–1987 metus žentas, nupirkęs iš drožėjo pora kaltelių, peiliuką, atvežė juos uošvienei. Tiesa, kalbinta moteris atsiminė, kad jau vaikystėje turėjo palinkimą į skulptorystę – iš daržovių pjaustydavo gyvūnėlių figūrėles. Tam įtakos turėjo ir „meistravas“ tėvas bei gabi mama.

Vėliau pabandė piešti. 1989 metais pradėjo dalyvauti parodose. Iš pradžių su medžio dirbiniais, paskui su tapybos, audimo darbais. Pasak tautodailininkės, savo kūrinius ji parodė tuomečiam Utenos kraštotyros muziejaus direktoriui Baliui Juodzevičiui. Jis ir paskatino gabią moterį ištraukti darbus į dienos šviesą.

Šventuosius, pasak skulptorės, ji drožia žiūrėdama į paveikslus – taip žino, kaip tam tikras šventasis yra vaizduojamas, kokie atributai jam būdingi. Anksčiau medienos parūpindavo vyras, dabar – sūnus. Kaip ji pati sakė, šeima nepriekaištaudavo dėl kūrėjos polėkio, nes ji savo mėgstama veikla užsiimdavo tik laisvu laiku. Ūkis buvo nemažas: trys–keturios karvės, kiaulės...

Pašnekovė sakė, kad skulptūras iš betono

pradėjo lipdyti norėdama pakeisti medines lauko statulas, kurios greitai supūva. Kuriant betoninę skulptūrą, anot A. Araminienės, sunkiausia yra išlenkti reikiamos formos armatūrą. Šių dirbinių priežiūra, tautodailininkės teigimu, gana paprasta: nušveiti samanas, iš naujo nudažai ir viskas vėl kaip nauja.

Savamokslės muzikantės duona pagal mamos receptą

Namuose esančiu pianinu, kurį anūkas atvežė iš Vilniaus, moteris sakė dar tik pradėjusi mokytis groti, o štai groti armonika išmoko pati, todėl jos ir grojimas „kitoks nei gerų muzikantų“. Anot savamokslės muzikantės, mintis groti armonika sutapo su brolio noru pirkti šį instrumentą. Brolis išprašė, kad tėvas turguje jam nupirktų armoniką – norįs mokytis. Vis dėlto pabandęs, brolis nusprendė, kad šis instrumentas – ne jo pirštams. Tada groti ėmėsi Anelė. Į kolūkio kontorą pas jos tėvą, kolūkio pirmininką, užsukdavo prie statybų dirbęs muzikantas Bronius Kibickas iš Aukštakalnio (Kuktiškių sen.), taip pat muzikantas Vytautas Kerpiškis iš Gimžiškių. Matydama juos grojant, ir pati ėmė bandyti.

Tautodailininkė kepa duoną. Sakė, lygiai tokią pačią, kaip ir jos mama kadaise. Padėti mamai užmaišyti ir kepti duoną

ėmėsi, kai jai buvo 17–18 metų. Pašnekovė tikino, kad tuo metu, kai atitekėjo į Araminų namus, duonos čia niekas nekepė. Gal todėl, kad senoji duonkepė jau buvo pairusi, gal iš Sibiro grįžę uošviai nelabai turėjo sveikatos... Tik po kurio laiko, pastačius lauko virtuvę, o joje – „pečių“, sodyba vėl pakvipo kaimiška duona – į krautuvę pirkti duonos jau neberekėjo eiti. A. Araminienė pripažino, kad nei dukros, nei marčios kepti duonos nemoka, tačiau kepė ją nesmerkia – mieste kaimiško „pečiaus“ juk negausi. O štai jubiliatės šimtamečiuose namuose trys dideli kepalai ilgai neužsibūna – naminę duoną noriai valgo penki vaikai, dešimt anūkų ir septyni proanūkiai.

Veikla – geriausias vaistas nuo depresijos

Tautodailininkė iki šiol dalyvauja parodose. Neseniai jos drožybos dirbiniai pristatyti Molėtuose, parodoje „Aukso vainikas 2020“, o taip pat nemažai pašnekovės tapybos darbų išvežta į parodą Vilniuje.

Pasak kūrėjos, dabar ji dažniausiai audžia lovatieses, rankšluosčius (anksčiau – staltieses). Daugiausia vilnioniais siūlais audžia, kaip pati sakė, „skersai dryžas“ lovatieses. „Anksčiau ausdavom su raštais: ir rinktinis, ir diminius audinius. Šiuos ausdavom ir iš šilko. Kadan gi būdavo sunku jo gauti parduotuvėje, pirkdavom Kaune per moteris – pavogtą iš fabriko. *Bovelnq* (medvilnė – aut. past.) pirkdavom špūlėm parduotuvėje, apmesdavom špūlytėm arba, jeigu turėdavom, linu arba šilku. Vilna arba linas – geriau, nes šilkas labai plonas“, – sakė jubiliatė.

A. Araminienė teigė, kad nuo skirtingų veiklų tikrai nepavargsta – „pasiilsėdama nuo vieno prie kito eina“. Anot tautodailininkės, kūryba jai – malonumas. „Žmonės dabar skundžiasi, kad depresija puola, nėra ką veikti – ilgi vakarai, dienos tamsios... Man visos dienos geros, gražios, tik dirbk ir norėk. Žinoma, sveikatos reikia turėti.“

Parengė Vytautas Ridikas

1945 m. Gudėniškėse žuvusiems partizanams pastatytas kryžius

Medžio drožyba kūrėja užsiima jau daugiau nei tris dešimtmečius

Už geležinės uždangos

Petras PANAVAS

Sakmės „Kažkoks lietuvis“ tęsinys

Net sėdėdamas lėktuve, Valdas vis dar jaučiasi lyg sapne. Štai pagaliau ir Maskva. Nors ne tik Maskvoje, net pačioje Rusijoje anksčiau nė karto nėra buvęs, pasijunta lyg jau būtų grįžęs Lietuvon. Bet kaip iš tikrųjų tenai patekti? Teks bandyti. O kol kas visą delegaciją patalpina erdviame, bet niūrokame viešbutyje, kuriame net oro kondicionierių nėra. O pats vidurvasaris... Karštis ir tvankumas toks, kokio Rusija nematė gal jau visą dešimtmetį. Sėdint restorane su kolegomis, užsinori alaus, bet padavėja, kalbanti tik rusiškai, atrodo, supratusi tik žodį „alus“, rankos judesiu parodo, kad tokio daikto neturi. „Pabandysime gauti,“ – sako Valdas ir nužingsniuoja prie bufeto. Ten stovi dvi merginos – toji, kuri rodė, kad alaus nėra, ir dar viena, irgi nebjauri, bet aiškiai mongoliškais skruostikauliais. Valdas į jas kreipiasi rusiškai. Abidvi nustemba. Mongoliškų skruostikaulių savininkė dingsta ir netrukus pasirodo su maloniai šalto alaus buteliais. Kolegos, pritrenkti tokios nelauktos sėkmės, iškart pažvalėja ir susidomi mongoliškais skruostikauliais. Valdas glaustai nupasakoja Rusijos istorijos praeitį, papasakoja apie mongolų-totorių antplūdį ir jų palikimą užimtose žemėse. Pavyzdžiui, Vidurinėje Azijoje, pasidarbavus užkariautojams, net rasė pasikeitė. Rusijoje, kai kuriose vietovėse, mongolai irgi paliko ryškius pėdsakus. Ryškiausias jų – dalies rusaičių mongoliški skruostikauliai. Palikimas prievartinis ir neišdildomas. Dalis rusų žemių ilgus metus nešė mongolų-totorių jungą ir mokėjo užkariautojams nemenkus mokesčius. Bet vietiniai kunigaikščiai iš to jun-

go turėjo gražios naudos – liūto dalį tų mokesčių nusavindavo ir vartėsi lyg inkstai taukuose. Kai kurie tų kunigaikščių vėliau tapo rusų tautos didvyriais, nes sukiilo prieš mongolus ir jų atsikratė. Dabartinis rusas retai susigauja, kokios tada vyko tarpusavio peštinės, kad tiek vienoje, tiek kitoje pusėje dažnai ir mongolai, ir rusai būdavo sąjungininkais. Dar vėliau praeities istoriją imta gražinti, kol pagaliau ji tapo net labai graži. Retas rusas šiandien nutuokia, kiek dalykų nutylėta arba neatpažįstamai pakeista. Dar aštuoniolikto amžiaus anglų enciklopedijose minima Didžioji Tartarija ir kitokios „tartarijos“, buvusios dabartinės rusų žemės, bet rusų istorijoje apie tai nė mur mur – tylą. Daugybė nutylėjimų ir iškraipymų, kalbant net apie žinomus faktus ir įvykius. Pavyzdžiui, kad ir apie Pugačiovo sukilimą. Kai visų laikų garsiausias rusų poetas, rašydamas apie šį sukilimą, pabandė gauti daugiau medžiagos iš slapųjų šaltinių – negavo. Tie dalykai slapti ir šiais laikais. Ir šiandien Rusijoje tiek nutylėjimų, kad prie tiesos prisikasti vargu ar bus kada įmanoma. Taigi visai neverta stebėtis, kad ir mūsų, ir kitų užsieniečių, kiekvieną žingsnį seks ir stebės visokie „globotojai“. Kažkuris iš kolegų panorą šį tą išgirsti ir apie Lietuvos praeitį. Beveik visus pritrenkė Lietuvos istorijos faktai. Pasirodo, ši, dabar beveik niekam nežinoma Lietuvėlė, kadaise driekėsi nuo Baltijos iki Juodosios jūros, turėjo savo karalių, o jos valdovas Algirdas mūšyje prie Mėlynųjų Vandenų sutriuškino mongolus ir vos nepaėmė Maskvos – maskvėnai atsipirko. Lietuvos teritorijoje ilgą laiką buvo ir Kijevas su savo žemėmis. Tik dėl to, kad į Lietuvos sudėtį pateko dideli plotai rusų žemių, susiformavo ukrainiečių ir baltarusių tautos. Iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kilęs Tadas Kosciūška dalyvavo Amerikos nepriklausomybės kare, o vėliau vadovavo sukilimui prieš Rusiją. Papasakojo ir apie Lietuvą jau Rusijos sudėtyje, apie sukilimus, spaudos draudimą, valstybės atkūrimą po Pirmojo pasaulinio karo, apie bolševikų ir hitlerinę okupaciją, pokario partizaninę kovą, tremtis į Sibirą. Kolegos amerikoniai net prasižioję klausėsi Valdo pasako-

Tadas Kosciūška

jimo, lyg kokios nepakartojamos sakmės ir – dar daugiau – ėmė gerbti „kažkokį lietuvių“. Bet šitam lietuviui mirtinai rūpėjo kaip nors patekti į Lietuvą. Pagaliau jis, kaip Amerikos delegacijos narys, gavo leidimą. Lietuvą pamatė ir tą, ir nebe tą. Žmonės, kalbėdamiesi su juo, tai apsižvalgydavo aplinkui, tai balsą pritildydavo, lyg kažko bijodami. Kiekviename žingsnyje lydėjo migloti „globotojai“. Valdas nusprendė iš tų „globotojų“ pasišaiptyti. Kur nors atvykęs, parodydavo ne Amerikos delegacijos nario dokumentą, o amerikonišką pasą. Tada prasidėdavo priekabės: kodėl be leidimo ten ir ten išvykai, kodėl atvykai? Kartą net buvo bandymas apkaltinti, kad važiuoja vogta mašina. Tik kai parodydavo savo, kaip amerikiečių delegacijos nario, dokumentą, kaltintojai pasimesdavo, atlyždavo, kartais bet atsiprašydavo.

Vėliau „kažkoks lietuvis“ į tokias delegacijas buvo „įjungtas“ ne kartą ir beveik visados aplankydavo Lietuvą. Rusijoje atsirado kažkoks Gorbačiovas ir ėmė darytis visai nenumatyti, neprognuojami dalykai. Jautėsi, kad kažkokie pasikeitimai neišvengiami. Kai jie prasidėjo, daug kam ir Lietuvoje, ir Rusijoje, ir visame pasaulyje buvo lyg perkūnas iš giedro dangaus – iširo imperija. Šiame imperijos iširime Lietuva suvaidino neeilinį vaidmenį.

Algirdo paminklas Vitebske

Šarkių kaimas saugo įvairius prisiminimus

Aurelija KAIRYTĖ-SMOLIANSKIENĖ

Nė vieno kaimo ar miesto istorijos neįmanoma papasakoti nesigilinant į dešimtmečius ar šimtmečius ten gyvenusių šeimų likimus, mintimis nenuklystant į senųjų gyventojų vaikų ar anūkų prisiminimus. Vietovių paveikslus kuria žmonės, tad pritrūkus dabar jau aprimusio kaimo piešinio dėlionės detalės ją galima atrasti vienoje ar kitoje dar gyvuojančioje sodyboje. Ne išimtis ir Saldutiškio seniūnijoje prie Kemešio ežero įsikūręs Šarkių kaimas.

Siuvimo mašina – kaip dvi karvės

Lietuvos gyventojų surašymo duomenimis, 1923 m. Šarkiuose gyveno 86, 1970 m. 53, o 1989 m. 12 gyventojų. Tarp jų – apylinkėse žinoma siuvėja Elena Paulionienė (Sudniūtė), kuri siūdavo drabužius ne vien vietos gyventojams. Anot tame pačiame kaime su drauge Danguole Savickienė įsikūrusio jos vaikaičio Algimanto Paulionio (gim. 1966 m.), pas Šarkių siuvėją klientės atvykdavo net iš Kauno. „Iš pradžių susirašydavo laiškais, o kai susitardavo, atvykdavo autobusu“, – pasakojo 1916 m. gruodžio 29 d. gimusios moters anūkas. Pasak jo, E. Paulionienė iš dešimties vaikų buvo pati jauniausia – šeima gyveno kitapus keliuko esančioje troboje, kurios dabar nelikę nė žymės. „Gausios, ne daug žemės turinčios šeimos atžalos dirbo staliais, užsiimdavo įvairiais amatais, sta-

tybomis – pavasarį išeidavo dirbti, o rudeniį grįždavo. Sesuo Teklė, vėliau apsigyvenusi Maleckažemio kaime (Tauragnų sen.) visą gyvenimą audė. Kai iš Lietuvos nemažai darbininkų išvažiavo į užsienį, į Ameriką patraukė ir močiutės vyriausi broliai. Po kurio laiko iš užjūrio jie atsiuntė pinigų, kad tuo metu dar ke-liolikmetė E. Paulionienė Lietuvoje galėtų įsigyti naują „Singer“ siuvimo mašiną, tuomet kainavusią kaip dvi karvės, – pasakojo pašnekovas. – Nuo tada jaunoji Elena pradėjo siūti ir taip dirbo iki pat dienų galo – prieš mirtį, išvežus į ligoninę 1994 m., namuose dar kabėjo nebaigti švarke-liai, suknelės.“ Vyras prisimena jos auksinės spalvos nė kiek nepažilusius plaukus – ilgą kasą, kuri buvo lyg karūna suvyniota viršugalvyje. Ir ūkelį, išsilaikiusį tik dėl darbščios moters pastangų. Pasak siuvė-

jos anūko, pas E. Paulionienę į namus at-eidavo daug skirtingų charakterių užsako-vų, ir su visais reikėdavo gerai sutarti, o siuvimas sugyvenimui su kaimynais so-vietmečiu labai padėdavo: „Kai į gretimo Saldutiškio miestelio parduotuvę antradie-niais atveždavo mėsą – na, kokia ten mėsa – kaulai, pažįstamos pardavėjos jai atidė-davo tos mėsos, kad nereikėtų stovėti ilgo-je eilėje ir laukti. Atsilygindama moteris pasiūdavo kokią suknelę. Javapjūtės metu Saldutiškio miestelio parduotuvėje svai-galais neprekiadavo. O kai reikėdavo su pagalbininkais nudurbti ūkio darbus, būda-vo tokių darbininkų, kurie sausai nesišne-kėdavo. Tad močiutė man įduodavo rašte-lį, jame paprašydavo parduoti anūkui kelis butelius vyno. Pardavėjos jos raštą paži-nodavo ir paslapčiomis įduodavo vyno. Aš su tuo gėrimu nužliugsėdavau į Šarkius. Jei būdavo per mažai, vėl su kitu rašteliu nubėgdavau.“ Pasak A. Paulionio, kaime nuolat vykdavo barteriniai mainai – žmo-nės už siuvimą atsiskaitydavo ir savo ūke-liuose pagamintu maistu, produktais: „Se-niau Šarkiuose nebuvo namų be karvės. Lauke girdėdavosi galvijų bliovimas, gai-džių giedojimas iš aplinkinių sodybų. Au-tomobiliai pro namus pravažiuodavo itin retai, gal tik kartą per savaitę.“

Iš Sovietinės armijos grįžo karste

Siuvėja užaugino penkis sūnus, tačiau jų gyvenimai susiklostė tragiškai – visi mirė nesava mirtimi, nesulaukę gili-os senatvės. A. Paulionis iš artimųjų pa-sakojimų prisiminė vieno jų, savo ben-dravardžio, žūtį: „1965 m. birželio 1-ą, pačios paskutinės tarnybos Sovietinėje armijoje dienos vakare, draugai stumte-lėjo jį ir užmušė. Jau buvo suplanuota kelionė į Šarkius, čia paruoštos sutiktu-vės, į svečius sukviesti kaimynai. Vie-toje to atėjo žinia, kad Algimantas grįž-ta cinkuotame karste...“ Jaunas mirė ir

Elena Paulionienė ir Adomas Paulionis

A. Paulionio brolis, kitas siuvėjos anūkas. Pasak pašnekovo, ne tik iš armijos grįžusių jaunuolių sutiktuves Šarkių gyventojai švęsavo trankiai: „Kai buvau mažas, Šarkiai šurmuliavo. Vaikai lakstydavo vieni pas kitus. Šarkiškiai dalyvaudavo bendrose šventėse, švęsavo Kristaus Atsimainymo atlaides, susirinkę dainuodavo. O penki močiutės sūnūs mokėjo groti muzikos instrumentais. Tad sodyboje skambėdavo smuikas, akordeonas, gitara. Iš armijos negrįžęs Algimantas grojo saksofonu. Vykdamo nemažai vestuvių. Jas pradėdavo švesti penktadienį, o užbaigdamo sekmadienį vakare. Vien šių namų sienos tuoktuves matė kelis kartus. Močiutė neretai siūdavo sukneles tose vestuvėse dalyvaujančioms pamergėms.“ Vyro teigimu, suknelės kainavo nuo trijų iki penkių rublių. O pasiūtas moteriškas drabužis dažnai būdavo gėlėtas, retro stiliaus, su raukiniais. A. Paulionis prisiminė močiutės pasakojimus apie pokarį. Tuomet po sodybas šmirinėdavo stribai ir stalčiuose neva ieškodavo pasislėpusių partizanų: „Įsibrovęs stribas atidarydavo komodos stalčiuką, bet koks partizanas gali sėdėti viduje?.. Taip jie pagrobėdavo ką ten rasdavo. Namuose dingdavo daiktai, papuošalai.“

Katinai Miruliai

Siuvėjos vyras, A. Paulionio senelis, 1914 m. gimęs Adomas Paulionis, buvo artistiškos prigimties, mokėjo groti smuiku. Jį žmonės kviesdavo į vestuves dėl iš-

Elena Paulionienė su šeima

kalbos. Ir, kaip vyras sakė, nors dirbo kolkūkyje statybose, bet į kitus uždarius labai nesiverždavo. Pašnekovas prisiminė, kad seneliui patiko katės, namuose gyveno nemažai gyvūnų: „Tik vieną sunkmečiu nuostolių pridariusį katiną skaudžiai nubaudė... Visų katinų vardai buvo Miruliai, o kalaitės – Lipsės.“ Senelis augo pas dėdę kunigą, kuris sūnėną auklėjo: „Buvo kilęs nuo Rūdiškių, jo brolis operos solistas Aleksas Paulionis karo metu pasitraukė į Kanadą. Sovietmečiu keli Vakaruose gyvenę giminaičiai šeimai atsiųsdavo daik-

tų, kuriuos galėtų parduoti, ir vaikus džiu-ginusios kramtomosios gumos, kokybiškų džinsų. Čia tokių dalykų sunkiai buvo įmanoma nusipirkti.“ Vyras sakė, kad daug ką kaime pakeitė melioracija: „Netoli namų augo išskirtinis, drūtas ąžuolas. Keliese jo neapkabindavome. Medį melioratoriai sunaikino. Gal kokiam skulptoriui nuvežė...“ Kartą kryždirbio paslaugomis naudojosi ir patys šarkiškiai. Šarkius kerta keturių dalių kryžkelę. Lietuvai atgavus nepriklausomybę susitarę gyventojai šalimais pastatė medinį kryžių.

Kaime būta gaisrų

Pasak A. Paulionio, sovietų okupacijos metu Šarkiuose keleriems metams buvo įsikūrusi mokykla, kurioje mokytojavo pradinį klasių mokytojas Miliukas (nė vienas kalbintas pašnekovas neįsiminė jo vardo – aut. past.). Mokyklą uždarius, mokytojas dėstė istoriją Saldutiškio mokykloje, kurią baigė dauguma vietinių: „Iš pradžių pamokos vykdavo Saldutiškio dvaro pastate, po kiek laiko buvo įrengta nauja keturaukštė mokykla.“ Vyras prisiminė, kaip kaimo gyventojai vaikščiodavo į netoliese esantį Saldutiškį: „Bažnyčiai ar kermošiui apavą įsidėdavo atskirai. Namuose apsiaudavo paprastais klumpokais, jais pereidavo purvinius keliukus, o geresnius batus nešdavosi užkabintus ant terbos ar lazdos, kol pasiekdavo tikslą.“ „1983 m. netoliese sutikau vilką. Mėnesienos šviesoje keliavau pas savo tuometinę simpatiją ir pamačiau jį gana iš arti. Žvėris taip mane išgąsdino, atrodė, jog plaukai ant galvos pasiūšė. Parskuodžiau namo

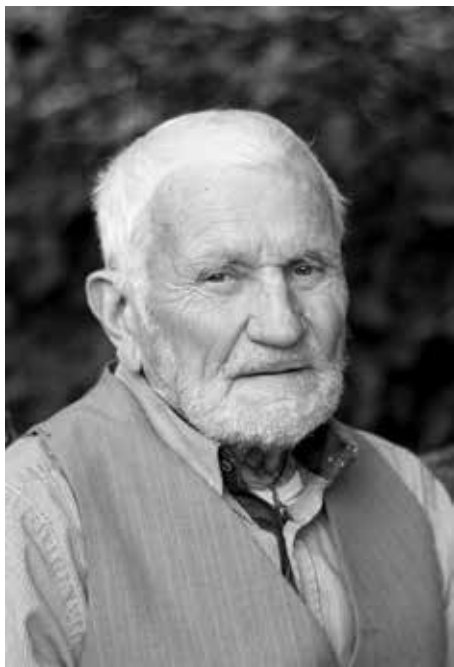

Algimanto Paulionio kieme iki šių dienų išliko itin senas šulinys

neįtikėtinai greitai, vėliau su dėde ėjome tyrinėti pėdsakų, atrodė, jog gyvūnas mane kurį laiką sekė“, – sakė šarkiškis. Kaime kilo ne vienas gaisras. Liepsnose ne kartą skendo ir A. Paulionio bei D. Savickienės namai. 1978 m. per atostogas vaikai ieškodami pasislėpusių kačiukų sudegino tvartą. Didesnė nelaimė įvyko 2007 m., kai spaudžiant šalčiui dėl seno kamino supleškėjo namas, kuriame pora tuo metu gyveno. „Vidurnaktį atsibudau nuo dūmų, bijojau įkvėpti, kad neuždusčiau. Dangulė su savo mama miegojo... Išspyrčiau lango stiklą. Basas nulėkiau pas kaimyną, kuris ir iškvietė pagalbą. Mūsų telefonai buvo virtuvėje, už trijų metrų, bet dėl streso nespėjau jų paimti. Iškviesta gaisrinė atvažiuo ne iš karto. Likome tik su apatiniais drabužiais. Neturėjome nei šakutės, nei muilo, nei pirštinių“, – prisiminė Šarkių gyventojas. Nelaimę išgyvenusios šeimos kieme tebetelkšo itin seno šulinio vandenys, jo amžių šeiminkui sunku įminti: „150 m., bet gal ir daugiau...“

Sakalų augintojai – šarkiai

Tolėliau nuo kryžkelės, kur stovi jau kiek aplūžęs šarkiškų pastangomis pastatytas kryžius, pokario neramumus mena Mindaugo Mykolo Leleivos sodyba. Gimtuosius namus dažnai lankantis dabar Vilniuje gyvenantis buvęs dantų technikas, dalyvaujantis Lietuvos šaulių sąjungos veikloje, M. M. Leleiva, gimęs 1937 metais, turi ką papasakoti apie kaimą ir savo gyvenimo kelio pradžią Šarkiuose: „Gi-

Mindaugas Mykolas Leleiva turėjo ką papasakoti apie Šarkių praeitį

miau devynių vaikų šeimoje, o dabar likome tik dviese su viena iš seserų. Mūsų tėvas Antanas čia atvyko iš Alžutėnų kaimo (Saldutiškio sen.), o motina Monika Rukšėnaitė iš tų pačių Šarkių, tačiau jos šeimyna gyveno šiek tiek toliau, link Dirniškių (Saldutiškio sen.). Ji buvo kilusi iš keturių vaikų šeimos. Mano močiutė, mamoms mama, buvo pribuvėja ir beveik visus mus gimstančius priėmė.“ M. M. Leleivai Šarkių kaimo pavadinimo kilmę atskleidė iš netolimų Šarkiams Tauragnų kilusi

Šarkių kaimo kryžius

habilituota gamtos mokslų daktarė Eugėnija Šimkūnaitė, kai jis Vilniaus „Neringos“ restorane padėjo jai apsivilkti paltą ir jiedu išikalbėjo: „Ji paklausė, iš kur esu, kai atsakiau, E. Šimkūnaitė papasakojo, kad Šarkių pavadinimas nėra atsiradęs nuo šarkų. Vardas kilo dėl sakalų augintojų, juos medžioklei auginusių gretimame Saldutiškio dvare ir galimai kilusių iš šio kaimo. Pasak mokslų daktarės, tokios profesijos atstovai vadinosi šarkiais.“

Nepriėmė Kaco aukso

„Šarkiuose tiek visko įvyko, buvome išbuožinti. Mūsų šeima iki sovietinės okupacijos dirbo 32 hektarus žemės ir buvo stambiausi Šarkių kaimo ūkininkai – turėjo miško, dvylika karvių, žirgą, kuriuo važinėdavo į Utenos turgų prekiauti javais. O užėjus okupantams ir atėmus užgyventą turtą šeimos galva nebepajėgė jiems išpildyti pyliavų – išsimokėti grūdais, gal sviestu. Užtai jį areštavo ir išvežė į Lukiškių tardymo izoliatorių-kalėjimą. Iš ten jis pateko į kalėjimo ligoninę. Daugiau apie

Mindaugo Mykolo Leleivos motina Monika Rukšėnaitė (Leleivienė)

tėvą nieko nežinome ir neturime informacijos, kur yra jo kapas. Spėjame, kad galėjo būti palaidotas Tuskulėnų masinėje kapavietėje (Vilnius – aut. past.). Tėvo būta aukšto, išskirtinių bruožų, tad gaila, kad atradus Tuskulėnų egzekucijų vietą praeities tyrinėtojai pateikti prašymą dėl rastų palaikų atpažinimo (Tuskulėnų masinėje kapavietėje nuo 1944 iki 1947 metų NKGB (MGB) vidaus kalėjime įvykdytos mažiausiai 767 žmonių egzekucijos, palikai buvo užkasti Tuskulėnų dvaro teritorijoje. Iš jų rasti ne visi, dalis palaikų gali būti po medžiais, atpažinti tik 55 asmenys – aut. past.)“ M. M. Leleiva kiek apgailėta, kad buvo mažas ir nespėjo apie viską išsikalbėti su tėvu. Pašnekovas atskleidė, kad Saldutiškio žydų pavarde Kacas prieš nacių režimo organizuotą susidorojimą su žydais siūlė tėvui pasaugoti jo aukšą: „Jeigu grįšiu – gražinsi, jeigu ne – liks tau.“ Tačiau šis pasiūlymo atsisakė ir aukso nepriėmė: „Vėliau, dirbdamas dantų techniku, aš ieškodavau, kur galėčiau įsigyti aukso, ir vienas saldutiškietis turėjo jo itin daug parduoti. Įtariu, kad tėveliui nesutikus tą aukšą Kacas paliko jam...“

Vokiečiai vaišindavo šokoladu, rusai – konservais

Pašnekovas papasakojo ir apie savo susidūrimus su vokiečių bei rusų kariais, kurie į Šarkius vis užeidavo: „Su mumis vokiečiai gražiai elgdavosi, kaimo vaikus vaišindavo šokoladu. Atsimenu, kaip užsikišę pilotės (kariškas vasarines suplojamas kepures) už diržų su mano seserimi

kieme šoko. O kartą atvažiavo motociklu su priekaba, užsikabinę žiūronus užlipo ant kalniuko, kur buvo apkasai, apsižiūrėjo ir, už ežero pamatę rusus, tik padulkėjo ir daugiau jų nematė. Vėliau su kariniais sunkvežimiais „Studebaker“ pasirodė rusų kareiviai, bet ir tie buvo normalūs. Prisimenu kapitoną pavarde Berlinskis. Jis kartą man sako: „Pai diom guliat.“ (liet. einam pasivaikščioti – aut. past.). Aš, išgirdęs panašų į lietuvišką žodį, manydamas, kad mane kviečia gulėti, jam atsakiau, jog savo lovytę turiu... Tie kareiviai mane mažą ant rankų nešiojo. Jie turėjo amerikiečių sąjungininkų parūpintų konservų ir duodavo jų vaikams, bet man, kaimo vaikui, tas kvapas nepatiko – skaniau būdavo paprasti lašiniai. Į mūsų namus įsikėlė rusų kariuomenės majoras, kuris mėgdavo klausytis radijo. O kartą į Saldutiškį atvyko kariai, greičiausiai kilę iš Azijos, ir apsigyveno Saldutiškio dvare virš ledaunės. Girdėdavome, kaip jie dainuoja. Viena miestelio mergina po kiek laiko pagimdė neįprastą bruožų kūdikį. Ta moteris neištekėjo ir gyveno su vaikelio.“

„Moki rusiškai? Tai bus gerai Sibire...“

M. M. Leleiva iš šeimos vaikų buvo jauniausias. Pašnekovas prisiminė, kaip per laimingus atsitiktinumus jam pavyko išvengti tremties: „1948 metų gegužės 22 dieną namus užplūdo ginkluoti rusų kareiviai. Aš jau šiek tiek mokėjau rusiškai – prieš kurį laiką vokiečių kareiviai pas mus, stambius ūkininkus, buvo apgyvendinę rusakalbę dvi mano amžiaus mergaites auginusią pabėgėlių šeimą iš Baltarusijos,

žaisdamas su mergaitėmis aš pramokau rusiškai. Mergaičių vardai buvo Tonia ir Lyga. Ši šeima buvo malonūs žmonės, jie pas mus ir dirbo. Ką dar apie juos prisimenu – dažnai virdavo žirnių sriubą. Vienas kareivių rusų kalba man ištare: „Moki kalbėti rusiškai, tad Sibire tau nebus blogai...“ Na, jau ne, pagalvojau, ten tikrai nevažiuosiu, juk toliau Švenčionių nebuvau išvykęs. Aš tam kareiviui pamelavau, jog einu pasiimti popieriaus ir vokų, kad iš Sibiro galėčiau parašyti laišką. O jie pririšo šunį ir nuėjo į klojimą su tuomet mūsų namuose gyvenusiu komunistu. Grįžau į trobą, kur buvo dvejais metais vyresnė sesuo Valerija, ir pasiūliau bėgti, tačiau ji atsisakė atsiskirti nuo motinos. Tada, pasiryžęs slėptis vienas, tamsoje užgriuvau ant kareivių šuns – šis tik suurzgė, bet nepuolė. Skuosdamas nuo kalvelės per upelį į girią kartoju klieriko Bulkos, gyvenusio Saldutiškyje ir ruošusio mus Pirmajai komunjai, išmokytą maldelę Angelui Sargui. Jos tekstą prisimenu iki dabar. Mane išgelbėjo tai, kad, užuot eidamas per lieptą, upelį perbridau. Vėliau kareiviai sekė pėdsakus su šunimi, tačiau šis pametė kvapą ir nieko nerado. Įlipau į eglę ir kurį laiką pratūnojau. Tuo metu man buvo vienuolika metų...“

„Geriau jau žūti gimtojoje žemėje“

Pašnekovas papasakojo, kad vėliau susirado seserį Apoloniją, kuri nuo trėmimo pabėgo iš vakaro, ir su ja savaitę slapstėsi Paąžuolių kaime (Saldutiškio sen.), jiems geri žmonės atnešdavo valgyti. Po savaitės vietinis kunigas pranešė, kad jau ramu – pasmerktuosius ilgai dar laikė Saldutiš-

Mindaugas Mykolas Leleiva su vaikais

kyje, kol sugaudys visus, pasislėpusius nuo tremties. Visgi į Sibirą buvo ištremta M. M. Leleivos motina ir trys seserys. Jo teigimu, viena sesuo – Ona – šlubavo ir sunkiai vaikščiojo: „Mama nenorėjo bėgti ir slėptis. Nors jau iš vakaro žinojome apie trėmimus – miške knibždėjo kariuomenės ir sribų. Sakėme, gal pasigailės ir neveš, bet niekas nepasigailėjo.“ Iš Šarkių kaimo, anot vyro, ištremė tris šeimas – partizanų Petkevičių areštavo ir skyrė dvidešimt penkerius metus kalėti lageryje, vėliau ištremė ir jo žmoną su vaikais. „Dar buvo tokie Vaiškūnai juos irgi išvežė – vienas iš brolių buvo partizanas. Į partizanus dažnai išeidavo vidutinių ir smulkių ūkininkų vaikai, nes buvo patriotiškai išauklėti, nenorėjo eiti į sovietų armiją ir kariauti už okupantus – geriau jau žūti gimtojoje žemėje“, – kalbėjo M. M. Leleiva.

Rugiai apsaugojo nuo kulų

Partizanų bunkeris į pievas einančio griovio šlaite buvo įrengtas prie pat Šarkių ošiančioje Kemešio girioje. Pasak pašnekovo, Šarkių apylinkėse galėjo slapstyti apie dvylika partizanų, bet, ko gero, nebeįmanoma jų bunkerio surasti, nes tų, kurie ten lankydavosi, jau nebeliko šioje žemėje. Kaip teigė pašnekovas, sribai į bunkerio vidų sumetė granatas ir susprogdino, kai viduje jau nebuvo žmonių. „Kartą į namus užėjo du civiliais rūbais apsirengę sribų persekioti partizanai, seserys palaikė duris, o jie greitai išsoko per langą kitoje pusėje, – prisiminė vyras. – Sribai pastatė namo kampe kulkosvaidį, o šalia lauke pūpsojo nupjauti rugiai, surišti gubomis. Per juos kulkos

Vietos, kur vyko pokario kovos, dabar jau atrodo kiek kitaip

Buvęs partizanas Antanas Leleiva

nepraėjo, tik vienam partizanui truputį sužeidė ranką. Tuomet sribai areštavo visus mūsų šeimos suaugusiuosius, tik mus, vaikus, namie paliko. Suimtieji pasiteisino, kad, matyt, partizanai užėjo į sodą pabuoliauti, o jie apie tai nieko nežinojo. Savaitę pralaikė šeimą Saldutiškio rūsiuose ir paleido. Kartą sribai atvažiavo ir nusišovė mūsų paršingą kiaulę. Taip pat šaudė į šulinio rentinį norėdami pagąsdinti šautuvu, iš kurio vienu paspaudimu išlekia dvi kul-

kos. Dar ir dabar galima apžiūrėti šuvių žymes (šulinio rentinys sumūrytas 1935 metais, betone išpausta data, tačiau atrodo kaip naujas – aut. past.).“

Nušautą brolių palaikė vokiečiu

Kaimo senbuvis Mindaugas Mykolas Leleiva plačiau papasakojo apie partizanauti išėjusius savo brolius Antaną ir Balį bei seserį Eleonorą, partizanų ryšininkę, kuri partizanams parūpindavo maisto: „Balys ir Eleonora buvo dvyniai. Balys žuvo susišaudymo su sribais metu, o vienuolika metų už mane vyresnį Antaną nuteisė kalėti dešimčiai metų Intos lageryje (Komijos Respublika, Rusija, apie 50 km į pietus nuo Šiaurės poliarinio rato – aut. past.). Kai Balį nušovė, jis vilkėjo vokišką milinę (iš milo pasiūtas viršutinis drabužis – aut. past.) ir pilotę, tad sribai pamanė, kad jis vokiečių, ir tik dėl to jo palaikų neišdarkė bei nenuvežė viešai paguldyti į turgavietę žmonėms pagąsdinti. Kartą Saldutiškyje, mačiau, taip gulėjo bent septyni partizanų kūnai. Kartu su Balium nušovė ir Stasį Grašį, aktoriaus Algirdo Grašio (prisistatydavo sceniniu slapyvardžiu Ponas Bračas – aut. past.) giminaitį. Jis buvo civilis, studentas, ir kovoje nedalyvavo. Jeigu būtų tykiai pralaukęs išviettėje, kur tuo metu buvo, vaikinai būtų išsigelbėję, tačiau jis staigiai iš ten išbėgo. Vėliau žmonės juos greta vienas kito palaidojo Gaidelių kaimo kapinėse (Tauragų sen. – aut. past.). Brolis Antanas (gim.

1926 m., partizano slapyvardis Aukštuo-
lis – aut. past.) man išdroždavo žaislinių lėktuvėlių. Jis slapstėsi sodyboje virš pirties, ten buvo užkabinta užuolaida, kad vėliau nesimatytų, ant lentelės jam paduodavo valgyti. Greičiausiai Antanas buvo išduotas, tad aptikus jo slėptuvę pasidavė, nors vėliau sakydavo: „Turėjau peilį, galėjau persitraukti per gerklę.“ Kai lageryje baigėsi įkalinimo laikas, jam nebuvo galima važiuoti į Lietuvą, todėl jis išvyko pas ištremtą motiną ir seserį Revučį (gyvenvietė Rusijoje, Krasnojarsko krašte – aut. past.). Visi ištremti šeimos nariai iš Sibiro į Lietuvą vėliau grįžo gyvi (anot Žilvino Leleivos, M. M. Leleivos sūnaus, iš tremties neparvyko tik Sibire gimęs vienas iš jo tetų mažametis sūnus, kurį suvažinėjo girtas sunkvežimio vairuotojas – aut. past.).“ Pašnekovas prisiminė, kaip jam teko tarnauti Sovietinėje armijoje: „Tarnavau Archangelske ir Severomorske, apie trisdešimt kilometrų nuo Murmansko. Severomorske kareivius gerai maitindavo, užtat nuotraukoje ir atrodo atsiganęs. Kadangi padaviau pareiškimą stoti į tuometį Kauno medicinos institutą (dabar – Lietuvos sveikatos mokslų universitetas – aut. past.), tarnauti teko šiek tiek trumpiau. Tačiau į institutą neįstojau – neišlaikiau fizikos egzamino. Tuomet sėkmingai įveikiau atranką į aukštesniąją medicinos mokyklą ir tapau dantų techniku – gamindavau protezus, plokšteles, dantų tiltus. Man šis darbas gerai sekėsi – dirbau Utenoje, Vilniuje, Molėtuose.“

Nuvarė nuo savos obels

M. M. Leleiva griežtai patikino, kad po grindyje sovietams priešinęsi partizanai, tarp jų ir jo broliai, buvo draugiški geranoriškiems vietiniams gyventojams – gąsdindavo ir kenkdavo tik tiems, kurie juos skųsdavo sovietų valdžiai: „Su viena netoliese gyvenusia šeima buvo žiauriai pasielgta, tačiau priežastis ta, kad tiems žmonėms nepatiko, jog partizanas pro jų sodybą praeidavo. Šeima galimai apskundė jį sribams. Apylinkėse būta ir daugiau incidentų, kai nukentėdavo uolūs komunistai ar sovietinei valdžiai ištikimi asmenys.“ Pašnekovas prisiminė pokario metu į jų namus okupacinės valdžios atkeltą įnamio komunisto šeimą: „Jie gyveno mūsų namuose, pasiėmė sodą, pusę namų, pusę žemės. Sode augo mūsų obelys, aš įlipau į medį pasiskinti obuolių ir buvau išvartytas. Vėliau ta šeimyna išsikėlė į Saldutiškį, nes Šarkiuose jiems tapo nebesaugu – partizanai juos kartą smarkiai pagąsdino – patarkavo užpakalius ir druska pabarstė. Dėl to jie užsibarikadavo mūsų kamaroje, o durys įtaisė stiprų kablį, kuris tebekabo iki

Šarkiuose keroja nemažai senų ąžuolų

šiول. Šiai šeimai išsikrausčius į Saldutiškį bibliotekoje buvo nušauta jų dukra, aktyvi komjaunuolė. Beveik tapau to liudininku – prieš pat incidentą mačiau už jaunuolių diržų užkištus ginklus, matyt, jie gavo įsakymą merginą likviduoti. Dėjosi baisūs dalykai...“ Anot pašnekovo, pokario neramumų išblaškytos šeimos berniuką tarnystei į savo namus priėmė Kuktiškių apylinkių ūkininkų šeima. M. M. Leleiva pas juos piemenavo ir kurį laiką gyveno. Vyras gražiai atsiliepė apie tuos žmones: „Aš, turtingų tėvų vaikas, dirbdavau pas vidutiniokus, pas tuos, kurių niekas nelietė. Bent buvau pavalgęs. Būčiau badavęs, jei būčiau likęs Šarkiuose, kur grūdus ir visa kita išvežė, konfiskavo. Vėliau grįžau į mokslus Saldutiškio mokykloje, o kai baigėsi sovietinė okupacija, ūkio prie Kuktiškių šeimnininkai paliudijo, kad buvau nuo okupacijos nukentėjęs.“

Kol nuskrido, brolių palaidojo

Pašnekovo brolis Edvardas suirutės metu išvyko į Jungtines Amerikos Valstijas. M. M. Leleiva jį gyvą matė tik atsiųstose nuotraukose. Buvusių stambių ūkininkų sūnus Amerikoje su lietuve sukūrė šeimą, dirbo kelininku. 1988 m. jam mirus M. M. Leleiva jau galėjo nuvykti su velioniu atsisveikinti, tačiau paskutinį syk po daugelio metų jo pamatyti vis tiek nespėjo: „Jau buvo perestroika, tad mums išleido išvykti. Brolis Vytautas, aš, brolis Antanas, jo dukra Danguolė bandėme suspėti į laidotuves. Tačiau, kol susitvarkėme dokumentus, kol nukeliavome, jau radome brolių palaidotą. Tad tik paviešėjome porą savaitžių Niujorke.“ Besišnekučiuojant ir bežiūrint nuotraukas M. M. Leleiva atvertė prastai išsilaikiusią seną fotografiją, kurioje jis, jaunuolis, pozuoja su brolio atsiųstu puošniu tuomet dar per dideliu kostiumu, ir papasakojo, kad drabužį nešioja iki šiول. „Šita liemenė – to paties kostiumo dalis“, – išdidžiai pademonstravo vilkimą rūbą šarkiškis. Apie sovietinę santvarką pašnekovas atsiliepė taip: „Vogti galėdavo tie, kurie dirbo prie mėsos ar dešrų. Dabar tai jau ne... Tie, kurie tada turėjo priėjimą bei galėdavo ką nors nugvelbti, ir dabar pasiilgsta tų laikų. Mūsų šeima labai nukentėjo, tad aš visada buvau prieš sovietinę tvarką.“

Paršeliai – pabėgėliai

Į pokalbį linksmumo įnešė prisijungęs pašnekovo sūnus Ž. Leleiva: „Viena iš tetų buvo labai dievobaiminga. Kai kiaulė kolūkio fermoje atsivesdavo paršelių, vieną iš jų parsinėsdavo namo. Ji apie tai pasisakydavo kunigui per išpažintį. Kunigas sakydavo taip: „Jeigu sovietų valdžia ne-

sumoka tiek, kiek uždirbi, tai čia nieko tokiol.“ Kita teta užeidavo į tvartą ir bardavo paršelius: „Oi, jūs biežancai (liet. pabėgėliai – aut. past.), ko jūs čia pridirbote?!“ Kodėl biežancai? Taigi iš kolūkio vogti... Ji ne vogdavo, o nupirkdavo iš tų, kurie pavogdavo.“ Ž. Leleiva prisiminė vaikystėje iš šarkiškių girdėtą posakį „Šarkiai burba“. „Taip sakydavo greičiausiai norėdami pabrėžti, jog Šarkiai dar gyvi ir kruta“, – spėliojo vyras. Ž. Leleiva papasakojo, kad po melioracijos labai pasikeitė Šarkių kraštovaizdis, o valdžia šeimą spaudė, norėjo iškeldinti į Saldutiškyje pastatytus tuo metu naujus aštuonbučius. Iškrausčius žmones namai būtų buvę nugriauti... Tačiau, pasak pašnekovo, jo teta Apolonija atsilaikė ir išsaugojo namus – ji ilgiausiai iš visų čia ir gyveno. Moteris taip pat išsaugojo seną ažuolą – neleido jo sunaikinti melioratoriams. „Ir girdė juos, ir pinigais papirkinėjo, kad tik išsaugotų medžius...“

Tetos garbei – parkas

Ž. Leleivai kilo idėja įamžinti gimtuosius namus gynusios tetos atminimą. Jis šalia sodybos įkūrė parką ir pavadino jį Apolonijos Leleivaitės Šarkių parku. Vyras sakė, kad nors teta nebuvo partizanų ryšininkė, bet veikė kaip aktyvi jų rėmėja. A. Leleivaitė taip pat buvo įkalinta, tačiau vėliau iš kalėjimo ją paleido. Parke įrengta terasa, yra suoliukų, scena, plačios sūpynės, iškasti tvenkiniai. Aplinka papuošta Leleivų kaimyno Algimanto Pau-

Mindaugas Mykolas Leleiva tarnybą sovietinėje armijoje atliko Archangelske

lionio sukurtais medinėmis sūpynėmis, vaikų karstyklėmis, susijusiomis su Šarkių pavadinimo kilme. Medinės teminės skulptūros kūrė meistras Povilas Penkaitis. Parko įkūrėjas norėtų padaryti jį atvirą visuomenei. Jis tikino, kad nevarytų užėjusių smalsuolių. Tiesa, per penkerius metus, kol apie jį buvo paskelbta, parką aplankyti panoro tik keli lankytojai. Dabar vieta renovuojama, tvarkoma parko aplinka, tad čia neretai karaliauja avys, apgraužiančios žolę ir krūmokšnius.

Leleivų namai ir senas sodas

**Šarkių kaimo senbuvė
Veronika Sudnytė**

Prikaldavo vainiką ir pabėgdavo

Mindaugas Mykolas Leleiva prisiminė, kad kaime anksčiau vykdavo gegužinės pas kaimyną Graužinį. „Susirinko pas Graužinį ir padarė gegužinį, – juokėsi pašnekovas ir patvirtino kitos Šarkių kaimo senbuvės Veronikos Sudnytės išsakytus žodžius, jog šarkiškiai anksčiau švęsdavo ne gimtadienius, o vardo dienas. – Paslap-

čiomis prikaldavo prie durų, kur mano seserys miegodavo, vainiką per kurios nors iš jų vardo dieną ir pabėgdavo. Prie vainiko būdavo pridėtas sąrašas žmonių, nuo kurių tas vainikas.“ Pasak pašnekovo, Šarkiuose tarpukariu gyveno apie keturiolika šeimų. Jo atmintyje taip pat išliko vasara į Šarkių kapines keliaujančios ir giesmes giedančios gausios šarkiškių procesijos. Tikslaus taip švenčiamos šventės pavadinimo vyras neprisimena, nes tuo metu buvo vaikas. Jis sakė, kad iš artimųjų Šarkių kapinėse palaidotas tik sesers kūdikis. M. M. Leleiva teigė, jog jose yra numatęs kapo vietą ir sau. Vyras tikisi, kad pritarus klebonui galės atgulti Šarkių kapinėse. „Reikės klausti ir seniūno, – paatviravo jis. – Čia aš gimiau, užaugau, vargus iškentėjau, čia noriu ir amžinai pasilikti.“ Pasak V. Sudnytės, Šarkių kapinės yra labai senos – tėvas jai sakydavo, kad tai pirmosios kapinės Vilniaus gubernijoje. Tiesa, nors Šarkiuose V. Sudnytės protėviai gyveno nuo neatmenamų laikų, bet šioje vietoje nėra palaidota pašnekovės artimųjų. „Tačiau dar kiek prižiūrime jas, aptvarkome“, – sakė moteris.

Dirbdavo vyriškus darbus

Aštuoniasdešimt devintus metus einanti Šarkių gyventoja V. Sudnytė gimė ir visą gyvenimą praleido Šarkių kaime. Pašnekovė sakė, kad jos tėvai turėjo tik kelis hektarus žemės – didelę gyvenimo dalį šeima praleido natūriname ūkyje ir, anot

jos, po truputį kažko parduotuvėje pradėjo įsigyti tik sovietmečiu: „Visko patys pasigamindavome, tuo ir maitindavomės. Turėdavome net saldumynų – tėtis laikė bičių kelminiame avilyje. Dabar visiškai kitoniškas bičių laikymas... Ir drabužių iš parduotuvės nepirkdavome, mat Šarkiai turėjo savo siuvėją Elena Paulionienę.“ Pašnekovė papasakojo, kad kolūkyje jai tekdavo dirbti vyriškus darbus: „Ir su arkliu ariau, ir su dalge dirbau. Vėliau darbavausi statybose. Apie normalų ūgdarbį net kalbos nebuvo. Dirbau tik, kad dirbčiau...“ Moteris buvo kilusio iš septynių vaikų šeimos – turėjo vieną seserį ir penkis brolius. Vienas iš brolių mirė ankstyvoje vaikystėje. „Na, dabar tiek vaikų niekas negimdo, jeigu vieną pagimdo, tai jau labai gerai. Jau paskutiniaisiais tarybiniais metais sumažėjo šeimos. Kol ūkiškai žmonės gyvendavo, tol vaikų buvo daug“, – šypsojosi pašnekovė.

Įsiminė kareivio laidotuvės

Anot V. Sudnytės, Šarkių kaime liko tik kelios gyvenamos sodybos. Moteris sakė, kad Šarkiuose gyveno net jos tėvų tėvai: „Visi vietiniai, tėvukas pasiėmė kaimynę ir sukūrė šeimą...“ Iš karo laikų V. Sudnytei įsiminė tik nušauto rusų kareivio laidotuvės: „Ceremonija vyko ten, kur eina kelias į Saldutiškį, nuo sankryžos. Laidotuvių metu trankiai grojo orkestras. Buvo laidojamas ne koks generolas, o paprastas kareivėlis. Prie kelio stovėjo didžiulis akmuo, tad jį ir užkasė netoli to kelio. Atvažiuodavo rusų armijos kareiviai į namus, prašydavo valgyti. Bet mes negyvenome turtingai, tai mama duodavo tik duonos su pienu. Pavalgydavo, padėkodavo ir išeidavo.“ Vokiečių kariai pas Sudnius, priešingai nei pas kalbintą M. M. Leleivos šeimą, pasak pašnekovės, neužeidavo. V. Sudnytė atsimena, kaip sovietų buvo ištremtos kaimynų šeimos: „Bijodavome ir mes, bet mūsų nelietė. Netoliese ištremė tokią Valiulytę. Tik dėl to, kad turėjo daug žemės. Jos seserys išsislapsė ir taip išvengė išvežimo. O dabar jaunimas gyvulių neaugina, gyvena miestuose ir nelabai ką teveikia su ta žeme...“ V. Sudnytė Saldutiškio mokykloje baigė keturis skyrius. Mokėsi ten pat, kur ir kiti kalbinti šarkiškiai, nors sovietų okupacijos laikais Šarkiuose kelerius metus veikė pradinė mokykla.

Su arkliu – tik per šventes

„Kai įvedė elektrą, nebebūdavo kambaryje smarvės kaip nuo žibalinės lempos. Skaityti knygas mūsų namuose didelės mados nebuvo – reikėdavo dirbti, tad nebūdavo kada. Tačiau mano tėtis mėg-

Kelią į Veronikos Sudnytės sodybą žymi kolonos

davo skaityti žurnalus ir laikraščius“, – sakė V. Sudnytė. Ji stebisi, kaip žmonės dabar nepaiso šventinių dienų, sekmadienių: „Man labai keista, kad dabar dauguma dirba bet kada, o anksčiau sekmadienį net kojos nekeldavo į lauką. Šarkiškiai eidavo į Saldutiškio bažnyčią. Ir bažnyčia būdavo pilna. Per šv. Kalėdas ir šv. Velykas pėsčiomis nekeliaudavo – važiuodavo arkliu. O eilinį sekmadienį traukdavo į šventovę pėsčiomis.“

Gedintiems – kmynų arbata

Ir apie laidotuves Šarkių senbuvė turėjo ką pasakyti – anot jos, žmonės laidodavo kukliai. Gedulingiems pietums šeimininkai išvirdavo sriubos, mėsos, patiekdavo kmynų arbatos. Tas pats ir su vestuvėmis – V. Sudnytės aplinkoje jos būdavo daug kuklesnės negu dabar. „Ir neatsimenu nė vienos išsiskyrusios kaimynų poros, girdėto smurto šeimoje atvejo. Kad ir sunkiai gyveno, bet nesiskirdavo. O dabar – pasibarė ir iš karto skyrybos, – sakė senolė. – O vardadienius švęsavo taip: pagamindavo naminio alaus, kiti gal samagono išvyravo, iškepavo kotletų ir susikviesdavo svečių – bet ne baisiai daug. Švęsavo Jonines, Kazimierines, Antanines, Juozapines, Onines, mano – Veronikos – vardadienį... Vienoje troboje Jonas, kitoje – Antanas... Seniau Šarkiuose viskas būdavo paprasta, paprastos augdavo net gėlės darželiuose – tokių įmantrių kaip dabar nebūdavo...“

Žydai Šarkiuose negyveno

V. Sudnytė teigė, kad Šarkiuose negyveno nė vienas žydų tautybės asmuo. „Jie Saldutiškyje gyveno, užsiimdavo verslais, ten buvo bent kelios jų trobos, o prieš šventes prekiaudavo silke ir atvažiuodavo į Šarkius. Tėvai tuomet žuvies įsigydavo. Dar kartais atvykę į Šarkius ieškodavo pirkti veršelių pasiskersti.“ V. Sudnytės, priešingai nei ankstesnio pašnekovo M. M. Leleivos, atmintyje Šarkiai pokario metu – gana ramūs. Gilių sukrėtimų moters širdyje iš to meto neišliko. „Nelabai aš prisimenu, kaip karas prasidėjo ir kaip baigėsi. Atsimenu, kaip įsitvirtino kolūkiai ir sovietų valdžia atėmė žemes. Pasiskyrė tik po šešiasdešimt arų šeimai – ir viskas. Aplink buvo gana ramu“, – kalbėjo V. Sudnytė.

Šarkų Šarkiuose buvo

Kiek anksčiau šioje publikacijoje buvo užsiminta, jog nė vienas pašnekovas neatsiminė Šarkiuose dirbusio pradinį klasių mokytojo vardo. Tuomet dar nebuvo susipažinę su Ona Steikūniene, kuri

Šarkių kaime gyveno, baigė sovietmečiu įkurtą pradinę mokyklą bei buvo mokytojo Konstantino Miliuko mokinė. „Tau reiktų pakalbinti buvusią mokytoją Onutę, – sakė dvi pažįstamos moterys. – Kolūkių laikais ji čia buvo viena elegantiškiausių damų. Išskirtinė.“ Taip ir sužinojome, kad Saldutiškio miestelyje, viename iš sovietmečiu suręstų daugiabučių, gyvena vaikystę Šarkių kaime praleidusių buvusių kaimynų pora, kurių likimas vėl suvedė tik užauginus vaikus bei įgijus gyvenimiškos patirties. O. Steikūnienė (gim. 1952 m.) ir Kazimieras Graužinis (gim. 1939 m.) papasakojo apie savo metus Šarkiuose. Tiesa, K. Graužinio tėviškė ne Šarkių, o Katiniskės kaimas. Šie du nedideli kaimai ribojasi vienas su kitu, tad vyras vaikystėje ateidavo pažaisti į Šarkius, kurie klegėjo nuo vaikų. „Aš šarka, o tu katinas“, – vienas su kitu dabar kalbasi O. Steikūnienė ir K. Graužinis. Nors, anot anksčiau kalbinto šarkiškio Mindaugo Mykolo Leleivos, Šarkių kaimo pavadinimas kilo ne nuo šarkų, bet O. Steikūnienės prisiminimuose Šarkiuose šarkų – daug: „Čia augo daug karklų, kerojo viksvos, laukuose telkšojo balos. Tuose karkluose daugybė šarkų sukdavosi lizdus.“

Liko našlaitė

Moters prisiminimai iš Šarkių ne visiškai giedri – būdama šešiolikos metų ji neteko onkologine liga susirgusios motinos. O. Steikūnienė gyvenimą su mama prisimena kaip puikų etapą, kai, pasak

Šarkių mokytojas
Konstantinas Miliukas

jos, namus gaubė ramybė: „Mamai patiko daryti staigmenas. Kartą ji miegančią mane apdėjo violetinėmis gėlėmis. 1907 metais gimusios mano mamos vardas buvo Konstancija, o Šarkiuose dirbusio mokytojo Miliuko – Konstantinas, tad kovo 11 d. jiedu švęsavo vardadienį. Mama iš vakaro jam išpuošdavo kėdę, mokinių tėvai abiem organizuodavo dovanėlių įteikimą. Kitą dieną dėkingas mokytojas vaikus vaišindavo saldainiais.

Tolumoje plyti Šarkių laukai

**Onos Steikūnienės mama
Konstancija Slapšytė**

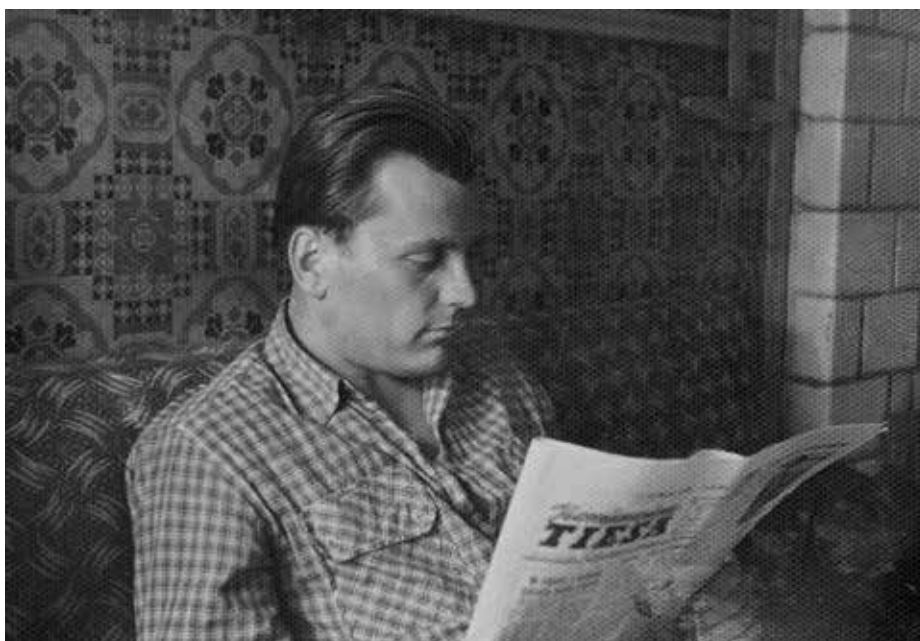
Mamos mergautinė pavardė buvo Slapšytė. Ji kilo iš keturių vaikų šeimos. Užaugusi Sungailių kaime (Sudeikių sen.), ji kurį laiką gyveno Utenoje ir dirbo siuvėja, dalyvavo pavasarininkų (katalikų jaunimo federacija „Pavasaris“, Lietuvoje veikusi 1907–1940 m. – aut. past.) veikloje. Mieste mama ir susipažino su savo pirmuoju vyru Adolfu Gimžausku, atėdavusiu pas ją pasisiūti kaklaraiščių. Nepažinojau jo – 1947 metais A. Gimžauskas susirgo inkstų liga ir mirė. Kadangi

vienišką moterį užgulė ūkio darbų našta, ji pasisamdė darbininką, būsimą vyrą mano tėvą Praną Trinkūną. Su pirmu vyru mama susilaukė sūnaus Mindaugo, su antru – manęs ir brolio Vytauto. Kadangi vardas nebuvo šventas, dokumentuose jį užrašė kaip Prancišką – dargi klaidingai. Šarkių sodyba anksčiau priklausė pirmo vyro tėveliams.“ O. Steikūnienės teigimu, kalėdojant kunigui į kaimo pakraštyje stovinčią jų trobą susirinkdavo visas kaimas. Praėjus vos dvejiems metams po O. Steikūnienės motinos mirties našlys P. Trinkūnas vedė antrąsyk – namuose atsirado pamotė, anksčiau kalbinto M. Mykolo Leleivos sesuo Eleonora, buvusi partizanų ryšininkė. Ji taip pat turėjo du vaikus – sūnų ir dukterį: „Aš tuomet susidėjau visas knygutes ir išvykau mokytis į Šiaulius. Prieš tai tėvelio dažnai nebūdavo namuose, liūdėjau, neturėjau kam papasakoti, kaip išlaikiau egzaminus, tad kulniuodavau pas draugę. Tėvui galbūt tuo metu irgi nebuvo lengva, reikėjo pinigų dviem studijuojantiems vaikams išlaikyti. Mano vyriausiojo brolio Mindaugo, jau įsikūrusio Ignalinoje, žmona mums buvo labai gera, dažnai pas juos su jaunesniu broliu nuvažiuodavome. Labai mylėjau Mindaugą, atsimenu, kaip man, mažam vaikui, iš Kauno parveždavo pagalvėlės formos saldinių, o jo padovanoję Maironio knygą „Jūratė ir Kastytis“ visą mintinai išmokau...“ „Galvojome, kad patys nesensime...“ O. Steikūnienės šeima gyveno prie pat Kemešio ežero, sodybą supo medžiai, name buvo įkurta pradinė mokykla. Pasak pašnekovės, ug-

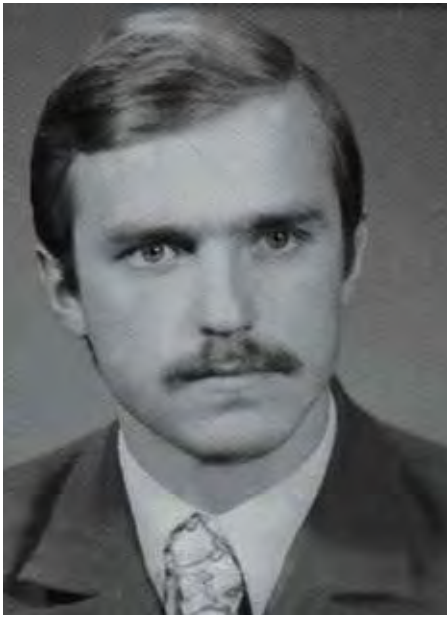
dymo įstaiga įkurta daugiausia kaimyno Adomo Paulionio iniciatyva. Iš Joniškio rajono atvažiavus mokytojui K. Miliukui prasidėjo pamokos. „Mokytojas iš pradžių apsistojo kitur – apsigyveno Drobishkio kaime (Saldutiškio sen.), pas Žiemį. Prieš pamokas eidavome miško takeliais jo pasitikti. Tas miškas seniai iškirstas, jo vieta dabar užaugusi nepraeinamais brūzgynais. Miliukų šeima tuo metu augino du mūsų bendraamžius vaikus. Su jais iš karto susidraugavome, taip būdavo smagu. Kartu įlisdavome į javų gubas ir neatsiliepdavome, kai tėvai šaukdavo valgyti. Kavotynės buvo mėgstamiausias žaidimas. Rūpėjo tik bendravimas... Miliukaitė mus pavaišindavo džiovintais alyviniais obuoliais, – pasakojo šarkiškė. – Kartais su broliu nueidavome į kaimynų kiemą. Ten augo mėlynos gėlės plautės, kurių labai norėdavome prisiskinti. Tame name gyveno siuvėjos Elenos Paulionienės giminaitė, senutė. Nors gėlės buvo laukinės, bet skindavome bijodami, kad ji neišeitų į lauką. O jeigu pasirodydavo, fantazuodavome, kad iš namelio išeina ragana. Tada bėgdavome kuo toliau. Nors ilgaamžė buvo gera, bet mes jos vis tiek bijodavome. Kai buvome vaikai, galvojome, kad patys nesensime... Ir pomėgį grybauti atsinešiau iš vaikystės. Mama prikeldavo mus labai anksti ir ragindavo grybauti. Eidavome į šalia esantį beržynėlį, paskui ir į kaimynų žemę. Mama skatindavo: „Eikite, kol dar Paulioniokai neišgrybavo.“ O jie atsikeldavo gerokai vėliau ir sakydavo: „Mes dar kiek randame. Mums grybų užtenka...“ Moteris teigė, kad su Paulioniais šeima gerai sutardavo: „A. Paulionis gražiai išpuošdavo Kalėdų eglutę, pasikviesdavo į šventę mūsų šeimą. O mokykloje mūsų tėvai puošdavo Naujųjų metų eglę ir darydavo sudėtinį balių. Kartą mokyklos šventėje ant eglės aš norėjau pakabinti žaisliuką-angelą. A. Paulionis patarė jo nekabinti, kad kas nepamatytų, nes tai religinis simbolis, juk buvo gilus sovietmetis (sovietų okupacijos laikais už bažnytinių simbolių demonstravimą galėdavai susilaukti nemalonumų – aut. past.). Aš, vaikas, to nesupratau. Jis ir Senelį Šaltį it aktorius vaidindavo. Mes, žinoma, gyvendami tame pačiame name, kuriame buvo mokykla, matydavome jį rengiantis raudoną kostiumą. Bet tapęs tuo personažu atrodydavo lyg tikras senelis.“

Tėvas – karo belaisvis

Antrojo pasaulinio karo metu O. Steikūnienės tėvas buvo pašauktas į Sovietinę armiją, vėliau pateko į vokiečių nelais-

Onos Steikūnienės vyriausiasis brolis Mindaugas Gimžauskas

**Onos Steikūnienės brolis
Vytautas, su kuriuo ji augo**

vę: „Kartą Vajeliuose (Saldutiškio sen.) pas brolių Antaną tėvas klojime nakvojo. Buvo neseniai grįžęs iš nelaisvės ir vis dar nešiojo sovietinę karinę uniformą. Vidurnaktį atėjo kažkokios žmonės ir paprašė jo parodyti kelią. Greičiausiai jie buvo partizanai. Brolienė buvo su mažu vaiku. Ji išsigando, pradėjo verkti, nes pamane, kad jį nušaus. Bet parodęs kelią tėvas sugrįžo, tačiau nepažįstamieji patarė tos uniformos nebevilkėti.“ Moteris papasakojo, kad nors tėvas buvo medaliais apdovanotas karo veteranas, bet su ordiniais niekur nesirodėdavo. Pasak O. Steikūnienės, kare tėvas padavinėjo šovinius kulkosvaidininkui. „Jį į nelaisvę paėmė Kaliningrado srityje (į Rusijos sudėtį dabar vadinama Kaliningrado sritis pateko tik Vokietijai pralaimėjus Antrąjį pasaulinį karą – aut. past.). Patekęs į nelaisvę jis dirbo pas vokiečių ūkininką, tvarte prižiūrėdavo gyvulius. Tėvelis pasakojo apie idealią vokišką tvarką – vokiečiai jį gerbė. Tačiau su kitais belaisviais kartais žiauriai elgdavosi, – tėvo pasakojimus prisiminė pašnekovė. – Tėvas sakė, kad karo metu su rusų armijos jaunuoliais vaikštinėdavo po prabangius ištuštėjusius rūmus. Jis negalėjo atsistebėti, kaip tie kariai, pavyzdžiui, norėdami nusiskusti barzdą, vandališkai elgdavosi – bumbt į gražiausią veidrodį, pasiima šukę ir skutasi... Būdama paaugle primygusi tėvo klausinėdavau apie karą. Jis buvo sužeistas ir dėl to gydėsi ligoninėse. Nebenorėdamas vėl eiti į frontą paslapčiomis su kitais gydomais vyrais berdavo ant atvirų žaizdų druską, kad tik jos lėčiau gytų ir ligoninėje laikytų kuo ilgiau. Taip pat papasakojo, kaip jo draugas išsigelbėjo nuo žūties – užsime-

tė ant savęs žuvusio kario kūną ir vokiečiai praėjo jo nepastebėję, nes į negyvėlius nesitaikydavo, o visus sužeistus prieš karius nušaudavo. Tėvas baigė keturias klases, pasakojo, kad mokslai jam sekėsi gerai. Toliau mokytis jis neturėjo galimybių. Karas ir pokaris palietė ne tik P. Trinkūną, bet ir jo šeimą. Viena iš savo dėdžių net vardo nebežinau. Pokario metu eidamas iš Tauragnų į Vajelius jis buvo nušautas. Nebuvo aišku nei kas, nei už ką jam gyvybę atėmė.“

Paskatino ir vaidinimas, ir mokytojas

Ona Steikūnienė turi pedagoginį išsilavinimą, daugiausia ji dirbo pagal specialybę – pradžinių klasių mokytoja. Jos profesijos pasirinkimą lėmė ir radijo teatro spektaklis, ir Šarkiuose dirbusio mokytojo K. Miliuko paskatinimas: „Šarkiuose tais laikais neturėjome televizoriaus, klausydama radijo teatro spektaklių labai įsijausdavau. Įspūdį paliko vienas kūrinys apie mokytoją, jos kovą pokario metais. Kai grįžau iš studijų Šiauliuose, mokytojas K. Miliukas leido pravesiti mokiniams kelias pamokas. Mokytojos darbas man buvo mielas, vaikui mane mylėjo. Kai dirbau su jais ir vadovaudavau žaliųjų būreliui, susilgalvodavome pramogų: sukūrėme žaliųjų priesaiką, būrelio metu net maistą gamindavome. Jie žinojo, kur gyvenu, tad bėgdavo prieš pamokas pasitikti, ateidavo į svečius. „Mokytoja, mes norime pažiūrėti, kaip jūs gyvenate“, – atviraudavo vaikai. Susibičiuliavau su kunigu Albinu Šilkinu, ku-

**Ona Steikūnienė lankė ir Šarkių,
ir Saldutiškio mokyklas**

ris Saldutiškio mokykloje vesdavo tikybos pamokas.“ O. Steikūnienė sakė, kad K. Miliukas kūno kultūros pamokų beveik nevedėdavo. Paleisdavo vaikus į lauką bei liepdavo: „Eikite ir žaiskite.“ Šarkių mokykla buvo mažakomplektė, vienu metu čia mokydavosi apie aštuoniolika pradinukų. Pašnekovė prisiminė, kad prie ugdymo prisidėdavo ir K. Miliuko žmona. Ji gamindavo kaukes mokykliniams vaidinimams, o mokytojas rengdavo spektaklius: „Vienas iš tų vaidinimų

Konstancija Slapšytė (paskutinėje eilėje stovi pirma iš kairės) dalyvavo katalikų organizacijos „Pavasaris“ veikloje

Ona Steikūnienė mielai papasakojo apie Šarkių kaimą

buvo pastatytas pagal eiliuotą rašytojo Kosto Kubilinsko pjesę „Strakaliukas ir Makaliukas“ bei vyko klojime.“

Žaisdavo su sprogmenimis

Pokalbio su O. Steikūniene atidžiai klausėsis Kazimieras Grauzinis prisiminė, jog bendraudavo su Šarkiuose gyvenusiais Petkevičiais, kurių šeimą sovietų valdžia ištrėmė į Sibirą. „Jie turėjo du vaikus. Aš į jų sodybą nubėgdavau žaisti. Vieną kartą nuėjęs į mokyklą sužinojau, kad Petkevi-

čių jau nėra – ištrėmti prie Baikalo ežero. Ėmiau susirašinėti su draugu. Kelis kartus jis man atrašė. Pirmasis laiškas rašytas lietuviškai, vėlesni – pusiau rusiškai, pusiau lietuviškai. Tuo metu tam vaikui buvo apie vienuolika metų. Sužinojau, kad Rusijoje jis įsidarbino jūrininku. Mūsų ryšiai nutrūko, – sakė vyras. – Tai buvo laikas, kai vakare ateidavo žmonės iš miško, o iš ryto, žiūrėk, jau ir iš NKVD – kažkas pamatydavo ir jiems išduodavo apie partizanų viešnagę...“ K. Grauzinis prisiminė, kaip vaikystėje žaisdavo su karo metu apylinkėse išmėtytomis bombomis. „Rasdavome iš lėktuvų primėtytų minų su sparneliais. Vyresnysis brolis tuos sparnelius ant priekaliuko daužydavo. Kartą bomba sprogo. Nulėkė skeveldros apie du šimtus metrų, iki O. Steikūnienės namų... Eidami vaikai prisirinkdavo sprogmenų ir nagrinėdavo. Trys apylinkių vaikai žiauriai nukentėjo bomba iš Plaučiškių (Saldutiškio sen.) žaidimams tempdamiesi. Vienas jų žuvo vietoje... Šarkiuose su kitais vaikais statydavome užtvartą, sakydavome, kad ginsimės nuo Štarų (tai Silgiškio kaimas, kurį dar vadina Štarais, nes jame gyveno nemažai žmonių, turinčių Štarų pavardę – aut. past.), – prisiminė vyras. – Mūsų žemėje plytėjo laukas, o viduryje – akmeninė aikštelė, tad ten nieko nesodindavome. Toje vietoje slėpėsi buvęs Saldutiškio mokyklos mokytojas partizanas Antanas Eglinskas (apie šį partizaną ir jo veiklą rašoma Danieliaus Balčiūno knygoje „Mokytojas – partizanas Antanas Eglinskas (Margiris)“, Šiauliai, 1997 m. Anot D. Balčiūno, partizanas buvo su-

imtas ir nepavykus jo užverbuoti sušaudytas 1952 m. liepos 17 d. – aut. past.). Kartą mano tėvas jo paklausė: „Kodėl išėjai į mišką? Negi manai, kad nugalėsi okupacinę sovietų valdžią?“ A. Eglinskas atsakė: „Išėjau todėl, jog negaliu pakęsti sovietinės santvarkos. Ir meluoti negaliu.“ Jis Indubakiuose (Saldutiškio sen.) turėjo bunkerį, kažkas partizanus įdavė stribams. Jie bėgo dviese su draugu, A. Eglinską kulkos sunkiai sužeidė, bet partizanas sugebėjo pasprukti. Kai atbėgo iki mūsų, mano sesuo jį aptvarstė. Jis kalbėjo: „Aš namuose neliksiu, paklokite man patalus miškelyje.“ Ir gal dvi paras A. Eglinskas tame miškelyje prabuvo. Vėliau kažkur į Kemešio girios pusę jį išsivežė tokie Kraujaliai. Apylinkėse likti buvo pavojinga, nes Saldutiškio miestelis netoli.“

Ežere galimai tebeguli luotas ir granatos

K. Grauzinis papasakojo apie radinį Šarkių kaimą skalaujančiame Kemešio ežere: „Bridau per Kemešio ežerą ir radau iš medžio kamieno išskaptuotą senovinį luotą. Jam galėjo būti apie porą šimtų metų. Luotas nebuvo supuvęs. Ištraukėme, apžiūrėjome, įmurkdėme atgal ir palikome. Didelė tikimybė, kad ir dabar jis toje vietoje tebeguli.“ Prisiminimais neatsiliko ir O. Steikūnienė. Ji matė kaip į Kemešio ežerą, netoli kranto, buvo sumestos karo laikų granatos, kurias gyventojai atnešė į metalo laužą. Anot moters, greičiausiai granatos tebėra ežere, kaip ir K. Grauzinio rastas luotas.

Parėjo pėsčiomis iš Maskvos

Žurnalistei pavyko pakalbinti ir Ignalinoje gyvenantį O. Steikūnienės vyriausią brolį Mindaugą Gimžauską (gim. 1935 m.). Jis papasakojo apie savo tėvą Adolfą Gimžauską, kurio tėvams pirmiausia ir priklausė O. Steikūnienės vaikystės namai Šarkiuose: „Jis gimė 1896 metais. Dirbo darbų vykdytoju statybos kontoroje „Mūras“ ir pagal užimamas pareigas vadinosi dešimtininku. Tėvas statė įvairius Lietuvoje žinomus pastatus, tokius kaip Marijampolės cukraus fabrikas, Utenos bankas. Yra dirbęs kone visuose šalies regionuose ir daugelyje didžiausių miestų. Perdarė Utenos J. Basanavičiaus gatvę, kuri po Pirmojo pasaulinio karo buvo sugadinta. Taip buvo paklotas pirmasis asfaltas Aukštaitijos krašte, prieš tai J. Basanavičiaus gatvė į gatvę nebuvo panaši. Aš Šarkiuose apsigyvenau būdamas trejų, 1938 metais, nes tėvelis šeimą veždavosi ten, kur dirbdavo. Iš čia

Šarkių kaimo kryžkelė

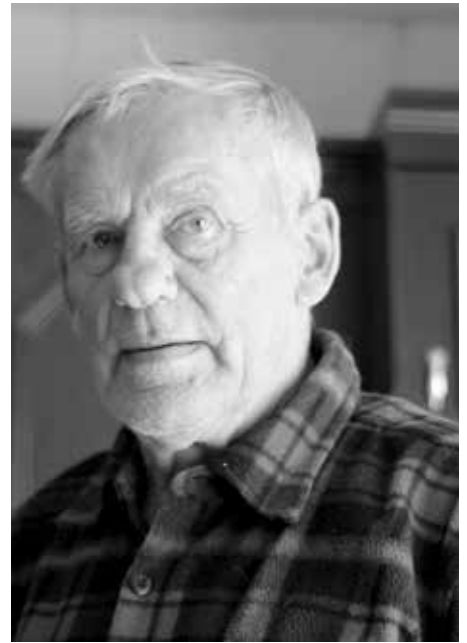
išvykau į Kauną studijuoti Žemės ūkio akademijoje – tapau žemės ūkio procesų mechanizavimo inžinieriumi. Mano tėvas ir senelis, gimęs 1876 metais, gyvenimo matė daugiau nei aš. Per Pirmąjį pasaulinį karą iš Lietuvos daug kas traukėsi, frontas ėjo lėtai. Pasiturintys žmonės – berods Paukštės, iš Kirdeikių (Saldutiškio sen.) – pasikinkė arklius ir tėvelį suagitavo kartu važiuoti bei jiems padėti arklius prižiūrėti. Pasitraukę iš Lietuvos jie gyveno Maskvoje. Kai Rusijoje 1917 metais įvykus Spalio revoliucijai pradėjo trūkti maisto, 1918 metais kilo didelis badas, nors iki perversmo gyventojai maisto turėjo užtektinai. Tuo metu susiorganizavę aštuoni lietuviai, tarp jų ir tėvelis, iš Maskvos į Lietuvą parėjo pėsčiomis. Kelionė užtruko apie dvi savaites, o keliautojai prasimaitino laukinėmis uogomis ir obuoliais. Vėliau, po tarnybos kariuomenėje, tie patys žmonės iš Kirdeikių, su kuriais į Maskvą važiavo, tėvelį įdarbino „Mūro“ kontoroje.“

Suguldė šeimą prie ežero

Pašnekovas puikiai atsimena Antrojo pasaulinio karo pradžią. „Apie jį per radiją išgirdome, jau ir Šarkiuose buvo radijo aparatas. Mačiau basus, apiplyšusius rusų pėstininkus. Vokiečių nurodymu juos surinkdavo į Saldutiškį ir būriais kažkur išsiųsdavo. Pirmą kartą užėjus rusams jokių susišaudymų čia negirdėjome. Tačiau, kai pastarieji užėjo antrąsyk, jau nuolat girdėdavosi šaudymų iš pabūklų garsus dundėjimas. Vieną naktį tėvelis miegoti mus išsivedė prie ežero ir suguldė ant skardžio. Bet kaip tyčia tąnakt niekas jau nebešaudė, trenksmai girdėjosi tik prie Saldutiškio miestelio. Tėvas taip pasiėlgė, nes bijojo, kad namą gali sudeginti, saugojo mus, kadangi manė, jog prie vandens kariuomenė neis ir į vandenį nešaudys, juk kariai žygiuoja tik keliais, – kalbėjo M. Gimžauskas. – Mano tėvelis dažnai bendraudavo su partizanais. Jis buvo maždaug dešimtmečiu už daugelį jų vyresnis. Jie pas mus dažnai svečiuodavosi, tačiau partizanams išėjus vėliau visada belsdavosi ir sovietiniai istrebiteliai.“ M. Gimžauskas prisiminė, kad Šarkių gyventojai mėgo žvejoti: „Gyveno toks Sudnius, mano tėvelio bendraamžis. Jis giedodavo bažnyčioje, tačiau ir žvejoti labai mėgo. Gyventojai patys gamindavosi bučius. Žvejybai kaime būdavo naudojami vadinamieji paramai. Tai trumpi sukalti sienojai, kuriuos įstumdavo į ežerą ir ant jų sudėdavo bučius. Taip Sudnius ir išgaudydavo žuvelės.“

Sąsiuvinius gamindavosi patys

„Dar į mokyklą neidamas matydavau, kaip šarkiškai gauda žuvis. Vieną kartą, būdamas šešerių metų, pasiėmiau tėvelio meškerę. Tuomet ant meškerės kabėjo ne žilka, o šniūras, pagamintas iš arklio uodegos. Netyčia jį supainiojau, tad tėvelis man uždėjo per užpakalį. Į pradžios mokyklą Saldutiškyje pradėjau eiti 1943 metais, dar prie vokiečių okupacinės valdžios. Atsimenu, kad mokė mokytojai Pečiūra ir Pečiūraitė. Tais laikais sugrupuodavo po dvi klases: pirmą ir antrą, trečią ir ketvirtą. Sėdėdavome dviejuose kambariuose. Dėl triukšmavimo ir neklusimo mokytojai išdykėliams liepdavo stovėti kampe pirštą įbedus į sieną. Jeigu taip nestovėdavo, bausmė prasitęsdavo ir kiti pamokai. Iki užėinant rusams rašydavome į sąsiuvinius, vėliau jų nebeliko. Kai gaudavome popieriaus lapą, reikėdavo pasidaryti sąsiuvinį – pačiam subraižyti linijas ir susisiūti. Man neteko mokyti Šarkių mokykloje, jos dar nebuvo, kai mokiausi. Mokykla Šarkiuose veikė gal penkiolika metų, kol užteko vaikų. Ją uždarė, nes Šarkiuose sumažėjo žmonių, jie nenorėjo eiti dirbti į kolūkius, – pasakojo M. Gimžauskas. – Mano metų žmonės dėl priverstinio žemės ūkio darbo ir niekingo užmokesčio užplūdo miestus. Kaimuose stėjo didelė betvarkė. Iš pradžių apylinkėse buvo daugybė vaikų, vėliau sumažėjo, o dabar likę visai mažai... Patėvis pirmaisiais kolūkių metais kaip užmokestį gaudavo apie keliasdešimt kilogramų

Kazimieras Grauzinis prisiminė, kaip vaikystėje žaisdavo su sprogmenimis

mų grūdų. Nors, iš pradžių dar buvo truputį tvarkos, stovėjo klojimai, kažką pasėdavo, žmonės prižiūrėdavo pasėlius. Grūdus bendrai suvežus, derlius būdavo nemažas, vėliau jis smarkiai sunyko. Žmonėms už darbadienį atsilygindavo šimtu gramų grūdų, jie vargdavo.“ Anot pašnekovo, kolūkių laikų gali ilgėtis nebent tinginiai arba buvusių kolūkių pirmininkų, brigadininkų vaikai, kurie tuo metu būdavo apsirūpinę.

Kemešio ežere galimai tebeguli senovinis luotas ir sumestos karo laikų granatos

Tėvo ir sūnaus kūrybinis pasimatymas

Vilija VISOCKIENĖ

Fotografijos ir tapybos paroda, šios vasaros pradžioje atidaryta Dusetų dailės galerijoje – išskirtinė. Joje darniai derėjo nespaltvota klasikinė fotografija ir tapyba. Kitaip ir būti negalėjo, nes parodos autoriai – tėvas ir sūnus – Genadijus ir Aurelijus Kovaliovas.

Aurelijus Kovaliovas

Sūnaus tapyba

Aurelijus Kovaliovas gimė 1974 m. Dusetose. 2001 m. Vilniaus dailės akademijoje baigė vitražo studijas ir įgijo bakalauro laipsnį. Nuo 2002 m. gyvena ir dirba Londone. Kūryba – lyg spalvingas vėjo gūsis – įsiveržė į jo gyvenimą prieš ketverius metus, po ilgai trukusios tylos. Per tą laiką dailininkas jau nutapė nemažai paveikslų, o 2019 m. Ukmergėje surengė pirmą asmeninę tapybos parodą. Karantinas sutrukdė autoriui atvykti į Dusetose atidarytą bendrą judviejų su tėvu parodą. Tad, kaip karantino metu jau tapo įprasta, autoriaus prisistatymas vyko virtualiai – video reportažu iš namų. Jo metu buvo galima pamatyti, kaip atrodo dailininko mini studija, susipažinti su jauniausiu šeimos nariu – devynmečiu Oskaru. Berniukas taip paniręs į dailės pasaulį, kad ištisas dienas piešia daugiaplanius piešinius (ne ką mažiau įdomūs ir mažojo dailininko komentarai piešiniams). Dukra Veronika taip pat domisi daile ir muzika.

„Indrajos“ skaitytojų dėmesui – Aurelijaus Kovaliovo mintys apie kūrybą.

Bendra tėvo ir sūnaus paroda – nėra dažnas reiškinyss Koks apima jausmas?

Manau, tai ištis puiki idėja – surengti bendrą parodą. Žiūrovui turėtų būti įdomu matyti tęstinumą, ieškoti panašumų tame tęstinyje. Mano vaikai taip pat pajutę dailės įtaką, tad būtų įdomu surengti bendrą trijų kartų parodą. Tikiuosi, ateityje pavyks įgyvendinti ir šią mintį.

Kur vyksta visas kūrybinis procesas?

Studijos neturiu, tapau svetainėje. Visas dažais šiek tiek aptaškyta. Šeima, atrodo, toleruoja mano užsiėmimą, bet, jaučiu, kad tų molbertų geriau čia nebūtų.

Su kuria šalimi siejat savo ateitį?

Svajonu sugrįžti į Lietuvą, ten yra kur tapyti, bet vis dar neradau sprendimo, kaip šią svajonę įgyvendinti.

Menininko gyvenimas Londone – koks jis?

Londone, kūrybos prasme, daug pliusų ir minusų. Džiugina galerijų įvairovė, jų kiekis. Čia eksponuoti savo kūrinius suplaukia viso pasaulio žymesni menininkai. Tačiau Londone labai trūksta bendravimo su kolegomis, o atvažiavus į Lietuvą – nenutrūksta kalbos su draugais... Bendravimas suteikia paskatinimą, minčių kūrybai, kiekvienas pašnekovas savaime tampa kritiku. Tai – labai svarbu.

Ar idėjos ateina savaime, lengvai, ar reikia jų paieškoti?

Kaip ateina įkvėpimas? Kai yra laiko, tai ir tapau. Jei galėčiau būti vien tik dailininku – tapyti pilnu etatu – įkvėpimas gal labiau pasireikštų, o dabar džiaugiuosi, kad yra tiek laiko, kiek jo yra, stengiuosi tą laiką išnaudoti ir kažką padaryti.

Apie siužetus...

Man tapyboje siužetai labai svarbu. Sugalvoji ir įgyvendini. Tam nereikia įkvėpimo – jie yra arba jų nėra. Aišku, būna, naujų vaizdinių atsiranda tapant, tad siužetas dažnai kinta. Kodėl dominuoja portretai? Man ir miesto gyvenimo, ir gamtos tema, pavyzdžiui, peizažai – patinka, ir, žinoma, ateityje jų bus, o portretai – savęs, kaip dailininko, lavinimui. Panašiai, kaip studijų metais, kai tekdavo paišyti daug figūrinių kompozicijų, kad pajustum anatomijos subtilybės.

Koki menininką galėtumėte įvardyti savo mokytoju, kieno kūryba žavėtės?

Tapybos mokytojo, kurį galėčiau išskirti, neturėjau. Studijuojant vitražą, tapybos teko mokytis nedaug. Negalėčiau išskirti ir vieno menininko, kuris man labiausiai patinka. Jų yra labai daug. Net ir žanro, kuris man labiausiai patinka, negalėčiau įvardyti. Bet kokio žanro meistro darbas – visada žavi.

.....

Dailininko Vilmanto Dambrausko socialiniame portale įkurtas virtualių parodų puslapis labai plačiai žinomas ir kiekvieną dieną pritraukia nemažai menininkų bei meno gerbėjų. Jame paskelbta Aurelijaus kūryba sulaukė daug gražių komentarų, kuriuos norisi pacituoti:

„Man patinka erdvės išraiška, skaidrus įtaigumas, ryškūs spalviniai akcentai dominuodami dera su pasteliniiais suniveluotais apibendrinimais, teikiančiais „neišsakytos visumos“. Žiūrovui akimirksniu pateikiama harmonija kiekviename darbe. Skambios kompozicijų akcentuotos vietos veda žiūrovo žvilgsnį stebėti ir stebėtis! Tiek šviežumo ir netikėtumų sužadinto dėmesio kelionėse po autoriaus sukurtus siužetus. Kaskart – vis netikėčiau. Kaskart – vis įdomiau!“ – rašo Loreta Bukontaitė Vernienė.

„Puikus potėpis, smagūs darbai, pribloškiantis turinys ir forma“; „Užburiant lengvumu ir šviesa bei optimizmu (dažniausiai)!“ „Dėkoju už estetinę šviesą!“.

Aurelijaus darbai pasakoja universalias istorijas, kartais asmenišką. Tereikia išžiūrėti, išsiklausyti, leisti vedomiems paveikslų personažų, ir paaiškės, ką jie nori mums, gabalėlis po gabalėlio tiriantiems drobės lauką, pasakyti. Gera tapyba visada kalba, visada neša žinią.

Kultūros centro Dusetų dailės galerijos direktorius Alvydas Stauskas, kalbėdamas apie A. Kovaliovo tapybą, pabrėžė jo spontaniškumą, veržlumą ir profesionalumą. „Kai pirmą kartą pamačiau Aurelijaus darbus, jie mane labai nustebino. Dvidešimt metų tylos, ir staiga – toks proveržis – portretai, didelės siužetinės kompozicijos! Tapybos darbuose stipriai jaučiamos šių dienų aktualijos. Įdomu ir tai, kad Aurelijus pats daro viską – rėmus, porėmius, pats gruntuoja drobes. Tai ieškantis, savitas ir perspektyvus dailininkas!“ – tvirtino A. Stauskas.

Aurelijaus tėvas Genadijus apie sūnų

Aurelijus Kovaliovas „Ginčas“

pasakė trumpai: „Man patinka ir jo požiūris, ir potėpis, ir mąstymas“.

Nespalvota fotografija...

Jau pats žodžių sąskambis nuteikia nostalgikai, skamba šiltai ir jautriai, vaizduotėje iškyla praeitis visais savo pavaldais – su žmonėmis ir gamta. Dusetų fotomenininko Genadijaus Kovaliovo kūryba – visų pirma apie žmones.

G. Kovaliovas, kaip ir jo sūnus, gimė Dusetose, tik kur kas anksčiau – 1950 m. Fotografuoja nuo devynerių metų – „užsikabino“ pamatęs fotografuojantį kaimyną Vladą Atkočiūną. Pirmasis fotoaparatas buvo paprastutė „Smena“, o kol neturėjo didintuvo, jį atstodavo saulės šviesa... Vėliau technika ir priemonės tobulėjo, augo noras padaryti kuo įdomesnes nuotraukas. Sulaukęs trylikos, jaunas fotografas išvažiavo mokytis į Kauną, kur 1973 m. baigė Kauno Stepo Žuko technikumą ir įgijo dailininko-apipavidalintojo specialybę. Ten su fotografija, kaip meno rūšimi, jį supažindino garsus Lietuvoje ir užsienyje fotografas Povilas Karpavičius, gimęs 1901 m. Tbilisyje, o nuo 1921 m. gyvenęs ir mokęsis Zarasuose. P. Karpavičius – fotografijos technikų specialistas, vienas iš pirmųjų spalvotosios fotografijos meistrų Lietuvoje, lietuviškų fotografijos vadovėlių autorius ir pedagogas. Pasak G. Kovaliovo, Maestro pamokos jaunam vaikinukui buvo neįkainojamos. Grįžęs į Dusetas, vaikiną kurį laiką dirbo ir fotografijos studijoje, ir dailininku-apipavidalintoju Sartų žirgyne, o

Aurelijus Kovaliovas „Žaislai“

Genadijus Kovaliovas
„Broliai Aurelijus ir Irmantas Kovaliovai“

Genadijus Kovaliovas
„Trys kartos“

Dusetų galerijoje – Aurelijaus Kovaliovo darbai

nuo 1974 iki 2014 metų Dusetų Kazimiero Būgos vidurinėje mokykloje (dabar Dusetų Kazimiero Būgos gimnazija) technologijų mokytoju. 1986 m. baigė Lietuvos valstybinį dailės institutą (dabar Vilniaus dailės akademija). Kursinis ir diplominis darbas buvo atlikti fotografijos srityje, vadovaujant profesorius Vytautui Kaušiniui.

Daugybę metų Genadijus buvo Dusetų istorijos metraštininkas – šventės, vestuvės, laidotuvės – visi svarbiausi miestelio įvykiai buvo įamžinti fotojuostelėse. Pats jas ryškino ir spausdino tamsiame kambarėlyje, buvo tobulai įvaldęs tą magišką procesą. Turbūt kiekvienoje dusetiškoje šeimoje atrastume Genadijaus darytų nuotraukų. Nemaža dalis tais laikais užfiksuotų akimirkų, daugiausiai gamtos tema, tebekeliauja po parodas, dalis – dar laukia savo eilės. Tokios, sulaukusios dienos šviesos akimirkos iš šeimos archyvo, ir buvo pateiktos parodoje (trečioje asmeninėje parodoje Dusetų dailės galerijoje). Į nuotraukas buvo galima žiūrėti ilgai, tyrinėjant tų laikų kasdienybę, kuri buvo paprasta, be įmantrumo. Žmonės buvo nuoširdūs, atviri ir kažkuo labai savi, atpažįstami – senelis, nešantis su naščiais vandenį iš šulinio ar vagojantis žemę su arkliuku, močiutės skvarbus žvilgsnis, taip lengvai įveikiantis mus skiriančius daugiau nei keturis dešimtmečius... Daugumoje nuotraukų – Genadijaus ir Mildos Kovaliovų vaikai. Vienose – dar smalsūs kūdikiai, kitose – jau žaidžiantys savo berniukiskus žaidimus, dar kitose – palengva tolstantys savo likimo keliais paaugliai... Visose nuotraukose akivaizdžiai stiprūs ryšiai – tarp kartų, tarp tėvų ir vaikų, tarp vidinio ir išorinio pasaulio.

Nuotraukos, nors ir vaizduojančios paprastus dalykus, labai profesionalios. Jose puikiai suvaldyta šviesa, kompozicija, pagautos giliausios emocijos – tikros, nuoširdžios, kaip ir pats autorius. Jis nemėgsta pasakoti apie savo kūrybą – tai palieka pačiai fotografijai – ir tiesiog sako: „Man patiko fotografuoti ir fotografavau. Negalvojau, kad darau nuotraukas parodai.“ Ypatinga vieta Genadijaus kūryboje skirta peizažui. Daugiausiai – tai grafiški žolės, ledo vaizdai, juodi medžių atžūrai baltame sniege. Su tomis, jau klasika tapusiomis nuotraukomis, fotomenininkas dalyvauja grupinėse parodose Lietuvoje ir užsienyje, kurias rengia Dusetų dailės galerija ir gamtos fotografų klubas „Žalias skėtis“.

Atėjus skaitmeninių technologijų amžiui, Genadijus uždare tamsaus kambarėlio duris, ant lentynos padėjo daug metų visur lydėjusią plataus formato kamerą. Nors vaikai padovanojo šiuolaikinį fotoaparata, retai paima jį į rankas – nepri-

Genadijus Kovaliovas

lipo, negyva jam pasirodė kompiuterinė fotografija. Sako, kad dabar labiau patinka fotografuoti akimis, kad pati geriausia kūrėja yra gamta, o pačios įdomiausios parodos ir vyksta joje. Lyg tų žodžių patvirtinimas – abiejų su žmona išpuoselėta namų aplinka, kurioje visą vasarą žydi gėlės. Meilė gamtai stipri šioje šeimoje – čia net ir ne vietoje išdygusią žolelę gailima išrauti, nuo kelio surankiojamos sraigės, kad kas neužliptų, visą žiemą kiemas pilnas lesinamų laukinių paukščių. Net ir stirmos naktimis drąsiai vaikšto po langais, užkandžiaudamos gėlėmis bei daržo gėrybėmis, tad teko nuo jų apsitverti vytelių tvora. Genadijus ir Milda Kovaliovai daug keliauja, tačiau iš kelionių parsiveža vos vieną kitą ka-

drą. Milda juokiasi, kad ir tie tik jos dėka būna „nuspausti“ – rūpi įdomesnes vietas vaikams parodyti, nes abu sūnūs su savo šeimomis irgi aistringi keliautojai. Ir fotografuoti mėgstantys. Ypač jaūnėlis Irmantas, gyvenantis Šiauliuose. Baigęs Šiaulių pedagoginio instituto Dailės fakultetą, jis pasirinko ne menininko ir ne pedagogo kelią, tačiau pastaruoju metu aktyviai fotografuoja, tad visai gali būti, jog sulauksime ir jo parodų Dusetose. Genadijus džiaugiasi sūnų, vaikų, vaikų meniniais gabumais, prisimena, kad ir jo paties tėtis mėgo piešti, tapyti peizažus. Viena iš Genadijaus seserų taip pat kuria, o jos anūkas – jaunas, daug žadantis muzikantas. Tad kaip čia neprisiminti posakio: „Obuolys nuo obels netoli rieda...“

Aurelijus Kovaliovas

Apie demarkacinę liniją, ėjusią Molėtų rajono pakraščiu

Viktorija KAZLIENĖ

Prieš 100 metų, 1920 m. spalio 9-ąją, Liucijano Želigovskio vadovaujama lenkų kariuomenė užėmė Vilnių ir Vilniaus kraštą. Šis karinis veiksmas, atliktas Lenkijos valstybės viršininko Juzefo Pilsudskio, gimusio netoli Pabradės (Zalave, Švenčionių r.), nurodymu. Lietuvos kariuomenė organizavo pasipriešinimą.

Istorinė sąvoka „Vilniaus kraštas“ sietina ir su Molėtų rajonu

Administracijos linija, atskyrusi Vilnių nuo Lietuvos, buvo vadinama demarkacine, t. y. lokali juosta, pažymėta atitinkamais ženklais. Molėtų rajono teritorijoje ši linija įgijo pastovumą tik po Giedraičių mūšio. Didele dalimi ji sutapo su dabartine Vilniaus ir Molėtų rajonų riba, nukrypo Malūnėlio kaime, ėjo Nikajos upeliuku, Arino ežero viduriu, kirto Pabradės–Joniškio kelio kilpą, vingiavo vietinės reikšmės keliuku pro Surgėnų ir Pavandenės kaimus, Pravalos ežero kraštu, kirto Švenčionių rajono ribą, vėl grįžo prie Maldžiūnų, Šakališkių, Andrulėnų kaimų, kirsdama Saločiaus ir Kantos ežerius.

Dar iki Giedraičių mūšio lenkai, verždamiesi į Lietuvos gilumą, stengėsi kurti lenkiškas gminas (valsčius), ieškojo pritarimo ir agitavo jungtis „prie Varšuvos“.

Nepriklausomybės paminklas Joniškėje

Demarkacinė linija buvo ypatingas ruožas. Tai ne vien kontrolės punktai, muitinės, pasieniečiai, kontrabandininkai. Tai mūsų valstybės ir žmonių likimai. Iki šiol tam tikra prasme giliai viduje molėtiškiai save vadina paribio žmonėmis. Molėtiškiai turėjo išgyventi šiuos vidaus ir išorės konfliktus. Ir iki šiol ta įtaka jaučiama. Nors Lenkijos siena dabar jau labai toli.

„Lietuvos čia nebus“

Demarkacinė linija buvo tikslinama: pirmoji nustatyta 1919 m. birželio 18 d., o liepos 27 d. Lietuvos vyriausybės prašymu nustatyta antroji. Ir tik 1920 m. spalio 7 d. Suvalkų sutartimi tarp Lietuvos ir Lenkijos nustatyta trečioji demarkacijos linija, pagal kurią Vilnius atiteko Lietuvai.

Natūralu, kad visi politiniai pokyčiai turi atgarsį žmonių sąmonėje. Tuometinė išsilaisvinusi Lietuva kūrėsi tautiniu pagrindu, todėl klausimas, kas tu esi – lietuvis ar lenkas – tapo itin aktualiu. Ypač tose vietovėse, kur buvo kalbama lenkiškai. Visos naujienos sklido iš lūpų į lūpas, atsirado agitatorių, lenkams palankių žmonių.

Kraštotyrininkas Steponas Antanavičius 1997 m. Molėtų laikraštyje „Vilnis“ rašo: „O štai ką Molėtų nuovados viršininkui 1920 m. rugpjūčio 3 d. pranešė keli Kaušinių, Rudesos, Golių kaimų gyventojai. Kaušinių kaimo ūkininkas Juozas Kaušinis yra lenkų žvalgas ir agitatorius. J. Kaušinis dažnai sako kaimynams: „Lietuvos čia nebuvo ir nebus“. Jis stengėsi „prie lenkų“ visus lietuvius pašalinti iš tarnybos ir į jų vietą priimti lenkus. Tuos lietuvius, kurie nenorėjo „prisirašyti prie lenkų“, J. Kaušinis išduodavo lenkų žandarams. Net Inturkės klebonas, J. Kaušinio manymu, buvo blogas žmogus, nes jis nenorėjo rašyti lenku, todėl neturįs jokio balso. J. Kaušinis platino lenkų proklamacijas ir laikraščius. J. Kaušinio namuose, Inturkėje, rašoma nuovados viršininko dokumentuose, – vyksta kažkokie lenkų susirinkimai. Jų nutarimus energingai skelbia ir J.

Kaušinio žmona Emilija Kaušininė. Kaušiniai veda tokią agitaciją: „Lietuvių čionai nebus, nes būtinai ateis lenkai“.

„Mes be Vilniaus nenurimsim! Ne!“

Demarkacijos liniją ir žmonių ryžtą kovoti dėl Vilniaus krašto mena ir priešais Joniškio bažnyčią 1928 m. pastatytas keturkampis obeliskas, ant kurio užrašyta „Mes be Vilniaus nenurimsim! Ne!“.

Šį šūkį labai gerai atmena ir vyresnės kartos giedraitiškiečiai. Mokytojai vesdavo mokinukus prie demarkacinės linijos, kur visi sustoję skanduodavo būtent šiuos žodžius. „Eidavo su vėliavom, dainuodami lietuviškas dainas,“ – dar ir šiandien prisiminimais dalinosi Malvinos ir Mato Valeikų anūkė Elona Ruzgienė. O šiuos žygius organizuodavo Giedraičių mokytoja, mokyklos kūrėja, žymi Lietuvos patriotė Malvina Šaukelytė-Valeikienė.

Lietuvos įžymybės, gyvenusios Giedraičiuose

Giedraičių vaistininkas M. Valeika su žmona Malvina buvo ypatingos asmenybės, žadinusios lietuvių šiuose kraštuose, švietusios žmones, kūrusios Molėtų krašto istoriją. M. Valeika apsigyveno Giedraičiuose, kad galėtų realizuoti savo lietuviybės puoselėjimo misiją. Tokiam ypatingam pasirinkimui įtaką padarė ypatingi žmonės: garsiausias Lietuvos knygnešys Jurgis Bielinis, politikos ir visuomenės veikėjas Juozas Tūbelis, rašytinės lietuvių kalbos tėvas Jonas Jablonskis, būsimasis prezidentas Antanas Smetona. Ponia Sofija Smetonienė netgi padėjo M. Valeikai įsikurti Giedraičiuose. Gyvenimas „nuvedė į tą dirvonu užžėlusį, skurde skęstantį, sulenkintą tėvynės kampelį“, – rašo M. Valeika 1934 m. išleistoje savo prisiminimų knygelėje „Dvidešimt penkeri metai Vilniaus krašte“.

Žvelgiant į tuometinės Vilniaus gubernijos pakraštį, kada tautinių idėjų vedami

Matas Valeika
(1878–1937)

Malvina Šokelytė-Valeikienė
(1898–1981)

Antanas Jaroševičius
1906 m.

žmonės kūrė šviesesnį rytojų, reikia pasigėrėti M. Valeikos tolerancija: jis išmoko lenkų kalbą, sutarė su kunigu J. Stragu, kuris vienodai palaikė ir lenkus, ir lietuvius. Didžiausio palaikymo sulaukė iš Martyniškių (Marciniškių) dvarininkų Graužinių. Jų dvare Giedraičių vaikams organizuodavo lietuviškus renginius, vaidinimus, o daržinėje netgi „Amerika pirtyje“ buvo suvaidinta.

M. Valeika su savo pusbroliu, Lietuvos dailės pradininku Antanu Jaroševičiumi, vaikščiodami po Giedraičius garsiai lietuviškai kalbėdavo.

Štai ištrauka iš M. Valeikos knygos „Dvidešimt penkeri metai Vilniaus krašte“: „Kadangi čia lietuvių kalba buvo niekinama, tai retai kas viešai ją vartodavo. Net vengdavo tie, kurie dar lietuviškai jautėsi. Taigi mudu su dailininku p. A. Jaroševičiumi, kuris dirbo mokytojo darbą Rusijoje, o atostogas praleisdavo Giedraičiuose, apsirėdžiusiu aukšto valdininko uniforma, kuris jos labai nemėgo, bet žmonėms be galo imponavo, eidavom per miestelį, kai daug žmonių esti, ir balsiai, kad kiti girdėtų, kalbėdavom lietuviškai. Tai buvo jiems nematyta ir negirdėta naujiena, todėl sukeldavo daug ginčų ir kalbų. Vieni vadindavo mus litvomanais, išsišokėliais, kiti kalbėdavo, kad nėra ko gėdytis lietuviškos kalbos, nes jos ir ponai nesigėdija.“

1921 m. Jaroševičių šeima atvyko į Lietuvą, apsigyveno Karklynėje prie Giedraičių.

Valeikų anūkė Elona Ruzgienė pasakojo

išskirtinę istoriją apie pusbrolių M. Valeikos ir A. Jaroševičiaus draugystę su būsimu prezidentu Antanu Smetona. Esą jaunystėje jie visi trys buvę panašaus kūno sudėjimo ir ... draugiškai pasidalindavo vienu fraku. Netgi buvęs toks nuotykis, kad A. Smetona viename vakarėlyje įplėšęs frako šoną, o A. Jaroševičius kaip tik kitą dieną turėjo pasipuošti tuo pačiu fraku per savo parodos atidarymą. Reikėjo kažką sugalvoti. Ir sugalvojo: dailininkas A. Jaroševičius visą parodos laiką stovėjo su nėrės abi rankas už nugaros, kad pridengtų frako skylę.

Giedraičių paminklas „Karžygiams, žuvusiems už Lietuvos laisvę 1920 m.“

Gražus, didingas žymiausio mūsų krašto dailininko A. Jaroševičiaus suprojektuotas paminklas „Karžygiams, žuvusiems už Lietuvos laisvę kovoje ties Giedraičiais 1920 m.“, žadinęs žmonių ryžtą kovoti dėl Vilniaus, 1928 m. pastatytas Giedraičių miestelyje. Tai vienintelis Lietuvoje nepriklausomybės kovoms skirtas paminklas, stovėjęs per visą sovietų okupacijos laikotarpį. Paminklo autorius ne be reikalo sugalvojo tokį jokia tuometine technika „nepajudinamą“ monumentą.

Štai ką rašo savo knygoje M. Valeika: „Praužus visokioms gyvenimo audroms, aprimus politinėms aistroms ir sugrįžus gyvenimui į normalesnes vėžes, pradė-

jau rūpintis pastatydinti paminklą, kuris bylotų tolesnėms kartoms apie čia įvykusius garsius jų senolių žygius, kurie ne tik Giedraičius išvadavo iš lenkų vergijos, bet nulėmė ir visos Lietuvos likimą. Intelligentų būrelis pritarė šiai idėjai ir uoliai ėmėsi organizacinio darbo. <...>

Dailininkas A. Jaroševičius padarė paminklo projektą, kiti ėmėmės kitų, su šiuo darbu susijusių pareigų. Iš penkių žmonių sudarėme komitetą paminklui statyti. Važiuoju pas apskrities viršininką leidimo aukoms rinkti. Čia negavęs, važiuoju į Kauną pas vidaus reikalų ministerį. Ten pasako, kad tokį leidimą gausime tik įsteigę tam tikrą draugiją, bet jau ne komitetą, kaip kad lig šiol būdavo kitur. <...>

Pastačius paminklą, jam užbaigti ir padailinti pritrūkome lėšų. Tada su A. Jaroševičium rašome Respublikos Prezidentui Antanui Smetonai prašymą, nusiskųdami savo padėtimi ir prašome pagalbos. Mūsų prašymą išklauso. <...> Pinigus išdavė krašto apsaugos ministeris p. J. Variakojis. Gavę 5 tūkstančius litų pašalpą, paminklą užbaigėm.

Atvedę savo turistus prie šio paminklo, molėtiškai gidai gali su pasididžiavimu pasakyti: „Tai štai kokius paminklus reikia statyti savo didvyriams...“

Giedraičių mūšis

Giedraičių mūšis vyko 1920 lapkričio 17–21 d. Šiame garsiaame mūšyje kovėsi

Lietuvos kariuomenė su Lenkijos kariuomenės L. Želigovskio rinktine, kuri atstovavo tuo metu labai trumpai egzistavusiai pseudovalstybei – Vidurinei Lietuvai. Šiai separatistinei valstybei vadovavo L. Želigovskis, kuris stengėsi įrodyti, kad Vilniaus krašto žmonės nenori priklausyti Lietuvai ir ieško sąjungos su Lenkija.

Fronto linija tęsėsi 30 km Širvintų–Giedraičių–Dubingių ruože. Prie Giedraičių įvyko trejos svarbios kautynės. Spalio 31 d. prie Pūsnės ir Bekupės. Ties Bekupės dvaru vyko žūtbūtinė kova. Giedraičių mokyklos direktorė M. Valeikienė su būreliu vyrų gelbėjo sužeistuosius. Po poros dienų frontas pasiekė Želvą ir Balninkus. Lapkričio 17 d. stiprūs mūšiai vyko ties Kraujalaidžių (tarmiškai – Kraujalaidžių) kaimu, Videniškiais, Geliogaliais, Balninkais. Stipriausias smūgis teko Giedraičių gynusiam Antrajam pėstininkų pulkui. Ten vyko pragariškas susišaudymas.

Lapkričio 21 d. po pietų Giedraičiai buvo išvaduoti. Tautų Sąjungos karinės kontrolės komisijai reikalaujant, kovos veiksmai nutraukti ir pasirašytas paliaubų protokolas, kuriuo tarp Lietuvos ir L. Želigovskio kariuomenių nustatyta 6 km pločio neutralioji zona. Vėliau ją pakeitė demarkacinė linija,ėjusi 4 km nuo Giedraičių ties Kraujalaidžių kaimu.

Giedraičių laukuose už Lietuvą kovėsi Antanas Vižinis, molėtiškis kunigas Jonas Žvinys. Paskutinę kautynių dieną žuvo dvidešimt vienas žmogus, jų tarpe alantiškis leitenantas Pranas Telksnys. Septynių didvyrių, kovojusių 9-ame Lietuvos kungaiškio Vytenio pėstininkų pulke, kūnus priglaudė senųjų Giedraičių kapinių žemė.

Ne visų jų pavardės žinomos.

1990 m. lapkričio 22–23 d. nežinomo kareivio palaikai iš Giedraičių kapinių perkelti į Kauną ir palaidoti Karo muziejaus sodelyje taip įprasminant paminklą Nežinomam kareiviui.

M. Valeikienė pirmoji Lietuvos istorijoje iškėlė Raudonojo kryžiaus vėliavą

Lapkričio 17 d. vykusių kautynių metu lenkų užnugaryje liko lietuvių kariuomenės išdas ir svarbūs dokumentai. Mokytoja M. Valeikienė sugalvojo gudrybę. Kad nesukeltų įtarimo, ji persirengė ubage, ryžosi pereiti frontą, atgauti išdą ir dokumentus, bandė grįžti per demarkacinę liniją į Giedraičių pusę. Tačiau įtarimą sukėlė ne drabužiai, eiseną, o labai gražios ubagėlės rankos. Tada jai pabėgti padėjo smulkūs savininkas žydas.

Valeikų anūkė E. Ruzgienė pasakojo, kad jos močiutė visą gyvenimą didžiavoosi gražiomis savo rankomis. Ji juokaudavo: pažiūrėkit, kokios gražios rankos – jos mažos vos nepražudė. Ir Elona iš tiesų mena labai gražius baltus močiutės pirštus, nuostabų balsą ir begalinį pomėgį jau senatvėje lankytis Kauno muzikiniame teatre, kur dažnai eidavusios abi kartu. Močiutė mokėjusi visas arijas, pritariamai niūniavusi atlikėjams, o pabaigoje pirmoji emociškai plojusi ir atsistojusi šaukdavusi „Bravo“.

Ši garbinga moteris Giedraičių kariams teikė naudingų žinių, slėpė ir slaugė sužeistuosius, organizavo jų išnešimą iš mūšio lauko, rizikuodama savo gyvybe. Galvodama, kaip apsaugoti save bei sužeistuosius, ji pasisiuvo baltą vėliavą,

Giedraičių kautynių dalyvis Vincas Mackevičius (stovi kairėje) su kovos draugais. 1920 m.

ant kurios užsiuvo raudoną kryžį. M. Valeikienė pirmoji Lietuvos istorijoje iškėlė Raudonojo kryžiaus vėliavą mūšio lauke, 3 km nuo Giedraičių. Tai įvyko 1920 m. spalio 31 d. Tada ji kartu su tarnais pasiėmė vežimą, jame guldė karius ir priešus, o kuriuos reikėjo – slapstė – net nepasakiusi savo vyrui. Aptvarsčiusi sužeistuosius, surasdavusi būdą juos pergabenti per frontą, kad pasiektų Ukmergės ligoninę.

Raudonojo kryžiaus vėliavos, simbolizavusios žmonių gyvybių saugojimą bei kančių palengvinimą, panaudojimas, buvo labai reikšmingas ženklas. Tai istorinis įvykis, atskleidžiantis šios didžios asmenybės humaniškumą, neutralumą ir toleranciją. Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugija įkurta 1919 m. sausio 12 d. Iš tiesų amžinosios vertybės nekinta: Valeikų ir Jaroševičių šeimos Giedraičiuose gelbėjo ir lietuvių, ir lenkus, ir žydus Antrojo pasaulinio karo metais.

M. Valeikienė – legendinė moteris

Pirmą kartą lietuvių kariuomenei atitraukus iš Giedraičių, lenkai M. Valeikienę suėmė, tardė, mušė, kankino ir reikalavo išduoti partizanų būrį, suorganizuotą jos vyro M. Valeikos, kurį sudarė 52 vyrai. Kadangi M. Valeikienė tylėjo, karo lauko teismas ją nuteisė sušaudyti. Tuo metu M. Valeika buvo įkalintas rūsyje ir pagelbėti negalėjo. Tada, atsiklaupęs ant kelių, jai gyvybę išmaldavo kunigas.

1928 m. pastatytas Antano Jaroševičiaus suprojektuotas obeliskas „Karžygiams, žuvusiems už Lietuvos laivę kovoje ties Giedraičiais 1920 m.“

1927 m. lapkričio 17 d. M. Valeikienė, viena iš nedaugelio moterų, apdovanota Vyčio kryžiaus 3-ojo laipsnio ordinu. Tai išskirtinis atvejis, kai kariniu ordinu buvo apdovanota tolimos nuo karybos profesijos atstovė – mokytoja.

Knygelė „Dvidešimt penkeri metai Vilniaus krašte“

Malvinos vyras giedraitis M. Valeika 1934 m. išleido patriotinę prisiminimų knygėlę „Dvidešimt penkeri metai Vilniaus krašte“. Šios knygelės moto: „Stud. A. Smetonos šūkis: Į Vilnių, draugai, į Vilnių!“ Apie gyvenimą prie demarkacinės linijos jis rašė: „...išsiimdami pasus (lenkininkai) daugiausia rašėsi lietuviškai, dažniau galima buvo išgirsti lietuviškai kalbant, tačiau dar ilgai nenustojo lenkų laukę, ilgai dar svajojo apie Lenkijos rojų, apie žadėtą jiems geležį, cukrų ir druską. Nors ne vienas jų, šmugelninkaudami cukrų ir druską į „palaimintą“ lenkų pusę, susikrovė nemažas pinigų sumas, vis dėlto dar ir po šiai dienai yra tokių tamsuolių, kurie labai norėtų būti lenkų valdiniais. Kasmet atsiranda kelios šeimos, kurios kraustosi už demarkacijos linijos.“

O 1989 m. pakartoto fotografuotinio leidimo nugarėlėje žodžiai apie M. Valeiką iš Lietuvių enciklopedijos, 32 tomo. JAV, Bostonas, 1965 m.: „...1919 sudarė vyrų partizanų būrį, jam parūpino ginklų... įsiveržusių lenkų suimtas ir kalintas Lukiškių kalėjime, iš kur buvo išvaduotas, todėl vėliau lenkai jį nuteisė mirties bausme ir pasiskyrė 3000 auksinų, kas jį išduos...“

7-ojo pėstininkų pulko didvyriams dovanota vėliava už 1920 m. lapkričio 19–21 d. pergalę Širvintų kautynėse

Demarkacinė linija nulėmė Arnionių koplyčios atsiradimą

Įdomus faktas, kad Kaišiadorių vyskupijos ribos laikui bėgant išsidėstė pagal demarkacijos liniją. Molėtų rajono Joniškio bažnyčia liko tuometinėje Lietuvos valstybės teritorijoje, o arnioniškiams, atkirstiems nuo savo parapijos, 1935 m. buvo pastatyta nauja, taip vadinamo Zakopanės stiliaus, medinė koplyčia. Koplyčios statybą rėmė Arnionių dvaro savininkai, Pasienio gynybos korpuso vadovybė bei „visų apylinkių, o kartu ir visos Lenkijos gyventojai“. Dvarininkai Tiškevičiai skyrė sklypą iš dvaro žemių ir reikalingų medžiagų statybai.

1931 m. Varšuvoje Arnionių dvaro savininkas Mykolas Zigmantas Tiškevičius vedė aktorę ir dainininkę Aną Mariją Petrušinską (Anna Maria Pietruszyńska, kūrybinis slapyvardis Hanka Ordonówna, 1902–1950) ir vasaras leisdavo savo Arnionių dvare netoli demarkacinės linijos. Pas juos lankydavosi Vilniaus ir Varšuvos inteligentija, apylinkėse ponams buvo rengiama medžioklė. Iki mūsų dienų yra išlikusių juokingų istorijų, kaip ponas prie Nikajos upeliuko samdydavo žmones, kurie mesdavo į orą medžiojamus paukščius. Ir medžioklė tada būdavo sėkminga.

Arnionyse buvo dislokuota 120 lenkų kareivių kuopa.

Neutralioji zona, pafrontė, pasienis ar parubežys?

1920–1923 m. buvo nustatyta neutralioji zona tarp Lietuvos Respublikos ir Lenkijos okupuoto Vilniaus krašto. Pagal tarptautinį susitarimą tuoj po Giedraičių-Širvintų mūšio reikėjo apsaugoti teritoriją nuo karinių veiksmų bei rengimosi užpulti. Tačiau žmonių prisiminimuose toji zona buvo vadinama netgi pafronte. Lietuvos valstybiniame archyve esančiuose dokumentuose išlikę liudijimai: „1920 metų gruodžio 18 dieną maždaug 100 lenkų būrys užplūdo neutralioje zonoje buvusį Kraujalaidžių kaimą. 1921 metų balandžio 13 dienos vėl vakarą lenkų žvalgai užpuolė lietuvių sargybą Giedraičių rajone. Po mėnesio, gegužės 17 dieną, į Dubingius įsiveržė 50 lenkų kareivių ir partizanų būrys, čia apiplėšė keletą parduotuvių, restoranų, po to pasitraukė neutralios zonos gilumon.“

Šarvuočio „Perkūnas“ įgula ir mechanikai lenkų fronte. 1920 m.

1921 metais spalio 8 dieną Giedraičiuose pastebėta 15 lenkų žvalgų, persirengusių civiliais rūbais. 1922 metais rugpjūčio 27 dieną į Giedraičius įsiveržė 50 lenkų kareivių ir partizanų būrys, čia apilėšė keletą parduotuvių, restoranų, po to pasitraukė neutraliosios zonos gilumon.

Nustačius neutraliąją zoną, tiek Lenkijos, tiek Lietuvos kariuomenės turėjo užimti joms atitekusias pozicijas abipus demarkacinės linijos. Lenkija prie neutraliosios zonos telkė tūkstantines divizijas kareivių. Iš Lietuvos pusės turėjo vykti alternatyvūs veiksmai. 1922 m. Molėtuose irgi buvo dislokuota kuopa. Visi paribio kaimai buvo priskirti šiai zonai.

Lenkijos pusėje sienos apsaugai buvo pasirengta rūpestingiau. Buvo sutelktos didelės policijos pajėgos ir vadinamosios muitinės batalionai. Atsargoje liko kariuomenė.

Visi keliai, išskyrus kelią Inturkė–Joniškis–Arnionys (Orniany), palei demarkacijos liniją buvo prasti, siauri, vietovės miškingos, apaugusios krūmais, pelkėtos, ežeringos, daugelyje vietų nebuvo nei kelių, nei takų. Tokia situacija labai apsunkino pasieniečių darbą. Reikėjo tiesti ir kelius, ir telefonų linijas, įrengti sargybinių būdeles, spręsti pasieniečių apgyvendinimo bei apmokymo klausimus.

Kontrabanda

Buvo konstatuota, kad pagrindinė kontrabandos gija ėjo iš okupuotos Pabradės būtent tuo pačiu geriausiu keliu per Joniškį į Molėtus ir net į Ukmergę, o ne šunkeliais.

Daugelyje vietų žmonės gyveno palyginti saugiai, globojami „savo“ partizanų. Daug žmonių netgi materialiai klestėjo, nes iš kontrabandos ir prekybos buvo galima gauti didelį pelną. Buvo žinoma, kad neutraliame ruože kainos mažesnės

nei Lietuvos valstybėje. Čia galima nusi-pirkti pigių drabužių ir alkoholio, „importuotų“ be muitų iš Lenkijos.

Pasieniečiai ir parubežiniai

Dalis Molėtų pasienio ruožo priklausė Utenos pasienio policijos barui, dalis Ukmergės. Kiekvienas baras buvo suskirstytas į atskirus rajonus. Pirmasis Utenos pasienio policijos baro rajonas prasidėjo prie pat siauriosios Asvejės (Dubingių) ežero vietos Alkos (lenkiškai – Olka) kaimo ir tęsėsi iki Nikajo ežero. Alkos kaime buvo pirmojo šio baro rajono štabas. Antrasis rajonas užėmė pasienį nuo Nikajo iki Pravalos ežero. Rajono buveinė buvo Joniškio miestelyje. Trečiasis – nuo Pravalos iki Švenčionių rajone esančio Mažojo Siaurio. Rajono buveinė buvo Molėtų rajono Juodenėnų dvare Šakališkių kaime.

Inturkėje buvo įkurtas Pasienio policijos rezervas, kurį sudarė dvidešimt eilinių policininkų.

1924 m. instrukcijoje teigiama, kad į Pasienio policiją buvo priimami geros sveikatos 21–50 metų amžiaus vyrai, ne žemesni kaip vidutinio ūgio. 1932 m. buvo patikslinta, kad „būtų priimami asmenys, kurių kūno dalys proporcingai išsivysčiusios: ne žemesni nei 172 cm ūgio, sveriantys ne mažiau 72 kg, krūtinės apimtis ne mažiau kaip 80 cm.“ Vykdamo ir bendros išvaizdos patikrinimai, pvz., buvo konstatuota, kad Joniškio miestelio III sargybos išvaizda žvali.

Buvo organizuojami mokymai: „stovėjimas be šautuvo, stovėjimas su šautuvu, sukiniai, judesiai, pasisveikinimai...“

Kovai su kontrabanda buvo samdomi slapti agentai iš vietos žmonių, gerai pažįstantys ir kaimynus, ir vietovę. Oficialiuose dokumentuose nebuvo nurodoma, kad pasienyje vyko gausi kontraban-

Gelžbetoninis demarkacinės linijos stulpelis (1920–1939 m.)

da, tačiau žmonių prisiminimai liudija ką kita. Paribio gyventojai kalbėjo lenkiškai, todėl ryšys su tuometine Lenkija buvo parankus. Į Pasienio policijos gretas pateko pažįstami, kaimynai, o dar ir turintys „komercinių“ polinkių. Nusizengę policininkai buvo keičiami kitais, patikimesniais. Iš anos pusės buvo gabenamos prabangesnės miestietiškos prekės, iš Lietuvos – labiau kaimietiškos.

Ir tada buvo galvojama, kaip reikėtų tobulinti veiklą, pavyzdžiui, konstatuota, kad

Kraujaleidžių kaimo demarkacijos linijos užkardas. 1937 m.

„pėdsakų žvalgymas davė gerų pasekų“.

Apie pasieniečių atlygį buvo rašyta: „Šiuo metu vedęs bevaikis tarnautojas be mundiruotpinigių mėnesiui gauna į rankas 14 litų ir 5 centus.“ Buvo nustatytos ir aprangos išlaidų normos: „mundurui ir vienoms kelnėms įsigyti 120 litų, milinei – 50 litų, dviem porom batų – 70 litų, kepurei 5 litai ir dviem porom pirštinių – 6 litai“.

Apie šiaudines gaires ir telefono ryšį

Yra žinoma, jog pasienis buvo pažymėtas „stičkomis“ ar šluotomis – rankos riešo storumo kartimis su viršun iškeltomis plonų šakelių šluotomis. Broniaus Kvinklo knygos „Mūsų Lietuva“ II tome yra nuotrauka: „Buv. administracijos linija su šiaudine gaire ties Aleksandriškiais Giedraičių apylinkėse.“

Demarkacinis pasienio ruožas lėmė telefonų atsiradimą. Atsirado abipusis kabelinis telefoninis ryšys tarp atskirų pasienio taškų. Tiesa, tas telefono ryšys nebuvo patikimas, dažnai nutrūkdavo, o buvo atvejų, kad išstisus telefoninio kabelio kilometrus kažkas pavogdavo. Tada buvo konstatuota, kad „Geras telefono ryšys tarnybos progresavime turi didelę reikšmę“.

Transporto priemonėmis buvo arkliai ir dviračiai. Vieno arklio išlaikymui buvo skiriami 85 Lt per mėnesį, o dviračio priežiūrai ir remontui policininkas gaudavo 15 Lt kas mėnesį.

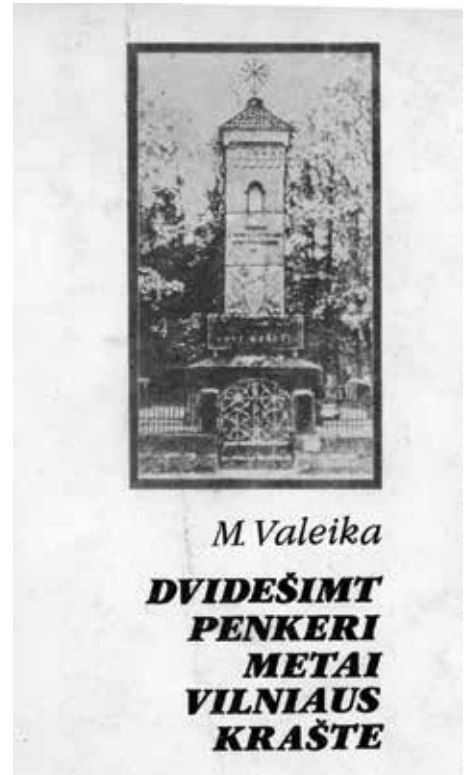
Vis tik linija nesupriešino tikrų kaimynų

Žymus gamtininkas Andrejus Gaidamavičius, kuris veda ekskursijas Labanoro girioje, apie santykius prie demarkacinės linijos yra pasakojęs: „Bendras išpūdis toks, kad tais laikais girios žmonės stengėsi gyventi tokį patį gyvenimą, tarsi tos sienos ir nebūtų buvę: eidavo pirkti druskos, rišdavo karves anapus sienos, o bernai netgi eidavo į šokius. Trukdžių buvo, reikėjo ilgai prašyti pasieniečių, bet geležinės uždangos tikrai nebuvo.“

Kaip rašoma 1999 m. gruodžio 29 d. vaikų rankomis rašytame laikraštuke „Januliškio naujienos“, visas Žemaitiškų kaimas prie Apskričio ežero buvo Lietuvos pusėje, nuo Lenkijos jį skyrė spygliuota viela.

Prūdiškėlės kaimo (Švenčionių r.) gyventojas Algis Šapoka, kuriam šiuo metu 85 metai, pasakojo:

„Kad galėtum patekti lenkų pusėn reikėdavo leidimų iš pasieniečių, bet paprastai visi juos gaudavo. Nei pats, nei iš pasakojimų neprisimena, kad pasieniečiai būtų ką nors nuskriaudę ar nubaudę. Gaudydavo tik kontrabandininkus, kurie naktimis Peršokšnos upė Lietuvos pusėn plukdydavo tokias deficitines prekes, kaip druska, cukrus ir naminė degtinė. Druskos žmonės ir šiaip parsinešdavo, legaliai. Prūdiškėlės kaimo moterys pėsčiomis keliaudavo į Švenčionėlius (15 km), kad atsineštų

Mato Valeikos knygelės „Dvidešimt penkeri metai Vilniaus krašte“ viršelis

po pusę pūdo druskos (pūdas – 16 kg). Jau nesni piemenys dažnai nuvarydavo karves pasiganyti lenkų pusėn, nes tuose miškuose nesusigaudydavo, kur tas „rubežius“, o juk ir gyvuliai būdavo nepririšti, jų nesulaukysi taip paprastai. Jokių tvorų ar užtvartų bent jau toje vietoje nebuvo. Pasieniečiai, žinoma, buvo, ir jie nuolat patruliuodavo, bet tarpusavyje visi gerai sutardavo.

Prūdiškėlėje buvo sodyba, kurios viename gale gyveno lietuvių pasieniečiai, o kitame – lenkų. Didelių sunkumų kirsti demarkacinę liniją nebuvo ne tik Labanoro girios gyventojams, bet ir gyvenantiems dabartinio Aukštaitijos nacionalinio parko teritorijoje. Ilgametis parko ekologas dr. Bronius Šablavičius pasakojo, kad Vaišniūnų kaimas buvo padalintas per pusę. Bet ir čia piemenys su karvėmis nuolatos kirsdavo demarkacinę liniją, o bernai vis nueidavo „užsienin“ į šokius. Pasieniečių leidimų, žinoma, reikėjo, bet nežinia, ar tie leidimai būdavo raštiški, ar žodiniai. Galbūt pasienio gyventojai turėjo tam tikrų privilegijų arba buvo tiesiog gerai pažįstami su pasieniečiais, todėl tą „sieną“ nesunkiai kirsdavo.

Apie konfliktus

Jų buvo, bet „Utenos baras šiuo atžvilgiu buvo laimingesnis už kitus“, be kraujo ir be aukų, nors paprastų konfliktų irgi yra buvę.

Kovose už Lietuvos laisvę žuvusių 9-ojo pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko karių kapai Giedraičiuose

Ukmergės bare, kuris užėmė Giedraičių pasienį, įtampų buvę daugiau. Sakydavo: „Kelias į Vilnių eina per Giedraičius“.

Pačiame senųjų Giedraičių kapinių centre stovi lauko riedulių obeliskas su balto marmuro lenta: „Čia ilsisi Veronika Katelytė, 17 m. amžiaus, žiauriai lenkų nužudyta 1923 m.“ Yra žinoma, kad tų metų balandžio 3 dieną Aleksindriškių dvare, netoli dabartinio betoninio kelio Vilnius–Molėtai, lenkai ją kankino nupjaustydami krūtis. V. Katelytė mirė nuo žaizdų. Jos laidotuvėse dalyvavo minios aplinkinių kaimų žmonių, o apie žudynes buvo pranešta tais metais veikusiai Tautų Sąjungos kontrolės komisijai.

Netoli V. Katelytės paminklo stovi metalo kryžius, ant kurio žodžiai: „Šaulys Juozas Sabulis, žiauriai lenkų nužudytas 1923 m.“ Žudynės įvykdytos netoli dabartinės Molėtų ir Vilniaus rajono ribos palei betoninį kelią Vilnius–Molėtai esančiame Pivoriūnų kaime. Pasakojama, kad lenkai išsiviliojo į savo pusę J. Sabulį ir nužudė.

1922 m. sausio 8 d. Giedraičių valsčiuje lenkų žandarai sušaudė Lechavičių Juozą.

1924 m. gegužės 18 d. Giedraičiuose lenkai įsakė klebonui pamaldas bažnyčioje vesti tik lenkų kalba ir uždraudė lietuviškai giedoti (nepaklusnius grasino sušaudyti).

Apmaudus nesusipratimas

Kraštotyrininkas Steponas Antanavičius 1994 m. „Vilnyje“ rašo: „Vargo prie neu-

traliosios zonos veikusios mokyklos, kentėjo ir mokiniai. Kentėjo tikrąja šio žodžio prasme. Štai kas atsitiko 1922 m. sausio 12 d. Tą dieną iš Mickonių kaimo (dabar Širvintų r.) į Giedraičių progimnaziją ėjo trys mokiniai: Antanas Dragūnas, Juozas Rudžionis ir Vaclovas Kanapka. Ėjo pro lietuvių sargybą, kurioje tuo metu budėjo kareivis Antanas Jakavičius. Kažkodėl jis dusyk šovė į einančius mokinius. Susmuko ir tuoj pat mirė Antanas Dragūnas, sunkiai sužeistas po dviejų valandų mirė Juozas Rudžionis. Sargybinis buvo besitaikęs šauti ir į Vaclovą Kanapką, bet tas spėjo pribėgti prie pasieniečio ir, ištraukęs iš savo striukės kišenės, rodė jam savo leidimą eiti pro šią sargybą.

Žuvusių mokinių tėvai ir progimnazijos mokytojai raštu kreipėsi į Švietimo ministeriją, kad pasienio sargybinis A. Jakavičius būtų nubaustas.“

Visuomeninė iniciatyva Vilniui vaduoti

1935 m. žurnalo „Mūsų Vilnius“ 11-ame numeryje spausdinama: „Dubingiai. 1935 metų skautų stovykla. Sulenkintas šis kraštas, mažai kas lietuviškai moka, tačiau išpūdingi skautų laužai ant žavingo Dubingių ežero kranto suviliojo vietos gyventojus. Pradžioje po keliolika, vėliau po keliasdešimt, o pagaliau – net iki pusantro tūkstančio lankytojų sulaukė skautai prie savo laužo. Anot klebono, čia į atlai-

1935 m. buvo pastatyta nauja taip vadinamo Zakopanės stiliaus medinė koplyčia

dus tiek žmonių nesuvažiudavo. Po 18–20 kilometrų važiuoja žmonės pamatyti to jiems nepaprasto dalyko – skautų laužo. Čia skamba lietuvių dainos, kombinuoti šūkiai, kurie kaip gaili malda šaukiasi Vilniaus. Energingu pasiryžimu ir kovos šūkiu nuskamba per siaurą, bet pasakiškai gražų ežerą, kurio kitoje pusėje – jau okupuota Lietuva! Dar atitinkamas žodis,

Dubingių policininkai-pasieniečiai

1925–1938 m. veikusi „Vilniui vaduoti sąjunga“ leido atsišaukimus ir Vilniaus pasą, į kurį kasmet klijavo tam tikros vertės ženklelius. Vilniaus Geležinio fondo aukų knygelės-paso paskirtis buvo auginti moralines, fizines ir ekonomines tautos jėgas savo žemėms atgauti. Vilniaus pasą galėjo gauti „visi Lietuvos piliečiai, dideli ar maži, turtingi ar beturčiai“

ir susijaudinęs senelis ar vargo palenkta močiutė jau ašaras bešluostanti. Kalbėti lietuviškai dar nemoka, bet pradeda lietuviškai jausti.“

Pačiuose Giedraičiuose, Dienavagių kaime ir kt. buvo įkurti Vilniui vaduoti sąjungos (VVS) skyriai. Spalio 9-oji buvo paskelbta Vilniaus gedulo diena. Tą dieną, 12 val., visur buvo skambinama bažnyčių varpais, vienai minutei viskas sustodavo. Giedraičiuose tą dieną bažnyčioje buvo aukojamos šv. Mišios už kritusius ties Giedraičiais karius, jų pagerbimui buvo giedama „Libera“ giesmė. Žmonės su vėliavomis, fakelais, grojant dūdų orkestrui, būrėsi prie paminklo karžygiams, žuvusiems už Lietuvos laisvę, mitinguodavo, lankydavo karių, žuvusių ties Giedraičiais, kapus. Jų atminimą pagerbdavo maldomis ir šautuvų salvėmis. Pagerbdavo lenkų nužudytų žmonių – šaulio J. Sabulio ir V. Katelytės – kapus. Po to kolona žmonių patraukdavo Vilniaus pusėn link demarkacinės sienos. Maždaug 200–300 m nuo jos uždegdavo didžiulį laužą, ėjo artyn linijos, stojo veidu į Vilniaus pusę ir skanduojo: „Mes be Vilniaus nenurimsim! Mes be Vilniaus nenurimsim! Ne!“

VVS iniciatyva prie kelio buvo pastatytas užrašas: „Šiuo keliu žygiuojama į Vilnių“, o netoli linijos – „Viešpatie, pasigailėk pavergtųjų brolių!“

Patriotinius jausmus žadino ir Lietuvos

šaulių sąjungos organizuota rinkliava „Vaduokime Vilnių“. Molėtų krašto muziejuje saugoma alantiško A. Kiaušo dovanota 1925 m. nuotrauka „Alantos valsčiaus rinkikai“, Vilniaus pasas, išduotas jo tėvui Juozui, bei dvi proklamacijos. Vilniaus geležinio fondo aukų knygelė – Vilniaus pasą – galėjo gauti „visi Lietuvos piliečiai, dideli ar maži, turtingi ar beturčiai. Paso paskirtis buvo „auginti moralias, fizines ir ekonomines tautos jėgas savo žemėms atgauti“.

Šalia Giedraičių esančių Martyniškių dvarininkų dukra Domicėlė Graužinytė-Palevičienė, gyvendama Vilniuje, 1920 m. lietuvių karo metu su lenkais vadovavo vilniečių lietuvių moterų sudarytam Lietuvių karių belaisvių globos komitetui. Ji buvo ir viena Šv. Kazimiero draugijos jaunimui auklėti ir globoti lenkų okupuotoje Lietuvos dalyje steigėjų.

Be abejo, yra daugybė faktų, atskleidžiančių nuolatinį lietuvių siekį susigrąžinti Vilnių, bet yra ir dar vienas skambus visa apibrėžiantis šūkis: „Vilnius mūsų – Lietuva rusų“. Vilnių Lietuvai grąžino Sovietų Sąjunga, netrukus ketindama okupuoti visą šalį.

Kentėjo, vargo parubežio mokyklos

Giedraičių progimnazijos direktorė M. Valeikienė skundėsi Švietimo ministerijai: „Nuolatinis šaudymas labai kliudė mokykloje dirbti, nervinami mokytojai ir mokiniai. Taip gruodžio 14 dieną

šaudant kulka pro langą pateko į I klasę, atsimušė į krosnį, netoli kurios stovėjo mokytoja Bytautaitė. Tai labai išgąsdino ir mokinius.“

Kraštotyrininkas Steponas Antanavičius 1994 m. „Vilnyje“ rašė: „Neutraliojoje zonoje ir pafrontėje gyvenimo sąlygos susiklostė nebepakenčiamos, nes susisiekti su neokupuota Lietuvos teritorija buvo sunku, todėl maisto produktų į Giedraičius ūkininkai nevezė, o jei kiek ir atveždavo, jie buvo neįperkami. Dalį mokytojų „valgydino Giedraičių klebonas Giedrys, kitą gi dalį aš (M. Valeikienė). Bet tokia padėtis ilgai tęstis negali, nes nei klebonas, nei aš išmaitinti tiek žmonių negalime“. Mokyklos pedagogų kolektyvas kreipėsi į Švietimo ministeriją, prašė ją imtis atitinkamų veiksmų, kad būtų pagerintos gyvenimo sąlygos, suteiktas kuras ir maisto produktai, „nes kitaip mes būsime priversti apleisti Giedraičius ir prašyti Švietimo ministerijos skirti mus kitosna vietosna“. Bet ir tokomis aplinkybėmis dirbama dar su didesniu užsispyrimu ir pakeltu ūpu, nenorint pasiduoti lenkams“

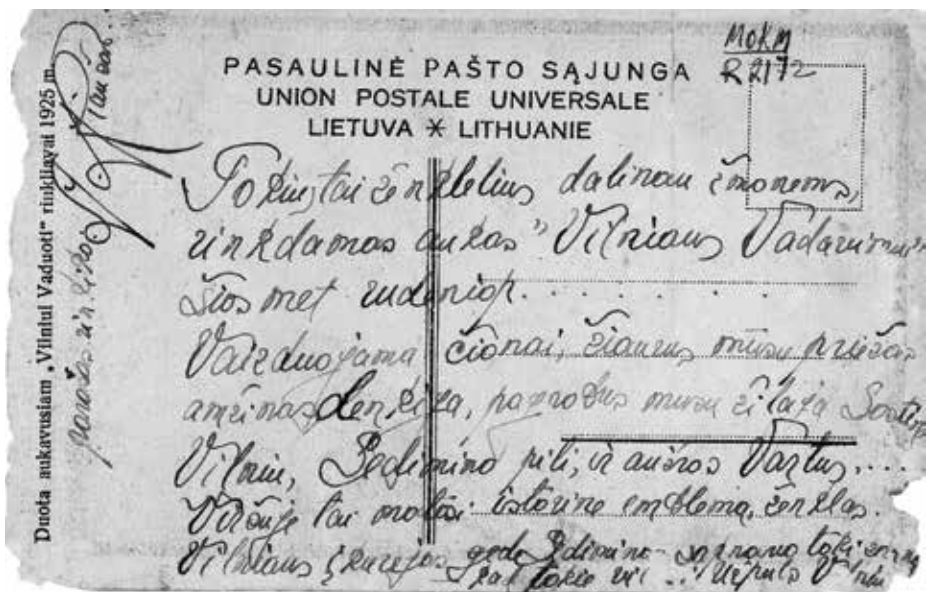
Į Vilnių pro Giedraičius

Gražus sutapimas, kad vietovardis Giedraičiai yra susijęs su garsią Lietuvos didikų kunigaikščių Giedraičių giminę, davusią Lietuvai ir pasauliui žymių asmenybių. Viena tokių yra Jurgis

Vladislovas Giedraitis (Jerzy Vladislaw Giedroyc), šios giminės palikuonis, vadinamas „praėjusio amžiaus inteligentų ir emigrantų dirigentu“.

J. V. Giedraitis emigracijoje nuo 1947 m. leido mėnraštį „Kultura“. Jis, atrodo, įgyvendino Nikolajaus Rericho taikos per kultūrą idėją. Sako, kai Lenkijoje vyko „Solidarumo“ judėjimas, maištautojai ėjo pas J. V. Giedroycą klausti, kaip teisingai spręsti politinius reikalus, kaip kurti darinius religinius, tautinius santykius.

„Kultura“ rūpinosi buvusios LDK tautų dabartinėmis problemomis, draugiškais Lietuvos ir Lenkijos, lietuvių ir lenkų santykiais. Aktyviai rėmė Lietuvos kovą dėl nepriklausomybės. J. V. Giedroycas ir Česlovas Milošas įkūrė Lenkų nepriklausomos literatūros ir mokslo pagalbos fondą, teikiantį stipendijas Lietuvos isto-

„Vilniui vaduoti sąjungos“ šaulių būrio nariai, rengę rinkliavas Vilniaus vadavimui. 1925 m.

rikams, menininkams toliau dirbti šioje srityje.

J. V. Giedroycas vadinamas Lenkijos sąžine ir garbe, vienu didžiausių Europos politinių protų. Jis sakė: „Būtina nugalėti sentimentus, tarpusavio nesutarimus, dėl istorinių įvykių susiklosčiusių neapykantą tarp lenkų ir ukrainiečių, lenkų ir lietuvių. Lenkai privalo atsisaityti Lvovo bei Vilniaus, nors ir kaip tai nemalonu tiems, kurie ten gimė. Vardan ateities nevalia reikšti pretenzijų Lietuvai, Ukrainai. Jau vien todėl, kad ten iki šiol prisimenamos Lenkijos federalinės idėjos... Lietuvos nepriklausomybė dar labai gležna, tad Lenkijos pareiga ištieti jai draugišką ranką. Jei Lietuvoje dar pastebimas koks nors nacionalizmas, jį reikia pateisinti, nes šios valstybės egzistavimui gresia kur kas daugiau pavojų negu Lenkijai. Į Baltijos valstybes ir Ukrainą Lenkija turi žiūrėti kaip į lygiateisius partnerius ir turi įrodyti tai savo darbais, ne vien žodžiais.

Mes turime tęsti jo idėjas, kad „antro Želigovskio nebūtų“.

NAUDOTA LITERATŪRA IR DOKUMENTAI:

- M. Valeika. Dvidešimt penkeri metai Vilniaus krašte. 2-as fotografuotinis leidimas. Vilnius 1989
- Antanas Žilėnas „Parubežys ir parubežiniai“ I ir II dalys. Vilnius 2018
- Algimantas Liekis. Juodieji Lietuvos istorijos puslapiai I. Vilnius 2011
- Straipsnis: Arnionių dvaro koplyčių pėdsakais. Aistė Bimbirytė-Mackevičienė, 2017-01-15, <https://www.ateitis.net/lt/temos/886/puslapis-2>
- Žurnalas „Mūsų Vilnius“, Nr. 11, 1935 m.
- Magdalena Grochowska. Jerzy Giedroyc. Vilnius 2016
- <http://www.voruta.lt/gaire/foso-linija/>
- Bronius Kviklys. Mūsų Lietuva. II tomas. Vilnius 1991, 510 psl.
- Steponas Antanavičius. Molėtų krašte. Vilnius. 2014
- Antanas Juknevičius. Atsiminimai. 2016

Parengė Vytautas Ridikas

Rūkas virš Dringio

Virš didingo Dringio
baltas rytinis rūkas...
Lyg dieviškas šydas,
gaubiantis bundančio
grožio paslaptis.
Rodos, jauti vandens širdį,
plakančių visais galiūno
pakrančių linkiais,
gyvasties judėjimu
ir nendrynų paslaptimis...
Ežerą ir dangų atskyręs,
Rūkas sugeria gilius
Gelmių atodūsius,
Ir minkštoje migloje
Paslepia vienišą
Ankstyvo žvejo valtį...
O tas bekraštis tyras
Vandens ir dangaus mėlės
Įsiskverbia į sielą
Nuostabiausiu paveikslu.
Plūduriuoja
Iki paties tobulumo ribų...

Skaudulys krūtinėn įsismelkia
Su pirmu žiogų čirpimu.
Neišvengiamas išėjimas
Ir tavo šiltas – myliu.
Niekaip širdis nepripranta
Prie kaitos – lyg jausmų bangos.
Visi žiedai dangun žengia –
Kad išlytų sielos žaizdas...

Lina Kovalevskienė (Kurmanavičiūtė) gimė 1972 m. vasario 7 d. Alytuje, mokėsi Vidzgirio vidurinėje mokykloje. Vasaras leisdavo Stakliškių kaime, prie šaltosios upės Verknės vingio. 1991 – 1997 m. Vilniaus universitete baigė lietuvių filologijos studijas. Jau daugiau nei 20 metų su šeima gyvena Ignalinoje. Keletą metų dirbo Vilniuje ir Ignalinoje lietuvių kalbos mokytoja, žurnalistė. Vėliau trumpai – Ignalinos rajono savivaldybės administracijoje kalbos tvarkytoja, nuo 2005 m. – atstove ryšiams su visuomene. Nuo 1998 metų rengia reportažus Ignalinos televizijos informacinei laidai. Ji yra rajono literatų klubo „Lelija“ narė, Ignalinos parapijos Carito, Vilniaus šeimos centro savanorė.

Štai ką Lina rašo apie savo kūrybą: „Kartais ima ir sukirba liūdnei graži mintis, sujuda ilgai nešiotas jausmo trupinėlis. Tada paimi ir užrašai. Gaila, kad kasdienybė, darbai ir pareigos taip įtraukia, įtampa užslopina, ir vis rečiau gali pasidžiaugti tomis stebuklingomis dvasinio palengvėjimo akimirkomis. Bet vis tiek gera tikėti stebuklais, savo Angelu sargu, gera mylėti ir vis mokytis džiaugtis gyvenimu. Man eilės – tai Dievo žodžiai, tarsi lengvos lietaus dovanos, per mane paleidžiamos. Seniau galvojau, kad niekam jų nerodysiu, tik artimiausiems. Dabar po truputėlį keičiu šią nuostatą ir imu dalintis, nes jeigu per mane ateina žodžiai, tai, matyt, kažkam jie bus kalbantys...“.

Kaip išgirsti Tavo balsą,
Kaip suprasti, kad tai – Tu.
Toj mažutėj kasdienybėj,
Kur visi keliai ratu...

Kur sustojam pasiklydę,
labirintuose minčių,
Ir pamirštam, kad kelionė
Baigsis ten, kur lauki Tu.

Ką galvoji, tas ir esi,
Ką duodi, tą ir atgauni.
Gal ne žmonių, gal debesų
Tiesą lyg lietu gaudai.
Gal nuliūsti, gal išpuiksti,
Gal nieko daugiau nelauki.
Tik liūdesy ir graudesy
Šviesą matai palaukėj...

Lašeliai ant langu
Su ilgesiu vis rieda.
Iš vakaro delnų
Palesęs paukštis gieda.
Nurimusioms širdims,
Kurios duris uždaro.
Ir mylimoms akims,
Kuriom žvaigždynuos gera...

Nutūpsi paukšteliu
ant raudono šermukšnio.
Kad mano žvilgsnis
užkliūtų,
Kad širdis suspurdėtų.
Koks gražus žiūrėjimas
Meilei į akis...

Vakar snigo

Kaip staltiesė ant švenčių stalo
Balta puri laukų migla.
Bevakarėjančiam peizažui
Žiemos jaukumo paslauga.

Užkrito liūdesį ir vaizdas
Vėl suteikė naujos vilties,
Kad to baltumo lengvos snaigės
Man širdį plunksnele palies...

Vertybės virto lozungais,
O lozungai – voratinkliais.
Pavasarij jau niekas
Neprisimins, kad matė juos...

Kur eiti, kur surasti
Teisybės lašeliui vietą?
Bažnyčioj tik pasimelsti gal,
Kur jos prie kryžiaus stovėta...

Pasaulio tautų teisuoliai iš Užpalių krašto

Dobilas KIRVELIS

Prieš metus, 2019 metų vasarą, ant keturių antkapių Užpalių kapinėse buvo uždėti Pasaulio tautų teisuolių ženklai, žymintys, kad čia palaidoti užpaliečiai, per Antrąją pasaulinę karą vykusio holokausto metu gelbėję žydus. Šie užpaliečiai dalyvavo ir dviejų žydaičių – vienos iš Kauno, o kitos iš Vilniaus getų – gelbėjime.

Iš Vilniaus geto buvo išgelbėta Anusia Keilsonaitė (Anna Keilson) ir paslėpta Narvaišių kaime (šiuo metu kaimas vadinasi – Norvaišiai), prie Užpalių, Janonių sodyboje. Kita išgelbėtoji – iš Kauno geto – Tamara Lazersonaitė (Lazerson). Pastaroji iš pradžių buvo slepiama Kaune, vėliau Šiaurės Lietuvoje prie Saločių. Pagrindiniai jų gelbėtojai yra uteniškiai, Izraelio valstybės pripažinti Pasaulio tautų teisuoliais: Bronė Pajėdaitė, Veronika Žvironaitė, Ona Janonienė (Žvironaitė) bei jos vaikai, Steponas ir Ona Kairiai, Emilija Kirvelienė (Žvironaitė). Be to, visi minėti Pasaulio tautų teisuoliai, taip pat ir pagrindiniai gelbėjimo organizatoriai prof. Antanas Žvironas bei tuo metu buvęs Vilniaus krašto „Lietūkio“ inspektorius Jonas Kirvelis, buvo apdovanoti Lietuvos valstybės Žūvančiųjų gelbėjimo kryžiais.

Įkurtas institutas

1953 m. specialiu Izraelio Kneseto (parlamento) nutarimu buvo įkurtas Jad Vašem (Yad Vashem) Holokausto ir didvyriškumo atminties institutas, kuris žydų gelbėtojams suteikia Pasaulio tautų teisuolio vardus, apdovanoja medaliais, jų garbei Jeruzalėje esančioje Teisuolių alėjoje sodinami apelsinmedžiai. Pasaulio tautų teisuoliams taip pat suteikiama privilegija ant Teisingumo sienos, Jad Vašemo Teisingumo sode Jeruzalėje, iškalti savo vardą.

Antkapinis Pasaulio tautų teisuolio ženklas

Signataras ir Narvaišiai

Prie užpaličių galime taip pat priskirti Steponą ir Oną Kairius, kurie, svajodami apie ramų kaimišką gyvenimą senatvėje, 1938 m. Grybelių kaime, šalia Utenos, nusipirko 18 ha. žemės ūkio valdą ir tapo Utenos krašto gyventojais. S. Kairys, kaip ir jo seneliai bei tėvai, yra kilę iš Utenos krašto. Jis gimė 1879 m. sausio 3 d. Užunvėžiuose, Kurklių valsčiuje (dabartiniame Anykščių rajone), ir visą gyvenimą liko neabejingas šiam kraštui. 1918 m. pabaigoje, kai tik įsigaliojo Vasario 16-osios Lietuvos Nepriklausomybės Aktas, kurį kartu su kitais signatarais pasirašė ir S. Kairys, buvo pradėtas Lietuvos valstybės kūrimas. S. Kairys atvyko į Uteną ir, apvaikščiojęs visas seniūnijas, organizavo Utenos apskrityje savivaldybes, tapo Leliūnų atstovu, taip pat buvo išrinktas pirmuoju Utenos valdybos pirmininku. Vėliau, įsigaliojus demokratinei santvarkai, jis uteniškių buvo renkamas Steigiamojo ir visų kitų trijų demokratinių Lietuvos Seimų Utenos atstovu.

Kaip prisimena Jonas Janonis, S. Kairys ne vieną kartą karo metais lankėsi pas juos Narvaišiuose. Pirmą kartą – po to, kai jo sesuo Veronika atvežė pas juos Aną Keilsonaitę, o vėliau – jau tapęs Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto (VLIK) pirmininku. Teigiama, kad jis atvykdavo nuo Užpalių,

o iš Narvaišių iškeldavo Duokiškio-Kamajų kryptimi. Per Užpalius važiuodavo dar ir todėl, kad Galinių kaime buvo jo ištikimo idėjinio bičiulio, Vilniaus universiteto fizikos prof. Antano Žvirono tėviškė. Kaip manoma, S. Kairys ieškojo vietų, kur būtų galimybė slėpti nacių persekiojamus žmones.

Anusios Keilsonaitės gelbėjimas

S. Kairys pirmasis pradėjo rūpintis ir Anos gelbėjimu. Ana buvo žymaus Kauno miesto sveikatos apsaugos komisijos Ligoninių kasų darbuotojo, LSDP CK (Lietuvos socialdemokratų partija. Centro Komitetas) nario dr. Lazario Epšteino sesers dukra. Keilsonų šeima gyveno Čekoslovakijoje, o prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, gelbėdamiesi nuo nacių, per Eišiškės atbėgo į Vilnių. Bet ir čia 1941 m. juos surado nacių ekspansija – Keilsonai pateko į Vilniaus getą. Epšteino prašymu, Keilsonų šeimos gelbėjimu susirūpino Vytauto Didžiojo universiteto prof. S. Kairys, kurio prašymu Vilniaus universiteto prof. A. Žvironas organizavo pabėgimą iš Vilniaus geto. Visos šeimos gelbėjimas dėl įvairių aplinkybių buvo neįmanomas, nors pabėgimo bei slėpimo planas jau buvo paruoštas visiems šeimos nariams. Pirmiausia buvo nuspręsta gelbėti vaikus – dukrą Aną ir sūnų (berods Maceką). Sūnus negalėjo atsiskirti nuo tėvų, todėl 1942 m. Ke-

ilsonų šeima, kartu su didele Vilniaus geto žydų dalimi, buvo išvežta į Estiją ir ten sušaudyta. Ana, 1942 m. išbėgusi iš geto, perbėgusi Vilniaus Didžiąją gatvę, pateko į čia pat, kitoje gatvės pusėje esančių Chotkevičių rūmų (kur nuo Juzefo Pilsudskio laikų buvo Vilniaus universiteto profesorių butai) kiemą, ir atsidūrė prof. A. Žvirono bute. Čia ja pasirūpino profesoriaus sesuo Emilija Kirvelienė (Žvironaitė), nes Jono Kirvelio (Vilniaus krašto „Lietūkio“ inspektoriaus) šeima tuo metu gyveno kartu su A. Žvironu ir jo sūnumi Ringiu. Po kurio laiko Aną (vadinamą Anusia) J. Kirvelis, tarnybiniiais reikalais važiuodamas į „Lietūkio centrą“, pervežė į Kauną ir perdavė S. Kairio šeimai. Tačiau 1943 m. kovo 15 d., S. Kairiui tapus VLIKo pirmininku, laikyti žydaitę savo namuose tapo pavojinga. Kuriam laikui Aną priglaudė viena šeima Kaune, iš kurios medicinos studentė Veronika Janonytė (gim. 1924 m., būsima Lelienė) ją, su Onos Kateivaitės dokumentais, paėmė ir pervežė pas savo tėvus – į Narvaišių kaimą. Čia Aną globojo vyresnioji A. Žvirono sesuo Ona Janonienė. Narvaišiuose Ana sulaukė 1944 m. vasaros, kai frontas atėjo į Lietuvą. Janonių šeimoje tarp trijų vaikų (Veronikos, Genovaitės ir Jono) ji augo kaip savas vaikas, pavadinta Marytės vardu. Tų pačių metų rudenį Anusia atsidūrė vėl Kaune, pas Veroniką Žvironaitę, kur gyveno iki globėjos arešto ir tremties į Sibirą (1948 m.). Po to visam laikui išvyko gyventi į Maskvą.

Kirvelių antkapis Užpaliuose

Ona Janonienė (Žvironaitė)

Šio straipsnio autorius tarp būsimų Pasaulio tautų teisuoliškų žygdarbių vykdytojų – Bronės Pajėdaitės, Emilijos Kirvelienės, Veronikos Žvironaitės ir prof. Antano Žvirono (Eišiškės, 1940 m. liepos mėn.)

Bronė Pajėdaitė ir Veronika Žvironaitė

Kita išgelbėtoji – Tamara Lazerson

Tamara Lazerson, garsaus Kauno gydytojo, Vytauto Didžiojo universiteto prof. Vladimiro Lazersono dukra, kartu su tėvais ir broliu Viktoru buvo įkalinta 1941 metais Kauno gete, Vilijampolėje. 1944 m. sausį į Gumos fabriko, kuriame dirbo Tamara, kontorą atėjo dantų gydytoja Bronė Pajėdaitė, išsikvietė Tamarą ir paklausė, ar ji nenorėtų pabėgti iš geto bei pasislėpti pas savo buvusią istorijos mokytoją Petronėlę Lastienę. Tamara atsakė teigiamai. Pabėgti jai pavyko 1944 m. balandžio 7 d. Tą dieną ji atėjo pas P. Lastienę, kuri gyveno Kaune, Donelaičio gatvėje. Čia ji buvo labai šiltai sutikta, tuojau pat gavo fiktyvų gimimo liudijimą Eleonos Savickaitės vardu. Kurį laiką pagyvenusi pas P. Lastienę, vėliau persikėlė pas kitą savo mokytoją – V. Žvironaitę, kuri buvo netekėjusi ir gyveno savo brolio Kazimiero bute Tulpių gatvėje, Kaune. Brolio bute ji turėjo vieną didelį kambarį, kuriuo ir dalijosi su besislapstančia Tamara. Pasak Tamaros, ši moteris buvo nepaprastai jautrios sielos, spinduliavo meile ir šiluma. Prasidėjus jų bute kratoms, Tamara buvo išsiųsta pas P. Lastienės seserį Verą Efertienę į Pakamačių dvarą Pasvalio rajone, kur laimingai sulaukė karo pabaigos.

Izraelyje, Haifos mieste gyvenanti Tamara, savo prisiminimų knygoje „Tamaros dienoraštis“ rašo: „...Kai Pakamačiuose jau nebeturėjau ką veikti, sugrįžau į Kauną. Apsigyvenau pas Bronę Pajėdaitę, pas ją jau radau savo draugę Onutę Kateivaitę (Aną Keilsonaitę). Bronė priglaudė dvi našlaites, su kuriomis dalijosi savo prakaitu uždirbta duona. Pas Bronę gyvenau iki pat jos arešto – 1944 m. rudens. O 1945 m. rugsėjį ji tragiškai baigė savo gyvenimą KGB patalpose Kaune, kur buvo žiauriai nužudyta saugumo tardytojo kabinete... Kurį

Antkapiniame Pasaulio tautų teisuolio ženkle rašoma: „Išgelbėjęs vieną gyvybę – išgelbėjai visą pasaulį“
Babilonijos Talmudas

Ona Leonaitė-Kairienė (Sibire) ir Steponas Kairys kelionėje

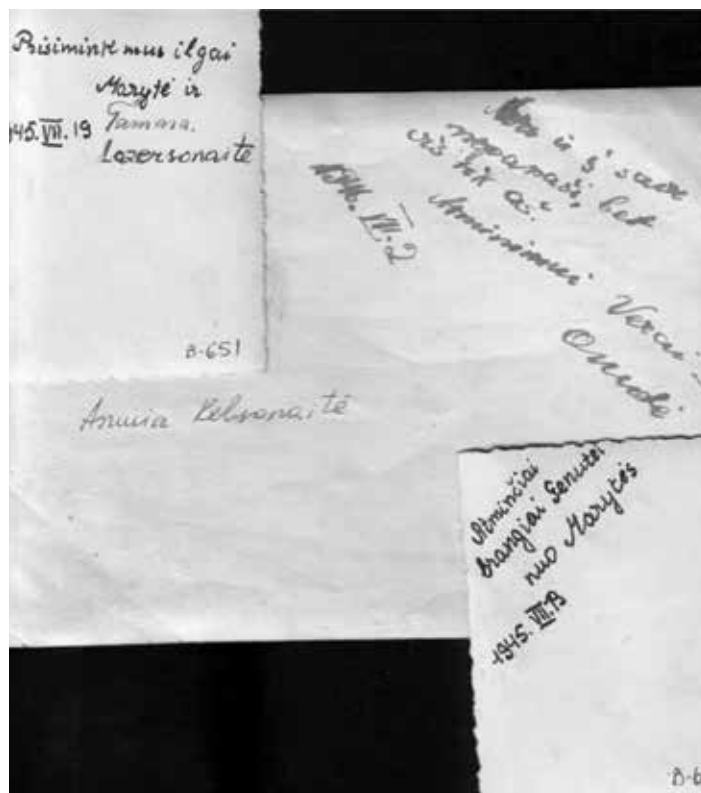
Janonių šeima (1940 m.)

Ana Keilsonaitė ir Tamara Lazersonaitė...

Veros Janonytės-Lelienės antkapis Vilniuje

...bei jų užrašai ant nuotraukų, dovanotų Janonytėms

laiką gyvenau pas geriausią Bronės draugę Veroniką Žvironaitę, kuri man padėjo viskuo, kuo tik galėjo. 1948 metų rudenį Veroniką KGB areštavo ir išsiuntė į lagerius. Ji grįžo po daugelio metų – paliegusi, silpna. Su savo sūnėnais ir dukterėčiomis pasistatė namą Užpaliuose, kur ir gyveno iki mirties (1982 m.). Apie jos mirtį man pranešė Sigutė Žvironaitė, prof. A. Žvirono duktė. Mes aktyviai susirašinėjome iki pat jos mirties. Petronėlę Lastienę KGB areštavo 1945 m. spalį. Ištremė į Sibirą, kur ji praleido beveik dešimt metų. Aš rašiau į KGB, kad ji gelbėjo žydus, bet, deja, mano kreipimasis niekuo nepadėjo. Kai sugrįžo, paklausiau, ar žino apie mano laišką. Pasirodo, kad tardytojas Petronėlei apie tai pasakė ir klausė, kodėl ji taip darė?

Mano mokytoja jam atsakė:– Ar jūs esate ką nors girdėjęs apie humaniškumą? Štai tokie buvo žmonės... Petronėlė Lastienė mirė 1981 m. lapkričio 30 d. Kaune. Apie tai man parašė Veronika Žvironaitė. Gyvendama Izraelyje gana aktyviai susirašinėju su savo gelbėtojomis Petronėle Lastiene ir Veronika Žvironaite. Kai skaitau jų laiškus, ašaros rieda iš akių... Aš nesigėdiju šių ašarų.“

Savo prisiminimuose Tamara labai šiltai atsiliepia apie Užpalių krašto kaimus – Tervydžius, Kaniūkų ir Jociškes – kur, jau pokario metais, lankėsi pas nuostabiai geros ir šiltos širdies B. Pajėdaitės seserį Kaziunę.

Žydai buvo žudomi ne tik Rašėje

1941 m. birželio 22 d. nacių Vokietija pradėjo karą su bolševikų Rusija – jų armija įžengė ir į Lietuvą. Jau kitą dieną – žydų pogromas Gargžduose, birželio 25 d. – Kauno mieste, Vilijampolėje, Vėliuonos gatvėje, o 27 d. – garsios savo žiaurumu žydų žudynės Kauno „Lietūkio“ garaže. Tai vyko visoje Lietuvoje – taip pat ir Užpaliuose bei Utenoje.

Šias moteris – būsimas Pasaulio tautų teisuoles – ir jų artimuosius bei bendraminčius tie įvykiai šturpino. Buvo nelaukta, nesuprantama, kad mūsų tautiečiai, lietuviai, katalikai, kuriems Dievas draudžia žudyti – gali būti tokie negailestingi ir žiaurūs... Kaip išsaugoti pagarboje mūsų Lietuvos vardą?.. Pagal vokiečių štabartenfiurerio Jegerio (Karl Jäger), vadovavusio Kauno operatyvinio žydų naikinimo būrio vykdytojams, jam pavaldaus Hamano skrajojančio būrio ataskaitą, Utenoje visi žydai buvo išžudyti Rašėje per 10 savaičių – 1941 m. birželio – rugpjūčio mėn. Visa tai įvyko talkininkaujant Lietuvos saugumo policijai (LSP) ir Tautinio darbo apsaugos (TDA) batalionui trijų masinių šaudymų metu. Dokumentuose nurodoma, kad iš viso buvo nužudyta 4 609 mūsų Lietuvos Respublikos Utenos krašto piliečių:

- Liepos 31 d. – 235 vyrai, 16 moterų,

taip pat 4 komunistai ir 1 kriminalinis nusikaltėlis;

- Rugpjūčio 7 d. – 483 vyrai, 87 moterys ir 1 lietuvis;

- Rugpjūčio 29 d. Utenoje ir Molėtuose 582 vyrai, 1 731 moteris ir 1 469 vaikai. Iš viso – 4 609 aukos, iš jų – 1 469 vaikai.

O kas buvo tas rugpjūčio 7 dieną kartu su žydais sušaudytas lietuvis, apie kurį ataskaitoje nurodoma, neva, užpuolęs vokiečių kareivį?.. Kaip pasakojė tėvai – tai Vyžuonų kunigas Ignotas Ragauskas. Jis liepos mėnesį, matydamas savavališkas žydų žudynes Vyžuonose, sakydamas pamokslus Vyžuonų bažnyčioje, piktinosi žydų naikinimu, ragino tikinčiuosius jokia būdu neprisidėti prie smurto, laikytis žmoniškumo taisyklių. Buvo įvardyta, kad jis sušaudytas už žydų slėpimą ir žudynėse dalyvavusių lietuvių pasmerkimą.

Atrodo, kad kaip tik tą rugpjūčio 7 d. Užpalių žydai, kurių tada galėjo būti apie 350, buvo varomi iš Užpalių į Rašę šaudymui. Kyla klausimas, kiek užpalėnų baltaraiščių ir TDA aktyvistų reikėjo, kad 200–300 žydų, varomų per Pilvelių miškus ir Skaistašilį, neišsilakstytų?..

Tos dienos žydų šaudymus Rašėje vaizdžiai aprašo savo išsradinimu pasinaudojęs ir iš po lavonų išbėgęs Codikas Bleimanas (*jo prisiminimus rasite tolimesniuose puslapiuose*).

Bet lietuvių, tarp jų ir užpaličius,

Užpalių žydai vestuvių metu apie 1930 m., vėliau, 1941 m. rugpjūčio 7 d., „žygiavę“ į Rašę

labiausiai kompromituoja tos pavienės, mažų žydų grupelių žudynės, kurios buvo vykdomos savavališkai – be vokiečių žinios – pačiomis pirmomis vokiečių atėjimo dienomis, savinantis žydų turtą. Jad Vašem instituto dokumentuose nurodomos konkrečios Užpalių vietos, kuriose buvo žudomi pavieniai žydai ar nedidelės kelių žydų grupės. Man tos vietos buvo žinomos nuo pat vaikystės, nes mano motina, tuo metu su manimi gyvenusi Užpaliuose, vėlesniais laikais kai ką papasakodavo, atgaivindama užpaliėčių prisiminimus. Geriausiai man buvo žinomos duobės prie Užpalės upelės, tekančios pro rusų kapines, kuriose žiemos metu būdavo saugojamos bulvės. Ten mes, dar būdami vaikai, po karo mėgdavome žaisti. Užpaliėčiai tyliai šnekėdavo, kad po nakties šiose duobėse atsiradavo beveik neužkastų žmonių lavonų.

Beje, taip pat nurodoma, kad 12-15 žydų buvo sušaudyta prie katalikų kapinių esančiame Kazio Garunkščio pušinėlyje. O dešimtys (40-50 aukų) žuvo, kaip teigiama Jad Vašem dokumentuose, Kaimynų-Dvarašilio šileliuose.

Baisiausias mamos pasakojimas, kuris man neišėina iš galvos ir šiandien – tai vieno Kaimynų kaimo gyventojų prisiminimai, kaip jis anksti rytą, saulei tekant, eidamas

perrišti arklių, atsitiktinai tarp krūmų pamatė grupelę jam pažįstamų vyrų – to meto aktyvistų. Jie šaudė turtingo Užpalių žydo šeimą su dvynukais vaikais. Vyrą ir moterį nušovė greitai, bet niekas nenorėjo šaudyti verkiančių dvynių. Šio kraugeriško darbo ėmėsi ir abu dvynius nušovė visiems gerai žinomas aktyvistas, turtingo ūkio savininkas, vėliau, pokariu, atsipirkęs trėmimu į lagerį. Sugrįžęs iš Sibiro, jis gyveno dar ilgai.

Panašių istorijų buvo ir daugiau. Pasakojama, kaip du aktyvistai dėl brangios šubos po Užpalių tiltu žudė rabiną, po to tarpusavyje susipešė... Žmonės po nakties rasdavo menkai užkastus lavonus krūmeliuose įvairių, iš Užpalių vedančių kelių, pakelėse. Utenos krašte vykdyto holokausto duomenimis – žudynės Užpaliuose baigėsi rugpjūčio mėn. Tačiau, atrodo, iš tikrųjų, Užpaliuose tai įvyko daug anksčiau. Kai aktyvistai, per sekmadienio katalikų pamaldas bandė gauti „nuodėmių atleidimą“, mišių procesijos metu nešdami aplink bažnyčią baldakimą – sulaukė klebono Antano Paurio pasmerkimo, kuris pamokslo metu juos išbarė, sakydamas, jog katalikui žudyti nepridera. Žmonės kalbėjo, kad šis kunigo perspėjimas žudynes pristabdė.

Daugybė to laikotarpio dokumentų bei išlikusių žmonių prisiminimų liudija,

kad 1941 m. birželio-rugsėjo mėnesiais panašūs antihumaniški reiškiniai vyko visoje Lietuvoje. Liūdniausia tai, kad tuos nusikaltimus vykdė mūsų tautiečiai – lietuviai. Ne vienas istorikas ir kultūros autoritetas pripažįsta, kad 1941-1944 m. Lietuvoje vykęs holokaustas – gėdingiausias mūsų istorijos periodas. Ypač gėdingos pirmosios karo savaitės, kai dar nefunkcionuojant vokiečių vietos okupacinei valdžiai, gyvenvietėse, mūsų Lietuvių aktyvistų fronto ir TDA savanoriai-partizanai savavališkai pradėjo turtingų žydų žudynes, plėšė ir savinosi jų turtą. Visa tai giliai permastę ir suprasdami šiandien, praėjus beveik 80 metų, atsiprašykime žmonijos už tuos mūsų tautiečius, kurie tuo metu nesugebėjo suprast humanizmo idėjų svarbos ir pasidavė impulsyviui kerštui, pavydui, ar tiesiog turto troškimui. Taip pat atsiprašykime, bent mintimis, ir už tuos – tada likusius abejingais arba bailiais – stebint žiaurios neteisybės ir antihumaniškus veiksmus.

Pasinaudokime šiais – Lietuvos Seimo paskelbtais Vilniaus Gaono ir Lietuvos žydų istorijos metais – ir prisiminimais bei viešomis priemonėmis pagerbkime nekal tas to laikmečio aukas.

Parengė Vytautas Ridikas

Pasaulio tautų teisuolio vardas suteiktas ir Janonių dukrai Genovaitei Janonytei, vėliau tapusiai Šukiene, kuri palaidota Užpalių kapinėse

Pasaulio tautų teisuolio ženklas Užpalių kapinėse uždėtas ir ant Janonių šeimos koplystulpio

Pasaulio tautų teisuolio ženklas yra ir ant Žvironų antkapio Užpaliuose

Skerdynės Utenoje

Codikas BLEIMANAS

Kaip vienintelis gyvas likęs liudininkas galiu pasidalinti ypatingais prisiminimais.

Mano tėvas Jakovas Bleimanas, buvęs Kryme rabinu, tokias pat pareigas ėjo ir Utenoje, kur su šeima gyveno ir mano svainis Efraimas Judelovičius. Karo pradžioje aš gyvenau Kaune.

Nusprendžiau važiuoti pas tėvus ir tada, susiklosčius palankioms aplinkybėms, kartu su visa šeima evakuotis. Tačiau nutiko taip, kad galimybės kažkur išvykti nebebuvo, nes vos tik man atvažiavus į miestą, įžengė vokiečiai. Mūsų likimas tapo aiškus – visi buvome pasmerkti mirčiai.

Ketvirtadienis. Pirmą vokiečių režimo dieną. Dešimtys žydų genami į darbus – vedami pas vokiečius ir jų lietuvius pagalbininkus. Darbai beprasmiškai ir nereikšmingi – tik tam, kad pasityčioti iš žydų, visą dieną vejojant juos su šluotomis, kastuvais ir kitokiais įrankiais. Valgyti jiems niekas neduoda, tik atskiroms grupelėms žydų parvyksta išprašyti duonos kriaukšlę. Vokiečiai kartu su niekais lietuviais žudo grįžusius po darbų į namus žydus ir savinasi jų turtą bei kitas gėrybes. Tokia savivalė tęsėsi savaitę. Per visą šį laiką, nelieta nei vieno neapiplėšto žydų namo, dešimtys žydų nužudyti. Mirties baimė kiekvieną dieną auga vis labiau. Ryte visi laukia vakaro, o vakare – ryto. Mieste įvedama „tvarka“, kurios pirmas skiriamasis bruožas – tyčiojimas iš žydų. Atėjo niekadėjai kartu su lietuviais banditais ir išmetė iš sinagogų (jų Utenoje buvo trys) visas relikvijas, knygas ir kitus daiktus. Prie sumestų knygų krūvos atvedė mano seną tėvą ir liepė jas plėšyti bei deginti. Tėvas atsisakė. Tada žmogžudžiai padegė jo barzdą, o vienas iš jų šovė į jį. Tėvą atnešė labai prastos būklės. Jį operavo mano svainis. Operacija pavyko ir mano tėvas pasveiko. Tačiau prasidėjo kitos nelaimės. Žydams buvo griežtai uždrausta vaikščioti miesto gatvėmis vieniems be paltydovo, o ant kiekvieno žydų namo atsirado užrašas „žydas“. Žydus privertė prie drabužių prisisiūti geltoną medžiagos skiautę – iš priekio ir nugaros. Visiems žmonėms draudžiamas bet koks bendravimas ar veikla su žydais, nepaisantys draudimo areštuojami be jokios priežasties. Visos sinagogos paverttos į kalėjimus. Be jų, mieste veikia dar vienas didelis kalėjimas. Kartu su šeimomis suimti ir du gydytojai žydai: mano svainis (žmonos brolis) E. Judelovičius ir kitas gydytojas Aksas. Dar vienas gydyto-

Įvairūs šaltiniai nurodo, kad šiuose kapuose Rašėje guli per 4 tūkst. nužudytų žydų, nors paminklinėje lentoje įrašytas skaičius apie 8 tūkst.

jas buvo paliktas, tačiau vėliau jį vis tiek nužudė. Be gausaus būrio suimtųjų, paėmė dar 41 įkaitą, tarp jų ir buvusį miesto žydų burmistro pavaduotoją Zuratą iš Utenos bei kitus žymius miesto žmones. Praėjo daugiau nei mėnuo. Visi jautėme mirties alsavimą. Teroras, vykdomas prieš žydus, nesibaigė, o kova dėl duonos kąsnio darėsi vis sunkesnė.

1941-ųjų liepos 14-ąją, šeštą valandą ryte, ant namų sienų buvo priklijuoti skelbimai, kad visi Utenoje esantys žydai, privalo palikti miestą iki dvyliktos valandos, o nepaklusę nurodymui bus suarasti ir sušaudyti. Buvo liepiama eiti tik mišku apie du varstus nuo miesto Molėtų kryptimi. Tačiau jau septintą valandą ryte ginkluoti lietuviai pradėjo varyti žydus iš namų ir juos areštuoti. Prasidėjo panika. Žydai kuo greičiau skubėjo pabėgti į mišką. Buvo baisu. Kelių tūkstančių žydų minia turėjo per valandą palikti savo namus, kur pragyveno visą gyvenimą, ir su nedideliais ryšulėliais daiktų bėgti į mišką, nežinodami, kokia baisi lemtis jų ten laukia. Prie miško kartu su vokiečiais stojo lietuvių policija ir tikrino ryšulius, atimdami pinigus, auksą, sidabrą ir kitus vertingus daiktus. Miškas buvo stebimas. Toli nueiti buvo griežtai draudžiama. Nebuvo leidžiama kurti laužų. Nedidelį kiekį vandens leisdavo atsinešti tik prižiūrint sargybiniui. Žydams buvo pasakyta, kad

juos čia laikys tris dienas – tol, kol mieste bus atitverta teritorija getui. Visi tikėjosi, kad taip ir bus, tačiau praėjo kur kas daugiau, nei žadėtos trys dienos. Padėtis miške pasidarė sudėtinga, daugelis pradėjo sirgti, o medicininės pagalbos nebuvo. Visi, kurie buvo uždaryti sinagogose ir didžiajame miesto kalėjime jau sušaudyti. Dalį įkaitų atvesdavo į mišką, kaip įrodymą, jog daugiau žydų niekas nešaudys. Visi svajojo apie getą. 1941 metų rugpjūčio 1 dieną į mišką atėjo policija ir užregistravo visus vyrus bei moteris nuo 17-kos iki 60-ties metų. Visi galvojo, kad tai daroma darbo tikslais. Užsiregistruojau ir aš. Po to mane ir dar 10 žydų paėmė darbam, o kiti liko miške. Mus atvedė į vietą, kur reikėjo išvalyti sugriautą namą. Dirbome iki išnaktų. Pavakarę iš miško pro mus vedė grupę žydų, sudarytą iš 400 ar 500 žmonių, kurioje buvo ir jaunas rabinas Nachmanas Giršovičius bei Zuratas su savo dviem sūnumis. Vedė juos visus kalėjimo kryptimi. Mes galvojome, kad ir mus ten nuves, tačiau grąžino atgal į mišką. Miške mes radome visus vyrus, pasiruošusius eiti į miestą. Tačiau paskutiniu momentu atėjo policininkas ir kitiems policininkams kažką tyliai pasakė. Tada visus, buvusius grupėje, paleido ir liepė eiti į mišką. Taip praėjo dar viena savaitė. Rusai tarsi paslaptį pasakė, jog ta didelė žmonių grupė buvo sušaudyta. Tačiau niekas

nenorėjo tikėti šiais gandais ir jų neskelbė. Tai būtų labai paveikę moteris, kurių vyrai buvo išvesti.

Ketvirtadienį, rugpjūčio 7 dieną, auštant, mus visus išvarė į darbą. Nieko įtartino nepastebėjome. Aš pabučiavau tėvą ir motiną, tikėdamas, kad po darbo vėl grįšiu pas juos. Deja, tai buvo paskutinis kartas. Daugiau niekada nebemačiau gerų, gilių tėvo akių, niekada nebeprisiliečiau prie drebančių motinos rankų. Tą rytą atsisveikinau su jais amžinai. Mums pasakė, kad veda į darbą. Mus, 300 žmonių grupę, lydėjo trys sargybiniai. Buvome atvesti į kalėjimą, kruopščiai apieškoti, ir laukėme viršininko, kaip buvo liepta. Kieme buvo ir daugiau žydų, atvestų iš Leliūnų, Molėtų, Anykščių, bei kitų Utenos apskrities vietovių. Su jais mums buvo uždrausta kalbėtis. Vidurdienį atėjo vokiečiai gestapinininkas. Mus visus sustatė į eilę po keturis. Atėjo kalėjimo viršininkas ir tiems, kurie buvo apsirengę, liepė nusivilkti viršutinius drabužius, aiškindamas, kad greitai visi eis padirbėti. Išėję iš kalėjimo išvydome žydes, sustatytas į eilę po keturias, iš abiejų pusių saugomas ginkluotų lietuvių. Išėjus iš teritorijos ir nutolus nuo miesto, mus pradėjo stipriai mušti. Tuos, kurie ke-

lyje krisdavo nuo smūgių, tuoj pat nušaudavo, o likusius skriaudė toliau. Mes šaukėmės mirties, nebegalėdami ilgiau kentėti. Staiga vyrams įsakė gultis veidais į žemę, o moterims eiti toliau. Girdėjome šūvių ir moterų riksmus. Kai baigė žudyti moteris – tai truko apie dvidešimt minučių – vyrams liepė keltis ir eiti. Ir vėl viskas kartojo – šūviai, riksmas, tylą. Atėjo ir mano eilė. Buvome jauni, stiprūs vyrai, tad slapta susitarėme prieštintis, kiek tik galėsime. Žudynių vieta atrodė taip: kalvelė, iš trijų pusių apsupta miško, o apačioje – pelkėta vietovė, apaugusi tankia žole, žemaūgiais medžiais ir krūmais. Ant kalvelės išraustos trijų–keturių metrų gylis ir iki dešimties metrų pločio duobės. Netoli nuo jų stovėjo lietuvis, apsirengęs kariškais rūbais, ant veido užsidėjęs specialią kaukę-baidyklę. Rankose jis laikė ilgą rimbą, kuriuo trenkė kiekvienam, kad tik greičiau šoktų į duobę. Greta duobės, kairėje pusėje nuo mūsų, stovėjo vokiečiai be viršutinių drabužių, su nedideliu kulkosvaidžiu rankose – tarsi mėsininkas savo darbo vietoje – ir šaudė į žydus, prieinančius prie duobės. Netoliese stovėjo vokiečiai ir lietuviai, tarp kurių buvo burmistras ir kiti, man nepažįstami. Vokiečiai su kulkosvaidžiu rankose liepė

mums prieiti prie duobės. Mes ant jo puolėme, aš čiupau jį už kojų ir jis nukrito. Ant mūsų iš visų pusių pasipylė kulkos. Girdėjau trijų savo draugų, parkritusių šalia manęs, priešmirtines aimanas. Apsimetęs mirusiu, nuriedėjau nuo kalvelės. Šliaužiant aukštoje žolėje, man pavyko nusigauti iki duobės su vandeniu, už kelių šimtų metrų nuo žudynių vietos. Vandenyje gulėjau iki nakties, kvėpuodamas per šiaudą. Visą laiką girdėjau, kaip atveddavo naujas grupes ir jas sušaudydavo. Pradėjo labai stipriai lyti, suteemo. Buvau labai sušalęs, todėl nusprendžiau išlįsti iš duobės. Eidamas truputį sušilau ir patraukiau į mišką. Ten jau nieko neberadau. Nežinodamas kur eiti, pasukau į Kauno pusę. Kol pasiekiau Kauno lagerį, gal net šešias savaites nuogas ir alkanas klaidžiojau po miškus. Ten dar radau žydų. Gyvenimas vėl tapo kankinantis ir baugus.

Atėjo 1944-ieji. Raudonoji armija priartėjo prie Lietuvos sienų. Tikėjome, kad ji mus išvaduos ir mūsų viltys pasiteisino. Pavasarį aš pabėgau iš lagerio ir, slapstydamasis įvairiose vietose, sulaukiau išlaisvinimo.

Parengė ir tekstą vertė Vytautas Ridikas

Vienas iš šių kapų buvo palaidotas ir Vyžuonų kunigas Ignotas Ragauskas, kurio palaikai 1944 m. lapkritį buvo ekshumuoti ir perlaidoti Utenos senosiose kapinėse

Gamtos muziejus Ažvinčiuose jau laukia lankytojų

Lina KOVALEVSKIENĖ

Ignalinos rajono Kazitiškio seniūnijoje miškais apsuptas senas ir gražus Ažvinčių kaimas nuo šiol turės įdomų lankytiną objektą. Privačioje sodyboje įkurtas, dar birželio viduryje visuomenei pristatytas Valdo Danilevičiaus gamtos muziejus, kuriame eksponuojama daugiau nei keli šimtai įspūdingų eksponatų iš viso pasaulio – nuo pačių mažiausių iki didžiausių. Čia ir Afrikoje sumedžiotas penketukas – liūtas, leopardas, dramblys, raganosis, buivolas – ir daugybės rūšių antilopės, Rusijos ir Europos miškų faunos atstovai, ir net žirafa, vis dar laukianti savo „rūbelio“. Galima sakyti, kad muziejus atspindi svarbiausią sodybos šeimnininko pomėgį ir pragyvenimo šaltinį – trofėjinių medžioklių organizavimą.

Valdo Danilevičiaus gamtos muziejuje eksponuojama daugiau nei keli šimtai įspūdingų eksponatų iš viso pasaulio

Valdas ir jo žmona Skirmantė, maždaug prieš dešimtmetį pradėję kurtis plyname lauke, Aukštaitijos nacionalinio parko pašonėje, dabar džiaugiasi tikra poilsio ir grožio oaze: savo turistiniu kaimeliu, plačiai žaliuojančiomis pievomis, tvenkiniais, 12 ha ąžuolų parku, aptvare besiganančiais žirgais ir šalia jų namo kas vasarą lizdą sukančiais gandrais. Ne tik sau visa tai sukūrė. Pagrindinis poros tikslas – realizuoti savo svajones, laisvės vizijas bei sudominti svečius, turistus. Todėl, kaip pasakoja Valdas, ir ėmėsi statyti muziejų. Sulaukė palaiškymo, pagalbos, gavo projektui finansavimą, tad nenusivylė ir tiki šviesia ateitimi. Šeimnininkai nori, kad ši vieta būtų įdomi, lankoma, kad ji garsintų Ignalinos kraštą.

„Džiaugiuosi žmonėmis, kurie kuria, drąsiai imasi naujų, įdomių veiklų...“, – atidarant muziejų sakė Ignalinos rajono savivaldybės meras Justas Rasikas. Muziejaus įkūrėją taip pat sveikino mero pavaduotojas Juozas Rokas, savivaldybės administracijos direktorė Jūratė Balinskienė, Aukštaitijos nacionalinio parko, Aplinkos apsaugos agentūros, Vietos veiklos grupės atstovai. Muziejumi ir gražia turistine sodyba džiaugėsi Kazitiškio seniūnijos seniūnas Drąsutis Jelinskas, bibliotekininkė Rasa Trubilienė, kartu bendradarbiauti žadėjo ir Ignalinos turizmo informacijos centro direktorė Marija Garejeva.

Aprodęs muziejų ir visą sodybą, V. Danilevičius svečiams dovanojo savo praeitais metais išleistą knygą „Klejonės“. Bendrauta ir vaišintasi netoliese šiuolaikiškai sutvarkyto muziejaus pastato stovinčiame kluone, skoningai papuoštame senovinio luoto liekanomis, ant suolų patiestais kailiais. Apsilankyti muziejuje bus kviečiamos ir grupės.

„Mylėkime savo kalbą, nepamirškime gimtosios tarmės“, – ragino Loreta Aleknienė Tarmių metais (2013 m. gegužės 30 d.) jos iniciatyva surengtoje konferencijoje „Tarp kalbos lobių – gimtoji tarmė“ Ignalinos rajono savivaldybės Viešojoje bibliotekoje.

Ilgesyngas dainas istorija

Romualdas ŠIMKŪNAS

Suskumbus dainai „Pamila dobilas raudonas“, apima linksmūmas, sumaišytas su markatnumu. Jos atradymų mena mūsų ūlyčias razumnas diedas Anūpras. Peršakys devyniasdešim kryželių, su nepragertu galvu, nekavodamas valiūkiškas šypsena, pažindamas sava apylinkių laukų ir darželių žalynus, nesišluostydamas teisybes na lūpų, posaką ape Dobilą ir Ramunes likymų.

Padranyčias (ažūkumpis tarp Labanorą ir Ažvinčių gyrių) žiedynas ėmęs šaipytis iš Dobilą Raudonąją, trūčyt gyvenimų, šydyt, pravardžiuojant sanžiedžiu. Iš jaunystės, be raikalą gavys nemažai beržynės košės, unkstokai pradėjys plykt, drūtai susrūpiną. Nelaikydamas savys sūvis prapuolusiu, tikėdamas, kad da lūkesčiai nesugriūvą, pasbaskūjys su broliais Baltuoju ir Rausvuoju, bičiuoliais – Gauromečiu, Barkūnu ir kitais medingaisiais – vidūvasarią vaiskioj, kaitrioj subatoj, liepų laipais varvunt medui, suruošę kuokinį, kur lingviau gali prisartint pre žiedelią. Kitur, bro, pamegynis, gali lykt sarmataj.

In šilojais apysuptą Pūkokalnią ačlaimą, kur užaugą ir skaisčiai pražydą Raktažala, iš visų kumpų prigužėja jaunų ir pabūvusių, skriauznų ir pridabotų kvietkų. Smalsumą pajimti, geram ūpi pribūvą

ir jau peržydėjus Žibuoklą, jos sugyvynatinis Šalpusnis. Paskliūndram atkėbliną sukriošy šlapynių laidokes – Durnarope su Vilkauogi. Jom, matai, svarbu in rytojaus išnešiot pletkus, kas su kuom šoka, kaip apsejį. Visų naktį, be dydėlių prašymą, skripkelytį čirpavą Lynamarkas pannovalia Žiogas.

Kai sodi, in beržiokais apkaišytą dirvoną žara ėmę merktis, dunguj vartės pilkas debesėlių burnelas, sutrumpėję tarpas tarp žemes ir dungaus, išsipusčiusias krūvon susymetę Pinyklas, Teletnyka, Pušalatyna, Akmenaupes, Mikūliškių gražuolas. Šaneliau, lyg kakioj sarmataj, dairęs kuogiai. Sutemai tirštėjunt, kvietkai daręs žvalessni ir lipšnesni, šaudę žvilgsniais. Suvejimi viešpatavą draugiškūmas ir smagybe. Kai Žiogas brūkšteraja smičium par skripkelas striūnas, linksmybes greit insbegėję. Sakytum, byčių ingelti, sujūdą Matejukas, aukštaūgis Kietis ir jo pūsbralis Pelynas. Jų glabiuos tirtėją Liucerna, jos švagerka Garstyčia. Šokt nemakėdamas Čiabrelis trapečiavą, tumpę Vyksvų. Pravorni broliai Vėdrynai insdabojį šakdyną nešpetnas dvynukes Sidabražalas. Pre Valerijoną prisišliejus, kai blogas pinigais, tauzydama glubstvas, neatstoja Varnalėša. Fu! A jam rūpėję tik Melysa. Būt nuspjovys,

ale burna sausa, gerklėj korka.

Kai, rodas, runku pasiekiamas, dydelis kai molią bliūdas su šuki, virš Ažvinčių gyrias paskėlą menulis, padaboją kūveikia žedynas, pasdarę švesiau. Tuomčes Raudonasai Dobilas patėmiją pre Alyvų krūmą stovinčių, nežinia ko suskrimtusių, gražaus stota, abaliais kvepiunčių Baltųjų Ramūnį. Jo kraujas ažūvirą verpetais, kai čyščių velnių verdama smala. Insdrūsėnys ažūvedę ūturkų ir abūdu patraukę altankan – taliau na pašalinių akių. Apvaražytas laibą, saulaj indegusią liemenią, skaistaus graižą, dalikatnai glostydamas sava čiuprynų ir josias žiedlapius, tyliai varažiją: myli, nemyli... Akimirkas džiaugsmas tirpdę nakties minutes, jausmai tymdę protų. Pre jos ir uodai nekunda, tik girdis jų zyzimas. Tie gursai susišaukia su jo vidiniu smarkėjūnčiu viesulu.

Auštunt vaiskiam rytui, laukuos, kai ažusukta dūdavą griežlė, abu, vidynia balsą pašaukti, supratį, kad jau peržydėję, meilas karštis prapuolą, virš dirvų ir pievų vilnijunt rūkui, nuveją sava likyma keiliu. Jiem lyka tik sapnai...

Ar šitas dainas istorija, atposakota pasakoriaus Anūprą, neatskartoja ir žmonių gyvenimus?..

„Indrajos“ skaitytojams Elvyros Tauragnės pristatyti nebereikia. Su jos kūryba pradėjome pažindinti dar 2016 metais. Šių metų birželio mėnesį pasirodžiusiame numeryje buvo pristatytas jos poetinis ciklas „Aukštaitiškų drobių rietimai“. Šį kartą siūlome susipažinti su poetės kūryba, kurią ji skyrė savo mielam kraštui ir Utenai, kur augo, tobulėjo, mokėsi ir, prieš 60 metų baigusi tuometę Utenos pirmąją vidurinę mokyklą, pasuko gyvenimo keliu. Ji ir dabar tebesvajoja apie gimtas vietas ir su mumis, tarsi su sielos bičiuliais, dalinasi šiais jaunystės metais parašytais posmais.

Elvyra TAURAGNĖ

TEKA KRAŠUONA KAIP MINTYS

Pagal N. A. Nekrasovą

I

Krinta sniegas
ant pilko granito,
kapų kauburėlių,
pajuodavusių medžio kryžių.

Baltas vaiskumas
apsiaučia miestą,
išsilieja po aikščių žibintais.
Užmigt negaliu –
blaškosi mintys,
sužeistos gulgės,
įšalusios laiko tėkmėje,
tarsi sparnais
prirakintos.

Daug kas nenuauja,
daug kas atskleista –
nė nemanau išsiginti.

Teka Krašuona
žiemą ir vasarą,
teka per miestą
kaip mintys.

II

Upė kaip pulsas – mylintys tuokiasi,
Upė kaip balsas – kūdikiai juokiasi.

Upė kaip šydas – varpas prabyla,
smėlio kalva vėlei priglaudė karstą.
Ne, nepaneigsi, vingri filosofija,
viskas dėsninga, nieko nepaprasto.

Žemė apskrieja įprastą ratą,
ievos nužydi, gervės išlydim.

Javą nupjovę sėti įpratome,
kad tiktai grūdas nedingtų.

Drobės marčių dar nespėję išbalti,
Dukros jau renkasi vyrus.

Žmonės ir metai –
ištiesos kartos
prie Anykštėlio, Vidinksto
šimtas likimų
džiugėsio giesmė,
nerimo srautais,
amžiais epochom
likimų mėgino.

III

Šviesu kaip dieną – sninga ir sninga,
sužeistos gulgės – blaškosi mintys.

Veltui pakločiau deimantus, auksą,
laiko vis vien nenupirksi.
Gimtam ir skiria kryžių paženklintą
ligi paskutinės akimirkos.

O kad pajėgčiau tiltus nuleisti,
vėlei kartas sugrąžinti –
klausančias, mylinčias,
liūdinčias, laukiančias
nuo Karnadėto ir Ilgio.

Bet vis tankėja takai
prie kapų kauburėlių,
ir nuščiūva giliai
susimąstęs granitas,
ir ašaros stingsta
ant gluosnių belapių,
tebemindamos amžiną mįslę.

Teka Krašuona
žiemą ir vasarą,
teka per miestą
kaip mintys...

Utena, 1969 m. gruodis

TRYŠ ŽIEMOS PARADOKSAI

I

Norite,
suskinsiu jums
didžiulę puokštę chrizantemų –
jos per naktį
papuošė mano gimtą miestą.

Dingo medžiai,
dingo vartai –
krištolinės chrizantemos
skamba gatvėse.

Atsistosisiu
prie sušalusio
barzdoto ryto,
kiekvienoj tarpuvartėj dalinsiu.

Imkite,
nors skubate,
nors šalta.
Imkite po puokštę
balto tyro džiaugsmo
ir sušilkite.

II

Rodosi vos vakar
piktas durų sargas
mus smagius išdykėlius
iššlavė iš klasių.

Ir kieme jaunikaii
rašaluotom nosim
kaspinuotas nuotakas
sniego gniūžtėm svaidė.

Bet, deja, išgirsi –
geraširdis auklėtojas,
dėstęs gimtą kalbą,
pensininko sodą
priemiesty augina,
ir sutikęs gatvėj
buvusius padaužas stebisi,
užkalbinęs
diplomuotus vyrus.

III

Ružavas, pilkas ir mėlynas –
skuba gatve vežimėliai.
Žvalgos po apsnigtą
miestą mažyliai,
ieško pažįstamų žvilgsnių...
Raukosi gležnos kaktytės
nuo saulės
kutenančių pirštų.

Vejasi saulės kiškutį,
tiesiasi putlios rankutės
į savo mamas –
mano vaikystės drauges.

Duokite kelių
mažiesiems laivų kapitonams.

Berželiams,
Eglutėms ir Jovarėliams.
Kartojasi saulės ratas.
Jie plaukia kaip,
kadaise ir mes,
į laukiančias laiko salas –
į patyrimą.

Utena, 1973 m. sausis

Laimingas ir laisvas menininkas

Lina KOVALEVSKIENĖ

„Esu labai laimingas, nes nepriklausau nei nuo politikos, nei nuo religijos, nejaučiu jokios baimės. Tiesiog laisvas. Mano gyvenimo pagrindas – meilė...“ – sakė ignalinetis menininkas Jonas Grunda. Vieną vakarą sėdime su juo sode, šalia gimtojo namo ir galerijos, ramiai šnekučiuojamės apie gyvenimą, kūrybą, Dievą... Ir taip gera jausti ypatingą dvasią, paprastą ir tokią aiškų didžiųjų dalykų suvokimą. Amžinųjų vertybių išsaugojimas – pagrindinė šio kūrėjo misija. Dinamiškose skulptūrose, savito stiliaus paveiksluose gausu krikščioniškų simbolių, metaforų, amžinybės nuojautų, o svarbiausia tema – tarsi gerumo rūke plūduriuojantis džiaugsmas.

Ignalinos menininkas Jonas Grunda

Geriausia kurti gimtajame krašte

Jonas gimė ir augo Ignalinoje. Šaknys pradžią ėmė nuo Rokiškio Juodupės (iš ten buvo kilęs tėvas) ir kaimyninės Utenos žemės. Tėvai Mykolas ir Emilija nors buityje ir jautė grožį, bet buvo lyg ir toliau nuo meno – šaltkalvis ir siuvėja. Tačiau tėvo giminėje iš močiutės pusės persipina skulptoriaus Leono Žuklio, poeto Petro Širvio gyvenimo takai. „Taigi gal nenukričiau iš dangaus, kažką perėmiau iš tolimų giminaičių...“ – šypsosi menininkas. Ignalinos mieste jis įkūrė privačią dailės galeriją „Skaptukas“. Nuo 2014 m. priklauso Lietuvos dailininkų sąjungai, parodas rengia nuo 1980 m.

Jonas sakė, kad jam, nors tikrai daug svečių kraštų mačiusiam, geriausia gyventi ir kurti savo krašte. Tai jo vieta, jo

pasaulis ir jo svajonės. Savo darbais pirmiausia ir išpuošė gimtąsias vietas. Įvažiavimus į Ignalinos miestą žymi medinės skulptūros, Laisvės aikštėje trykšta pernai atnaujintas Ignalinos lelijos fontanas, keliauti ežerų krašte kviečia dviratininko skulptūra. Prie kultūros centro jau beveik tris dešimtmečius motinišką ramybę spinduliuoja akmeninė „Ramybė“, o skveruose išsibarstę balti lelijų žiedai... Menininkas ranką pridėjo ir kuriant trijų skulptūrų ansamblį, iš tolo pasitinkantį atvažiuojančius į Antalksnės kaimą, o kelyje Šakarva–Antalksnė–Kirdeikiai pailsėti sustojančius žavi kartu su Raimondu Žieviumi sukurta geležinio stipruolio skulptūra „Kelininkas“. J. Grundos mediniai pelėdžiukai kasmet teikiami jaunųjų talentų konkurso nugalėtojams. Menininkas prisidėjo ir įamžinant garsaus kraštiečio pasaulinio garso režisieriaus Giedriaus Mackevičiaus vardą. Jono sukurta balta daili statulėlė, vaizduojanti susipynusias ir aukštyn kylančias rankų plaštakas, dovanojama plastiškiausius spektaklius Ignalinoje parodžiusiems teatrams.

Pirmieji mokslai

Jonas dabar juokiasi iš savo mokyklinių metų. Sako, kad buvo didelis „razbaininkas“, o vienuolika mokykloje praleistų metų – tai jo pačios ilgiausios gyvenime atostogos. Buvo ne mokinytis, o greičiau klausytojas. Tingėjo beprotiškai. Dažnai apskritai nebūdavo pamokose. Ir tik po išleistuvių nakties, sėdėdamas su draugu ant mokyklos laiptų, suprato, kad reikės kažkaip pradėti gyvenimą gyventi. Ir taip baugu, neramu pasidarė... Pasirinko Kauno menų mokyklą. Tėvai neprieštaravo. Įstojo, nors konkursas buvo tikrai didelis. Mokslai davė šiek tiek teorinių žinių iš meno srities, bet viskas atrodė per daug ištęsta ir per daug nesužavėjo. Tapo diplomuotu pynėju

iš vytelių. Pats jas ir augino, pynė buities daiktus. Tuomet tai atrodė nauja, įdomu, žmonėms pinti dalykai patiko. Bet greitai pynėjas pajuto, kad tai ne jam, kad ši medžiaga per lengva jo širdžiai. Norėjosi sukurti kažką didesnio. Perėjo prie skulptūros, medžio, betono, akmenų dirbinių. Čia jau reikėjo ne tik vaizduotės, bet ir fizinės jėgos. Taip atsirado dirbtuvės. Pasijuto savo kelyje. Užvaldė Joną tas kūrybinis darbas, o ir didesni pinigai džiugino. Tiesa, teko padirbėti ir sovietinėse įstaigose: kultūros namuose, buitiniame kombinate, kino teatre, mokykloje. Visgi dirbdamas mokykloje Jonas suprato, kad mokytojo iš jo turbūt nebus, nes menininko prigimtis ir vaizduotės laisvė vis kišo koją pamokų tvarkai ir disciplinai.

Didieji norai

J. Grunda vis nenurimo, vis norėjo kažko daugiau. Jo mokytojas ir patarėjas Benas Narbutas nuolat kartojo, kad kurį laiką nereikia žiūrėti į tautodailę. Būtina atsi-traukti, pačiam surasti savo esmę, savo išskirtinumą. Jonas nusprendė mokytis iš meno profesionalų, didžių kūrėjų, tokių kaip Markas Šagalas, Anri Matisas, Pablas Picasas... Nes jie vaizduoja pasaulį ne kaip fotografiją, o tokį, kokį patys mato ir suvokia savo vidumi. Jie drąsūs, jie laisvi, nevaržomi, nesustabdomi...

Gyvenimas taip susidėliojo, kad Jonui pasitaikė proga mokytis dailės. 2001 m. Vilniaus profesinės raidos centre buvo suformuotas neakivaizdinis Dailės akademijos kursas. Studijuoti buvo labai įdomu. Gilėjo meno suvokimas ne protu, o širdimi: „Per pirmus pusantros metų jau šį tą suvokiau, pagavau tapybos sistemą, pagrindinius principus, bet svarbiausias momentas – širdies prisirišimas, pajautimas, kad tave pagavo...“ Šiuo metu Jonas ir vėl sugrįžo prie tapybos, išgyvena jos šventę.

Vienas po kito pasaulinį paleidžiami meniškai jo paveikslai. Akis džiugina švelnios spalvos, lengvi potėpiai, gamtos ramybės giluma ir amžinojo gėrio, didžiosios meilės nuojautos. Kai kurie darbai nutapomi labai greitai. Kaip sako dailininkas: „Jausmas nestovi vietoje. Jį reikia pagauti ir tuoj pat užtepti. Jei kliuvai, tada viskas greitai, o jei nepataikei, ilgam gali užsisukti... Ši technika vadinasi RAMA PRIMA (vert. iš prancūzų kalbos – „iškart“).“

Tai, kas svarbiausia

2014 m. Ignaliną džiugino ir Lietuvą apkeliausi labai moderni J. Grundos skulptūrų paroda „Mama, neik į darbą“. Toks pavadinimas – tai mažojo sūnaus kas rytą tariami žodžiai, kurie paskatino skulptorių įvertinti, kas šiam beprotiškai skubančiame pasaulyje yra svarbiausia. Parodos dėmesio centre – įdomi ir šilta instaliacija iš kūdikio drabužėlių ir besilaukiančios moters skulptūra. Autorius norėjo meniškai pasakyti, kad pats gražiausias Dievo kūrinys yra moteris, o pati kilniausia misija – motinystė. Kaip sakė Viljamas Breikas: „Per daug amžinybės vyro akiai...“ Žemė Motina kiekvieną pavasarį pražysta nauja gyvybe, išaugina derlių, taip ir moteris, gyvybės nešėja, dovanoja pasauliui naują žmogų. Šią mintį menininkas perteikė trapiomis medžio formomis, įdomiais tapybiniais motyvais. Darbai tarsi kviečia – nereikia skubėti, juk gamta neatlieka kokios nors funkcijos, ji pirmiausia yra tiesiog graži. Grožis maitina, o tokio maisto itin geidžia visų mūsų sielos. „Santykis yra pirmas, o funkcionalumas – antras. Sūnaus pasakyti žodžiai reiškia: mama, aš tave labai myliu, noriu būti kartu. Laikas, kuris mums duotas būti kartu – gal iki penkerių metų. Paskui jau ateis metas, kai tu manęs nematysi, aš turėsiu draugus – naudokis proga“, – sakė menininkas.

Dabar sūnui Nikodemui dešimt metų. Tėvas džiaugiasi, kad jis labai smalsus, jautrus muzikai, piešimui, lanko muzikos mokyklą, groja gitara, klarnetu. Berniukas labai mėgsta žvejoti. Du suaugę sūnūs ir dukra gyvena atskirai. Jonas visada pabrėžia, kad turi mylimą žmoną ir keturis vaikus, nors su dukra Indre ir nesieja kraujo ryšys, bet jos niekada neišskiria. Šeima yra didžioji jo vertybė.

Dėmesys „kitokiems“

Trejus metus J. Grunda dirba Visagino socialinės globos namuose, kur gyvena asmenys, turintys proto negalią ir negalintys savimi pasirūpinti. Jiems reikalinga nuolatinė specialistų priežiūra. Šį darbą pasiūlė bičiulė Indrė Gruodienė. Iš pradžių galvojo, kad tai bus tik susirgusio darbuotojo pavadavimas, paskui ir pasiliko: „Esu už-

imtumo specialistas. Ir man tai labai patinka. Dabar jau, galima sakyti, tapau šios įstaigos menininku. Gaminu suvenyrus, dalyvauju įvairiuose projektuose.“

Tik pradėjus dirbti Jonui gimė idėja piešti gyventojų portretus: „Koks tai malonumas – tarsi terapija. Žmonės ateina pas mane tokie atviri, su taip gerai matomais veiduose charakteriais. Jie pozuoja, jaučiasi labai svarbūs. Ir jiems visiškai nerūpi galutinis rezultatas. Jie niekada nesupyks, kad ne taip, negražiai nupiešei. Tai man buvo stebuklas! Dovanota laisvė kurti, be jokios baimės, jokios kontrolės. Šie žmonės – Dievo kūriniai, tik kitokie. Aš juos ypač gerbiu.“ Ir išties, ilgai šie žmonės gyveno tarsi rezervacijoje, atskirti, o juk jie yra mūsų visuomenės nariai, todėl šiandien taip aktualu parodyti jų tikrumą, nuoširdumą. Taip gimė paveikslų paroda „Mes – Jūsų visuomenės nariai“. Ji apkeliavo daugelį Lietuvos miestų ir visur buvo šiltai sutikta. Paroda ir menininko nuoširdumu bei gera energija labai džiaugiasi ir globos namų direktorė Vida Meškėnienė, dažnai lydėjusi parodas.

„Mes visi sukurti ieškoti Dievo...“

Jonas mano, kad jaunystėje jis gyveno per daug laisvai, per daug linksmai, be jokios atsakomybės. O po linksmybių ateidavo didelis liūdesys, kuris vis gilėjo. Įsismelkė suvokimas, kad dienos eina kažkaip ne taip. Jo tikėjimas nuo pat vaikystės, kai su draugu patarnaudavo bažnyčioje ir užsislėpę už altoriaus smagiai pakikendavo, buvo labai tradicinis. Į bažnyčią ėjo tėvo liepiamas, vėliau lyg ir nieko ten neatraskdavo. Tačiau visada jautė, kad esama kažko daugiau. Pradėjo skaityti rimtas knygas. Ypač paveikė Fiodoro Dostojevskio kūryba.

Įtikėjo sukalbėjęs Atgailos maldą Tikėjimo žodžio bažnyčioje. „Įvyko stebuklas. Staiga supratau – Dievas tikrai yra! Po savaitės pastebėjau, kad nė vienas keiksmas žodis iš mano lūpų neišėjo. Ir, rodos, jokių pastangų nereikėjo. Džiaugiuosi ir liudiju, kad realybėje Dievas yra ir jis reikalingas žmogui. Jei Jį atmeti, faktiškai esi miręs, o jei šaukiesi Jo vardo, būsi išgelbėtas!“ – tuo Jonas yra šventai įsitikinęs, kaip ir viskuo, kas yra parašyta Šventajame Rašte. Stengiasi jį skaityti, kai kurias vietas net mokytiš mintinai. Nori, kad Dievo žodis persmelktų protą ir širdį, visą jo esybę. Šiandien vyras jaučiasi labai laimingas, net jei ir nesiseka, jei kūnas suserga ar šiaip kokios problemos ištinka, vis tiek yra laimingas. „Kokios čia problemos – nulis. Jei esi tikintis, tai viskas aukščiau siame lygyje. Mane Dievas myli, jis niekada nepasmerks, neatstums. Esu nuodėmingas, tačiau teisus. Teisus ne savo darbais, nuopelnais, o tik iš Jo malonės...“

Daug triukšmo dėl fontano

Ignalinos centrinėje aikštėje stovi akmeninis fontanas, anksčiau labai prieštaringai vertintas dėl savo formos ir užrašo „Teisiųjų laiminamas miestas kyla“. Tai paminklas tyram ežerų krašto simboliui – vandens lelijai, kuri ženklina ir Ignalinos herbą. Jonas turėjo problemų ir dėl keistas asociacijas kai kam kėlusio lelijos pumpuro, ir dėl tuo metu keistai atrodžiusio užrašo. Miesto valdžia jo nenorėjo. Spaudimas buvo didelis, net draugai galiausiai bandė atkalbėti, siūlė nusileisti, nutrinti. „Tai koks aš tada menininkas, be jokių ambicijų, be savigarbos...“ – mąstė. Ir galiausiai apsisprendė – jokių būdu netrinti užrašo. Tik paskelbus ultimatumą – be užrašo grąžinu avansą ir atsiimu užsakymą – sutikimą visgi gavo. Šią gražią ir prasmingą frazę kažkada buvo perskaitęs Biblijoje. Ir taip ji įstrigo, kad sau pažadėjo: „Kai kursiu ką nors Ignalinai, būtinai užrašysiu.“ Tiesa, šiek tiek buvo kaltas, nes to užrašo iš pradžių niekam nerodė. Tiesiog ėmė ir iškaltė lyg kažkokios jėgos pastūmėtas. Praėjusiais metais Jonas ant fontano skulptūros vietoj daug kam nepatikusio pumpuro užkėlė išsiskleidusį lelijos žiedą. Rodos, ir iš pat pradžių buvo taip sumanyta. „Prisimenu, kaip aš išgyvenau skaitydamas laikraščiuose kritiką, kaip graužiausi. Dabar tai atrodo juokinga. Neturiu jokios baimės...“ O tie teisieji, Jono supratimu – tai visi, kurie meldžiasi už Ignaliną ir linki jai geros ateities.

Svajonės

Menininkas sako, kad jis visada turi daug svajonių. Širdis jų pilna: „Dievo dvasia gyvena manyje ir aš noriu žmonėms nešti tą dievišką mintį, džiaugsmą, rodyti amžinuosius dalykus...“ Šiuo metu Jonas nerengia didelių parodų, važinėja po evangelines bažnyčias ir ten tikintiesiems pristato savo kūrybą, gieda šloviniamo giesmes. Jaučiasi suprstas, priimtas ir labai laimingas. Menininkas turi gražių norų atnaujinti savo namų galeriją, ignaliniečius kvieisti į parodas, sukurti mini traukos centrą – išskirtinį, labai jaukų ir šiltą. Neseniai galerijoje pradėti rodyti filmai, po kurių geriama arbata ir kalbama apie gyvenimą, vertybes...

„Ignalinai labai trūksta meninių akcentų. Jai reikia idėjos, tikslo... Mąstau apie skulptūrų parką. Juk skulptūra žmogų tarsi įpareigoja gerbti tą vietą. Labai norėčiau sulaukti laiko, kai menininkas nebus prašytojas, kai visi mūsų krašto kūrėjai bus suburti, apjungti, kai ateis suvokimas, kad pats kūrėjas jau yra šviesa, nes įkvėpimą jis gauna iš Dievo...“ – tokios gražios ir prasmingos kūrėjo Jono svajonės. Kaip jis sako, ateis toks laikas...

Jonas Grunda iš medžio kuria įspūdingas skulptūras

Jonas Grunda savo galerijoje

Paroda „Mama, neik į darbą“.

Galerija jau veikia

Dar vasarą Jonas Grunda, nuogaštavęs, jog Ignalinai reikia patrauklios bei išskirtinės kultūros erdvės, spalio mėnesį sumanymą įvykdė ir atidarė galeriją „Skaptukas“, kurioje surengė tapybos darbų parodą „Atokvėpis“, pristatydamas jaunosios kartos vilnietės dailininkės Gabrielės Krulytės kūrybą. Jos abstraktūs paveikslai – laisvos

minties ir tyros širdies apsimėškimai, įkvėpti draugės Karolinos Kieraitės giesmių. „Esame ne tik kūnas, bet ir siela, kuri šaukiasi kūrėjo, nes tik jis suteikia tobulą ramybę...“ – savo parodos atidaryme sakė menininkė. Ji kvietė atsikvėpti nuo darbų rūpesčių, skubėjimo – tiesiog maloniai pabūti, klausantis muzikos, giesmių, bendraujant ir vaišinantis meniškų vaizdų apsuptyje. Gabrielė Kruly-

tė dėkojo visiems atėjusiems, džiaugėsi savo darbus atvežusi į Ignaliną, nes jai labai patinka maži miesteliai ir jų žmonės...

Menininko J. Grundos svajonė – pildosi... Galerijoje ateityje bus rengiami ne tik šlovinimo, bet ir šokių, kino vakarai, dailės mokymai, šilti susibūrimai. Internetu transliuojamos naujoje erdvėje nufilmuotos kasdienio gyvenimo akimirkos.

Parengė Lina Narčienė

Jonas Grunda savo galerijoje pristatė vilnietės Gabrielės Krulytės kūrybą

Kelionė

Romaldas ZABULIONIS

Ruduo. Beržų auksas, klevų varis, ažuolų dar tamsi žaluma žeria gausybę spalvų bei atspalvių ir visa tai bando apjuosti žydras upės vanduo. Piliakalniai... Neris su salomis, o danguje nė debesėlio, tik gervų žagrės dangaus žydrynėje iš šiaurės į pietus stengiasi vagas nubrėžti. Ne tas žodis, kad – gražu – šituose vaizduose yra kažkas, kas sielą tįpteli aukštin. Nerami vakarykščia diena nusibraukia iš atminties, galvoje skaidrėja, krūtinė gauna šviežio vėjo gūsi, o kojos užneša į kalno viršų. Gerai, kad iš Vilniaus keliaudami, privažiavus Vievį link čia pasukome.

Kernavė. Žiūrių į plačiai atvertas žmonos akis ir nustembu, kad jos taip gyvai spindi, besidairydamos į plačią išskirtinę erdvę. Ilgokai vaikštom, bet apie nuovargį nėra kalbos. O kai po plačiu klevu prisėdame, nugaras atrėmę į storą medžio luobą, kalbamės tylėdami ir puikiai vienas kitą girdim... Tik kai padvelkia vėsa, o upė užsikloja rūko vilna, pakylame, žinodami, kad dar ne kartą mes čionai atkeliausim.

Pavasaris. Poezija... Vaiski klonių ir piliakalnių šlaitų žaluma, primarginta geltonų pienu saulučių. Grupelė bendraminčių plunksnos brolių bei seserų piliakalnio viršūnėje, plačiai akis atvėrę dairosi į tolius, o sielos šokteli aukščiau. Vėliau pasakojame vieni kitiems, ką žinome apie šitą kraštą, ir kaip čia nuostabu dabar. Ilgokai vaikštom, džiaugiamės, kad ir mes dabar čia esam. Juk tikrai gali nesunkiai jausti mūsų protėvių čia paliktas šaknis, jų buitį, darbus, narsą. Kažkada Tautos Didžiaviriai po šituos kalnus narčiais žirgais jodinėjo, o papiluiuose neretai ir pėsčiomis pentinus žvangino. Vieta ta pati, tik Jie – buvo, o mes – esame... Didysis Vytautas, paminklo granite sustingęs, karališką kepurę prie kojų pasidėjęs, vienplaukis žiūri į savo įkurtos bažnyčios pamatus ir kažką masto, o gal meldžiasi Dievui ar Dievams, kad būtų palaimintas šis žemės lopas (Juk ir Lizdeikos aukuras visai čia pat). O prieš „Švenčiausios Mergelės Marijos Škaplierinės“ bažnyčią jau artimesniais laikais čia atkeliavęs Mozė glaudžia prie krūtinės Dievo priesakus, iškaltus akmeninėje knygoje mums visiems, ir priverčia praeivį pamąstyti, kaip tas laikosi šitų tiesų. Įsitvirtina atmintyje akimis pamatyti vaizdai, o svarbiausia, kad ir siela atsibunda bei sako – čia praeitis nenumirė... Žmogaus kūną nusmelkia iš vidaus kažkas didesnio nei šios minutės suvokimas... Atgiję jausmai bando pasakyti, kad ne vieną amžių mūsų protėviai savas šaknis gilyn leido ir iš čia pradėjo kelią šviesos link...

Pradėjus kelionę atgal, susimąstęs mūsiškių būrelis nustemba, pamatęs išskirtinę sodybą. Kieme, ant akmeninio šulinio rentinio, sėdi bronzinis mąstytojas ir žiūri į iš delnų lašantį gyvybės vandenį. Aplinkoje daug metalo, žmogaus rankų kalto, lankstyto, lieto... Ir vi-

sas jis paverstas į skulptūras, vaizdinius, žodžių sakinius. Metalų kompozicijos šiltos, tankiau vaizduoja šviesą, bet kartu ir nuodėmingą žmogaus egzistenciją. Kiekvienas meno kūrinys verčia žvilgsnį sustoti ir pajusti paslaptingus virpesius, žmogaus atiduotus metalui. Iš jo sunkiasi kažkas be galo pažįstamo bei artimo. Visa tai jauti, bet iškart ne viską suprantu.

Ateina kūrinių kalvis Henrikas Orakauskas. Ilgokai žiūrime viens į kitą. Aš pažįstu iš karto (teko matyti dabartinį jo atvaizdą spaudos publikacijose, televizijos laidose), jam sunkiau – tik po keleto sakinių apie gimtąjį miestelį ir žmones – pagaliau jo atmintis apie mane pramąšinta. Nors mūsų vaikystė ir jaunystė bėgiojo tais pačiais tėviškės takais, brandžiu laiku nesimatėme ir nebendravome ne vieną dešimtą metų, bet keli prisiminimai iš jaunų dienų visas užmarštis nubraukia... Prakalbus apie kūrybą, išgirstu filosofiską pradinę skulptoriaus mintį:

– Iš pradžių buvo tamsa. Gležnas kūrinių daigelis saugiai ir šiltai joje gyvavo. Tik po to, kai prasikėlė pro tamsą saugantį lukštą, buvo apakintas šviesos, pagrūdintas vėju ir lietum bei pasidabruotas šalnomis, pradėjo įgauti formas ir virpesius...

Pagalvojau, kad tai tinka ir man, ir tikriausiai didžiąjai daliai kuriančių žmonių. Juk daug dienų tenka nešioti savo viduje paslėptus žodžius, kol jie subręsta, daigeliais susipina į sakinius, ir pagimdo manosios kūrybos darbus. Ir žodžiai jau pabėgo iš tamsos bei sugulė ant balto lapo, o akys (ne tik mano) nustemba, kad čia galbūt naivu, bet vis dėlto „kabina...“

Taip, iš tikrųjų man reikėjo čia atkelti, kad galėčiau naujai išgirsti tuos keturis žodžius – „iš pradžių buvo tamsa“ – išgirsti giesmės Marijai autorės Ramutės giedojimą bažnyčioje, ir kaip kalba kelionės jaudulio pažadintos draugų širdys... Juk taip reikėjo išgirsti laisvūno vėjo užavimą piliakalnio viršūnėje, ir darbštuolių bitelių dūzgimą Pajautos upelės slėnyje. Kelionė mane visada artina prie svajonės ir suteikia drąsos bei ryžto „keisti, ką galiu pakeisti...“

Dabar mintyse aš vėl kelionėje. Čia pralėkė basakojė vaikystė ir mano nerami jaunystė. Daugel, daugel kartų čia grįžta buvo. Nuo aukšto ozo šlaito, vadinamo kartuvių kalnu, toli matyti. Horizontą artina mėlynuojančios pušynų juostos. Tarp jų dangaus debesis atspindi ežerų akys. Miestelį į dvi dalis dalija upės slėnis, tirštai prižėlęs alksnių ir žilvičių. Ant molingų kalnelio balta, kaip ori gulbė, Vyžuonų bažnyčia. Ir suteikia ramybės su likimu susitaisęs keturiomis vinimis prikalta Dievas, ir nežinia ko šypseli šalia Jo šventovės sienoje įmūrytas žaltys.

Neseniai bandžiau numinti tais takais, kuriais jaunas būdamas bėgiojau ir sėlinau pakrūmėmis, drumsčiau brastų vandenį ir rinkau kazlėkus smėlingame pušynėlyje. Deja, ne vi-

sur gali laisvai praeiti. Kiti gaspadoriai, gaudesnės tvoros, privati valda... Bet yra pasakyta „belsk ir bus atidaryta“. Taigi paprašius, klebonas atrakino Dievo namų duris. Ramu. Jauku. Gera... O juk jauname amžiuje vargu ar būčiau drįsęs vienas čia pasimelsti, pabūti. Imdavo kažkokia baimė ir rodėsi, kad visi šventųjų atvaizdai tik į mane vieną težiūri bei permato kiurais.

Rašytojų kalnelis... Ir čia vėl susitinku su Henriku Orakausku. Fiziškai jo čia nėra, bet jaučiu, kad jo dvasia skulptūros mokytojai šešelyje filosofiskai šypsosi ir su lengva pašaipėle stebi mane, ką aš čia veikiu. Kiti du paminklai (poetui Antanui Masioniui ir prozos meistrui Broniui Radzevičiui) taip pat jo rankomis išdrožti, sustingo, kūrėjo minčių per smelkti, ir klausosi, kokius žodžius vėjų gūšiai iš jų netolimų namų tarpdurių pagriebė pro šalį neša.

Kitoje upės pusėje, ant kito kalnelio, savo gražiai pasidabruotą galvą išdidokai po savo sodybos kiemą nešioja Algirdas Indrašius. Visas kiemas ir sodas apstatyti jo sukurtais ir išdrožtais medžio darbais. Į mano širdį pirmiausia įstringa asketiška kompozicija „Laiškas iš Islandijos“. Tai aukštas medžio stiebas su viršuje baltus sparnus išskleidusiu paukščiu. Kita kompozicija – neduodanti ramybės iki šiol – „Paskutinis pagonės gimdymas“. Visas gražu, prasminga, įdomu, bet labiausiai mano mintis prirakino šie du darbai.

Grįžtu į miestelio vidurį. Vaikščiodamas stebiu žmones, neretas man šiltai nusišypsos. Kiekvienas sutiktas žmogus gali daug pasakyti, bet šiandieną man užtenka virptelėjusios šypsenos. Netikėtai suprantu, kad čia yra daugybė paslapčių: tamsiame upės duburyje, užverstuose senų pastatų rūsiuose, naujuose namuose, kurie ant protėvių pamato akmenų pastatyti. Ir juodame miško eglėje, ežero gelmėje, žmonių šypsenose... Viešpatie, kiek aš mažai žinau apie tave, miela mano Tėviškė, nors metį nemažą skaičių likimo buhalteris jau atskaičiavo...

Prie upės duburio – apgriuvisi užtvanka. Malūno nebėra, tik vandens srovė nepailsa prausti pilkų akmenų ir juodų polių šiekėtu. Širdis susispaudžia, kad nebegirdžiu grynų murmėjimo, vandens šniokštimo, sukančio medinį storą veleną, išsitiesusį per visą pastato ilgį. Mažoje malūno kamarėlėje ant alyvuotų grindų stovėjo, nežinia kokių metų gamybos, senos metalo tekinimo staklės, kurias diržine pavara suko tas pats veleno galas. O prie jų daug dienų, įsitvėręs blizgančias nuo daugybinių sukiojimų nusišlifavusias rankeles, palenkęs galvą stebėjo, kaip riečiasi pamėlusį pjaunamo plieno drožlę, ne kas kitas, o mano Tėvas... Viso to nebėra, tik užklydusi, kažkur girdėta filosofinė mintis apramina – reikia tikėtis, kad kai ir mūsų nebebus, vanduo per akmenis šioj vietoj nesusustos tekėjęs...

Žymaus šalies gydytojo prof. Povilo Plevoko gyvenimas ir veikla

Edmundas KUTKA

Nesusiklostė Povilo Plevoko tėvui žymaus revoliucionieriaus vaidmuo. Turėjo dalyvauti būryje, šturmuosiamame Kotlino saloje (Rusija) esantį garsųjį Kronštatą. Susiklosčius kvailai situacijai, jis atsiliko nuo draugų. Bėgdamas ledu per Suomiją įlanką, eketėje pametė batą ir būrio vadai nebeleido jam tęsti atakos. Po įvykusios revoliucijos Rusijoje prasidėjo pilietinis karas, ūkio suirutė. Povilo tėvas Petrograde jau buvo sukūręs šeimą, kur gimė dukra Eugenija. 1920 m. šeima, kartu su daugeliu lietuvių, per Daugpilį, Zarasus grįžo į Lietuvą ir po kelių savičių apsigyveno Raudondvaryje Kauno rajone. Čia dar gimė sūnus Stanislovas, duktė Aldona ir jauniausias šeimoje – Povilas (1928-03-26). Po kelių metų šeima išsikėlė į Ukmergę.

Darbas Utenoje

Mokslus Povilas Plevokas pradėjo krimsti lietuviškoje Ukmergės Antano Smetonos gimnazijoje, kurią baigė 1945 m. Po to įstojo į Vilniaus universiteto Medicinos fakultetą, o jį baigęs, gavo paskyrimą į Utenos ligoninę. Dėl šalėje siautusios tuberkuliozės ir įvairių infekcijų, jaunasis gydytojas nuo 1950 m. spalio mėn. buvo nukreiptas dirbti fizinio ir rentgenologo.

Su gydytoja dermatologe Elvyra, gimusia Šiauliuose, susituokė 1950 m. 1951 m. jiems gimė sūnus Saulius. Šeima apsigyveno Utenoje, Tauragnų gatvėje, pas Timinskus. Nuo 1951 m. spalio 1 d. gydytoja Elvyra Plevokienė pradėjo eiti venerologinio kabineto vedėjos pareigas.

Jaunieji medikai – Povilas ir Elvyra Plevokai – visada pasižymėjo rimtu požiūriu į darbą, jautriai reaguodavo į ligonių negandas, ne kartą buvo vadovybės skatinami. Utenoje jie išdirbo tuo metu būtinus trejus metus.

Sovietų armijoje

1954 metais P. Plevokas buvo paimtas į Sovietų armiją ir, būdamas medicinos karininku, turėjo tarnauti 25 metus. Tarnyboje buvo siunčiamas iš vieno miesto į kitą. Žmona su sūneliu vykdavo kartu. Toks gyvenimo vietų kaitaliojimas vargino, ypač dėl nenusipėjamos ateities, pastovumo nebuvimo. Povilas, protingo žydo gydytojo patarimu, tarnaudamas Minske ir nugirdęs vieno piliečio svaichiojimus, kad reikia sovietinę šalį padalinti dalimis, garsiai ėmė

tam pritarti. Tai išgirdusi vadovybė, tokį „nusišnekančią“ gydytoją žadėjo išsiųsti į Tolimuosius Rytus. Vėliau, įtarę jį sergant psichine liga, pakeitė nuomonę ir atleido iš tarnybos armijoje.

Dėl kurioziško įvykio, Povilas iš Minsko į Vilnių grįžo vienas. Gražuolė žmona Elvyra pasiliko kažkoks medicinos karininkas, pareikalavęs su juo tuoktis, nes, priešingu atveju, jai tektų atsisveikinti su gyvybe. Pokario metais buvo galimi ir tokie pasipiršimai. Kariuomenėje net nereikėjo skyrybų. Buvo sukurta nauja šeima. Sūnus Saulius niekaip nepritapo prie patėvio ir pas tikrąjį tėvą atsikėlė 1961 m.

Išradimai

Po demobilizacijos P. Plevokas dirbo chirurgo Vilniaus miesto Pirmoje tarybinėje ligoninėje. 1968 m. apgynė medicinos mokslų kandidato disertaciją apie vaikų, sirgusių perforaciniu apendicitu, gydymo rezultatus. Nuo 1970 m. jis dirbo Vilniaus universiteto Medicinos fakultete. Nuo 1990 m. – profesorius. 1983 m. suorganizavo mokslo tiriančiąją grupę DEMA virškinamojo trakto judros problemoms spręsti. 1988 m. savo tyrimus apibendrino medicinos mokslų daktaro disertacijoje apie enterodekompresijos ir enterografijos reikšmę gydant ūminį žarnų nepraeinamumą.

Pasak medikų, atliekant pilvo srities operacijas, dėl plonųjų žarnų nepraeinamumo, išskyla jų turinio kaupimosi problemos, kurių negydamas, žarnos gangrenuoja, o ligoniams gresia mirtis. Profesoriaus P. Plevoko

sukurti operaciniai zondai palengvino šios problemos sprendimą. Po operacijos svarbu nustatyti, kada virškinamojo kanalo dalis „bunda“ ir kada jau galima ištraukti enterodekompresinį zondą. P. Plevoko ir bendradarbių sukurti plonosios žarnos elektrinio ir susitraukimų aktyvumo davikliai parodo atsistatymą po operacijos ir, tuo pačiu, galimą pooperacinio zondo ištraukimo momentą. Naujo tipo gydomieji ir diagnostiniai zondai žarnynui bei skrandžiui buvo kuriami ir tobulinami Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto DEMA laboratorijoje. Užpatentuoti išradimai greitai buvo pritaikyti medicinos įstaigose. DEMA laboratorija pagamino ir pateikė Lietuvos ligoninėms 2 500 enterodekompresinių zondų.

P. Plevoko ir jo bendradarbių vardu sukurti išradimai beveik visi patentuoti bei aprašyti gydytojo P. Plevoko sūnaus Sauliaus Plevoko ir Aldonos Mikaliūkštienės knygoje „Enterodekompresija: metodinės nuorodos chirurgams ir slaugytojams“. Per savo gyvenimą P. Plevokas paskelbė apie 100 mokslinių darbų, išleido albumą, paruošė vadovą „Bendrosios praktikos gydytojo chirurgija“.

Šeimos likimas

Negali nejaudinti tolesnis šio nusipelnusio šalies gydytojo šeimos likimas. Prof. P. Plevokas, visada buvo užsiėmęs, atsidavęs savo pareigoms bei mokslinei veiklai, turėjo rūpestį pamaitinti, apręgti, tinkamai išmokslinti savo sūnų. Jo sūnus Saulius gerai baigė vidurinę mokyklą, vėliau studijavo

Vilniaus valstybiniame universitete, kur įgijo fiziko specialybę. Jam buvo numatoma graži ateitis. Jaunas specialistas tapo penkių išradimų bendraautoriumi.

Lankant vidurinę mokyklą, Sauliui netrūko nieko, išskyrus mamos šilumą. Jis vis dažniau užtarimą rasdavo tikėjime, Dievo žodyje, todėl, atsisveikinęs su fiziko specialybe, tapo vienos išpūdingiausių Vilniaus Šv. apaštalo Petro Povilo bažnyčios zakrastiūnu.

Sauliaus motina Elvyra negalėjo būti abejinga pirmajai meilei ir savo sūnui. Tik po 20 metų, užsispyrimo ir pastangų dėka, ji su vyru atvyko gyventi į Vilnių. Kartais matydavo savo sūnų, iš pasakojimų žinojo pirmojo vyro pasiekimus. Žinojo ir tai, kad jis nebuvo sukūręs naujos šeimos. Net ir mirus antrajam vyrui, jai nepavyko užmegzti santykių su savo pirmuoju vyru. Prof. P. Plevoko nusistatymas buvo tvirtas – šeimyninė nuotrauka perplėšta.

Mirė prof. P. Plevokas 2006 m. balandžio 27 d. Vilniuje.

Povilas Plevokas su žmona Elvyra ir sūnumi Sauliumi

Prof. Vytauto Sirvydžio prisiminimai apie kolegą Povilą Plevoką

Utenoje mokiausi gimnazijoje, lankiau priešpaskutinę klasę. Tėvai ne kuo galėjo padėti, buvau laimingas, kad mano dėdė (mamos brolis) buhalteris Jonas Čeponis padėjo man įsidarbinti Utenos banke. Mano darbas prasidėdavo po pamokų

popietinėmis valandomis, kada atsilaisvindavo vienintelė banke buvusi rašomoji mašinėlė. Suvesdavau sąskaitas, spausdinau pavidimus ir skubėdavau juos pristatyti į paštą, kad vakare būrų galima išvežti traukiniu į Vilnių. Nors atlyginimas nebuvo didelis, bet tai buvo gera paspirtis man.

Nežinau, ar dėl nuolatinių nepriteklių, ar kur užsikrėčiau – pokario metais tai buvo dažnas atvejis – susirgau tuberkulioze. Tikriausiai man buvo atvira tuberkuliozės forma, nes greitai pradėjau kosėti ir net atsikosėdavau krauju. Mano dėdė J. Čeponis, tai pamatęs, išsigando ir, nelaukdamas, kada baigsiu spausdinti visus lapus, pagriebė už rankos ir nuvedė mane į ligoninę. Užsiregistravome pas gydytoją ftiziatrą Povilą Plevoką. Gydytojas iš klausė plaučius, vėliau peršvietė rentgeno aparatu ir, deja, gerai nenuteikė. Bėda, kad viename plautyje buvo rasta kraujuoanti kaverna. Gydytojas P. Plevokas neatidėliodamas iškvietė seselę ir paguldė mane į ligoninę. Gydimui buvo pritaikytas tais laikais naudotas būdas – pneumotoraksas – pradūrus krūtinę, per adatą buvo prileidžiama oro, kuris suspaudžia kaverną. Gydytojas jau iš mano dėdės pasakojimų buvo susidaręs nuomonę apie mane ir skyrė tada dar retų vaistų – streptomicino. Tik

praėjus kokiai dešimčiai metų, mums būnant kolegomis, gydytojas P. Plevokas, prisiminęs, kaip mane gydė, pasakė, kad skyrė vaistų net septynis gramus – visą ligoninei skirtą mėnesio normą.

Padedant tam pačiam geradariui gydytojui, gavau kelialapį ir kurį laiką gydžiausi sanatorijoje. Stengiausi neatsilikti moksle, bet grįžęs, gavau gydytojo Povilo nurodymą mokykloje nesilankyti. Nesinorėjo prarasti vieno mokslo metų, todėl kreipiausi į mokyklos direktorių Rapolą Šaltenį. Pokalbis nebuvo trumpas, jis bandė įrodyti, kad gydytojų nurodymai yra šventas dalykas ir metų poilsis būtų nadingas. Galų gale pedagogas nusileido ir aš tęsiau mokslus toliau.

Pajutau didelę pagarbą medicinai, jaučiausi, kad lieku jai skolingas ir tą skolą gyvendamas stengiausi grąžinti. Su P. Plevoku susitikome jau po jo priverstinės tarnybos Sovietinėje Armijoje, kur jam teko dirbti terapeutu ir ftizichirurgu. Tapome kolegomis. Aš jau pora metų buvau dirbęs chirurgo darbą, kartais man buvo patikimos ir sudėtingesnės operacijos, teko plėsti žinias chirurgijos srityje.

Žavėjausi prof. P. Plevoko pasiekimais, jo išradimais ir moksliniais darbais.

Apie parodą „Žingsniai link Pasaulio ašies“

Povilas ŠORYS

Kristina Šorienė – tekstilininkė, kurianti batikas ir veltinius. Ji taip pat kuria paveikslus, šviestuvus, sceninius kostiumus, scenografiją ir kt. Kristina veda kūrybinius užsiėmimus batikos, augalinio dažymo, shibori (japonų kalboje šis žodis reiškia galimybių įvairovę, kaip raišioti, lankstyti, suspausti medžiagą prieš dažant, norint išgauti margą, raštuotą piešinį) ir kitomis technikomis. Vyraujančios kūrybos temos – gamtos ir žmogaus santykis, baltų ir kitų pasaulio tautų raštai, švenčių tradicijos. Kasdieni kūrybai įkvepia dukrelė ir gimtųjų kraštų gamta bei folkloras.

Kristinos tikslas buvo rinkti informaciją apie išlikusias šventvietes jos gimtajame krašte – Utenoje. Paskui jas visas aplankyti, užfiksuoti, perteikiant šių vietų unikalumą bei tą mitologinio mąstymo šviesumą, kurį intuityviai jausdavo mūsų protėviai. Autorei svarbu išsiaiškinti, koks buvo senolių ryšys su šiomis vietomis ir kaip jie tą ryšį verbalizuodavo. Tyrinėdama ir ieškodama, ji norėjo užfiksuoti šias šventvietes savo esikuose, batikos paveiksluose, o galutiniame etape batikos technika ketina sukurti šviečiantį mitologinių vietų žemėlapi. Batikos paveikslai - tai koliažai iš siužetinio figuralinio apie tų vietų padavimus ir legendas bei iš etnografinių simbolių, Utenos semantinių ženklų ir abstrakčių sąmonės srauto.

Paprastai Kristinos batika yra tekančios abstrakcijos, sukurtos ekspresyviu tašymo būdu (Jackson'o Pollock'o išpopuliarintu „Action Painting“). Vis dėlto, tarp tyškančių ir srovenančių spalvinių dėmių, išryškėja ir griežti geometriniai senovės baltų (ir indoeuropiečių) simboliai. Kartais jie tampa visumine kūrinio struktūra, kartais jie – tik kaip salos tarp spalvinės ir vitražinės tėkmės. Šių dviejų pradmenų – laisvos tėkmės ir geometriškumo – žaismas ir santykis yra esminis Kristinos kūrybos bruožas.

Šioje parodoje geometrinės kompozicijos

nedingsta, tačiau geometriškumo dominavimą pakeičia figūriniai siužetai. Kartais įvairios mitinės būtybės (laumės, žalčiai, žmonės-akmenys) paveiksluose keliauja savais keliais arba veikia buitinius darbus: skalbia, neša smėlį (galbūt piliakalnio supylimui) ir pan. Bet dažnai paveikslų siužetas yra tiesiog šventos ugnies kūrenimas. Visos pavaizduotos mitologinės vietos, kūrenant jose ugnį, nušvinta vis kitaip, tačiau kiekvieną kartą ugnis (vaško taškymo meistrišties dėka) tampa labai aiškus laidininkas, kviečiantis visa, kas žemiau, į save, ir sprogstantis aukštyje, todėl kiekvienas ugnies kūrenimo paveikslas pulsuoja tekančia gyvybe ir pagarba šiam paprastam-nepaprastam ritualui.

Dauguma parodoje eksponuojamų batikų yra gana eskiziškos: smulkiai detalizuoti augalų, žolelių ar audinių, žvaigždynų, vandenų fragmentai atsiranda stichiskai, netikėtai ekspresyviuose, greituose, plačiuose potėpiuose. Neryškūs mitinių būtybių veidai, kūnai šmėžuoja kaip šmėklos tarp archajinių raštų struktūrų. Kodėl taip yra, tampa aišku pažvelgus į reportažinių fotografijų video projekciją: Kristina nežinojo, kad absoliuti dauguma mitologinių vietų yra apleistos, apgadintos, paslėptos gamtos arba šiukšlių, netgi užstatytos geležinkeliu ar elektros linija, kitaip sakant – į jas nekreipiama dėme-

sio. Sovietinės (peraugusios į šiuolaikinę) apatijos ir destrukcijos šventvietėms santykiai yra labai daug, o kadangi Kristinos kūrybos pamatinis būdas – sąmonės srautas – nenuostabu, kad visa ta patirtis rado vietą ir batikos fragmentuose. Kita priežastis – vis tik neišlikę senoviniai padavimai apie vietas. Daugybė pasakojimų yra labai modernūs, persmelkti krikščioniškaisiais ir baudžiaviniais naratyvais. Tokiu atveju pasakojimus beliko rekonstruoti panašių vietų mitologija.

Kristinos kūrybos sąmonės srautas neturi nei pradžios, nei pabaigos, nes toks yra pats fiksuojamas objektas. Todėl šie darbai tėra samtelis iš neišsenkančios paveldo informacijos upės, kuri kartais neša ne tik kosmogoninę informaciją, bet ir daug daug gimtosios gamtos. Ne tik mitologinė mintis žino gamtos svarbą. Ir mokslškai yra seniai įrodyta prisilietimo prie gamtos prasmė – netgi paprasčiausia dirvos bakterija yra vaistas nuo depresijos ir išprotėjimo, jau nekalbant apie tyrą orą, tyrus vandenį, pušų ir kitų spygliuočių išskiriamus fitoncidus ir kt. Vis labiau aiškėja, kad ne kvaili prietariai vertė protėvius garbinti gamtą... Tą tiesiog skatino sveikas ryšys su ja.

Mūsų protėviai taip pat stebėjo ir fiksovo. O kai mūsų nebebus, kosmogoninė tvarka niekur nedings, ir ją fiksuos kažkas kitas.

Senųjų šventviečių dvasia atgijo sename bažnyčios svirne

Visvaldas KULAKAUSKAS

Prieš pat Vėlines Vyžuonose tekstilininkė Kristina Šorienė pristatė savo batikos parodą „Žingsniai link Pasaulio ašies“. Menininkė turėjo tikslą aplankyti kiek galima daugiau gimtojo Utenos kašto šventviečių ir savo darbuose perteikti tų sakralių vietų mitinę esmę.

Paroda buvo atidaryta šimtametėje bažnyčios *arnotynėje* (svirne). Kaip pripažino darbų autorė, seniai nenaudojamas pastatas, iki jį atidarant visuomenei, matė bent tris talkas.

Užmirštas Utenos krašto lobynas

Pristatydama parodą kelioms dešimtims vyžuoniškių ir svečių, K. Šorienė teigė neatsitiktinai pasirinkusi Vyžuonas. Jos – senosios šventvietės vieta, kurioje garbintas dievaitis Vyžas. Manoma, kad ten, kur dabar stovi bažnyčia, kadaise

degė Amžinoji ugnis. Vadinamasis Kartuvių kalnas netoli Vyžuonų, anot jos, buvo alkavietė, kurios senasis pavadinimas iš žmonių atminties jau seniai išdilo. „Žinant, kiek ten blogio įvyko, kodėl neuždegus visa apvalančios ugnies? Norėčiau paskatinti bendruomenę susitvar-

kyti šventą vietą, kurioje per šventes, pagerbiant protėvius, būtų galima užkurti ugnelę“, – siūlė K. Šorienė.

Tekstilinininkė pasakojo, kad su šeima keliavo po Utenos rajono seniūnijas: Leliūnus, Užpalius, Tauragnus... Tiesa, norint aplankyti visas senąsias šventvietes, laiko buvo

Tekstilinininkė Kristina Šorienė tiki, kad naujasis projektas parodė kelią, kuriuo ji galbūt eis labai ilgai

per mažai. K. Šorienė prisipažino, kad, atsi-
vertusi Vykinto Vaitkevičiaus knygą „Senosios Lietuvos šventvietės“, nė neįsivaizdavo, jog dar tiek daug yra išlikę šimtamečių šventviečių pėdsakų. „Utenos krašte mes turime tikrą lobyną, – įsitikinusi menininkė. – Deja, šios vietos mūsų kartos jau stipriai primirštos, liko tik legendos, mitai, padavimai. Vis dėlto, džiaugiausi kai kurias šventvietes radusi sutvarkytas, prižiūrimas. Šventvietės – tai ne tik kalnai, piliakalniai, bet ir šventos giraitės, upeliai, šaltiniai, ežerai. Liūdna, kai ieškodamas šaltinio, sužinai, kad jo nebėra. Taip mums atsitiko Tauragnų krašte, kai sutikto senuko paklausėme apie tam tikrą šaltinį. Mums pasisėkė, kad susidūrėme su žmogumi, kuris prisipažino šaltinio vietoje iškasęs tvenkinį. Viena vertus, labai *faina*, kad jis nuoširdžiai prisipažino tai padaręs. Kita vertus, gaila sunaikinto šaltinio, aprašyto kaip turinčio stebuklingų savybių – žmonės jo vandeniu gydėsi akis.“

Bendruomenė turi švęsti kartu

Sustojusiesiems aplink ugnį (aukuro ugnį) tekstilininkė sakė, kad ji šiame susibūrimo dega ne atsitiktinai. Mūsų protėviams ugnis buvo labai svarbi ne tik kaip šeimos šilumos, vienybės, darnos simbolis, tačiau ir kaip neatšiejamas švenčių atributas, liepsnojęs ant

piliakalnių, prie upių, ežerų.

Kalbėdama apie pasirinktą pastatą savo parodai, menininkė teigė, kad senasis bažnyčios svirnas savo erdve labai tinka jos šviečiančios batikos stiliui. Anot tekstilininkės, Vyžuonų parapijos klebonas Eugenijus Staleronka davė sutikimą naudotis senuoju pastatu Vyžuonų seniūnijai, o ši maloniai leido patalpose menininkei pristatyti savo parodą. Svarstydamą galimo pastato panaudojimo ateityje galimybes, K. Šorienė tikino, kad vasarą čia būtų smagu organizuoti filmų, animacinių filmukų vakarus, renginius šeimoms. Ji kvietė visus, norinčius surengti parodą, koncertą ar kt., pasinaudoti naujai sutvarkyta erdve, kuri padėtų jungti, burti bendruomenę. „Protėviai darbus dirbdavo kartu, todėl ir šventės švėsdavo drauge. Negalėčiau kurti tik sau. O ir grįžtamasis ryšys yra“, – apie bendruomeniškumo poreikį kalbėjo į Vyžūnas iš Leliūnų su šeima persikraustanti jauna menininkė.

K. Šorienė reziumavo, kad ši batikos paroda – tai už parašytą projektą gautos stipendijos rezultatas. Tekstilininkė tikino, kad šis projektas parodė kelią, kuriuo ji galbūt eis visą gyvenimą.

Parengė Deimantė Kazokaitytė

Ugnis degdavo visose senovės lietuvių šventėse

Kristina Šorienė teigė, kad tinkamos parodai erdvės teko ilgokai paieškoti

Šviesa išryškina batikos technika atlikto darbo spalvas

Vyžuonų seniūnijos seniūnė Jolita Bučelienė (*kairėje*) pasidžiaugė naujais aktyviais miestelio gyventojais

„Sielos“ lyderis Aurelijus Sirgedas: „Mūsų gerbėjai klauso ne vien ausimis“

Jurgita ULKIENĖ

Lygiai prieš trisdešimt metų Utenoje sužibo nauja žvaigždė – įsikūrė kultinė gotikinio roko grupė „Siela“. Grupė, nuo kurios uteniškių gerbėjų už pasakytą apie ją blogą žodį drąsiai galėjai gauti per nosį. Praėjo jau kiek daugiau nei trys dešimtmečiai (tikrasis „Sielos“ jubiliejus – šių metų kovo mėnesį), bet uteniškiai muzikantai vis dar turi savo klausytoją ir kone kas antrus metus kepa po albumą. Apie grupės pradžią, narius, gerbėjus, koncertus, nuotykius ir dar daugiau – šis išskirtinis interviu su lyderiu ir vieninteliu nuo pat grupės ištakų išlikusiu muzikantu bei atlikėju, grupės siela Aurelijumi Sirgedu.

Aurelijau, kaip gimė grupė „Siela“? Kam kilo mintis ją įkurti, kaip viskas vyko?

Buvo gūdūs 1989-ieji. Grįžau iš armijos su bloknotu, kuriame užsirašiau savo kurtas dainas. Parodžiau jas Aidui Blažiui, su

kuriuo dar prieš tarnybą grodavome gitaromis, vėliau jis grupėje grojo bosine gitara. Sakau jam: „Žiūrėk, turiu keletą dainelių. Manau, jos visai gražiai skambėtų ir su grupe.“ Prie mūsų prisijungė Aivaras Švilpa su būgnais ir pradėjome repetuoti gamyklų salėse. Buvome prisiklau-

sę rusų grupės „Kino“, kitų naujos bangos ir „perestroikos“ dvasios atlikėjų. Įrašėme kelias dainas. Buvo paskelbtas LRT radijo konkursas ir nuvežėme tas savo dainas. 1990 metų kovo 1 dieną mūsų daina „Rudenio dievas“ nuskambėjo eterijoje. Mums tai buvo netikėta. Galvojome, kad tai, ką

Aurelijus Sirgedas teigė, kad nedaug tėra grupių, gyvuojančių trisdešimt metų

atliekame, nėra įdomu kitiems, kad gal mes tik patys prisigalvojame, jog tai gražu. Tada pirmąkart supratome, jog darome kažką tokio, kas turbūt patinka ne tik mums. Taip prasidėjo mūsų kelias ir gimė grupė „Siela“. Ir jau esame 30 metų. Žinoma, buvo įvairių laikų. Nėra taip, kad išleidžiame kasmet po albumą ar esame labai aktyvūs.

Kam kilo mintis taip pavadinti grupę?

Galvojome ir rinkome ilgai, bet nė vienas iki tol pasiūlytas pavadinimas netiko, nes dažniausiai buvo ištartas nerimtai. Veždamas juostą į radiją ant dėklo užrašiau „Siela“, nes reikėjo kažką greit sugalvoti – buvome dar bevardžiai. Taip ir atsirado grupės pavadinimas.

Kaip metams bėgant keitėsi grupė, jos atliekama muzika?

Iš pradžių grojome lengvą „Kino“ stiliaus rokelį, ieškojome savo skambesio, saviraiškos – kas mes tokie, kaip mes atrodome, ką mes nešame, kas mums įdomu, kuo galime sudominti kitus. Vėliau, 1995–1996 metais, perėjome prie gotikos. Dešimtajame praeito amžiaus dešimtmetyje pasaulyje buvo labai populiarius gotų

Koncertuose, atlikėjo teigimu, nutinka įvairių kuriozų

Net ir repetuojant įvairiomis sąlygomis, grupė išsaugojo savo kūrybinę energiją

judėjimas, nors Lietuvoje jis ir nebuvo labai didelis. Tačiau mes, atlikdami šio stiliaus muziką, išėjome į Europą, daug koncertavome Vokietijoje. Negaliu pasakyti, kad tai buvo nišinė muzika, bet pas mus ji nebuvo itin populiari.

Trisdešimt metų – ilgas laiko tarpas. Manau, užtektų vienos rankos pirštų suskaičiuoti grupėms, kurios tiek laiko išlikusios, groja, kuria kažką naujo ir yra klausomos. Pernai mes išleidome albumą „Vėtroje“. Tiesa, kasmet vis sunkiau atrasti temų, saviraiškos formų. Tačiau tu gali pasitikrinti, ar tai, ką kuri, vis dar yra įdomu kam nors be tavęs.

Ar dažnai keitėsi grupės nariai, ko jie davė grupei?

Pirmąją sudėtį jau išvardijau, prie mūsų prisijungė ir Osvaldas Blažys bei Arnoldas Švilpa. Kurį laiką grupės sudėtis buvo du po du ir aš vienas ne brolis (*šypojo-si*). Pirmasis gitaristas, su kuriuo įrašėme vieną albumą, yra Eugenijus (Augis) Dicevičius. Su Raimondu Biguzu įrašėme du albumus. Vėliau išėjo būgnininkas, pradėjome groti su būgnų mašina, atėjo klavišininkas Raimondas Jaroševičius, todėl keitėsi mūsų stilius. Beje, mūsų klavišininkas, be manęs, dabar yra seniau-

sias grupės muzikantas. Trečiasis – Darius Juodka, kuris prisijungė prie grupės, kai aš persikrausčiau gyventi į Vilnių. Dabartinė grupės sudėtis: Edvardas Kaluger (bosinė gitara), Kostas Kriaučiūnas (elektrinė gitara), Darius Mekas Juodka (mušamieji), R. Jaroševičius (klavišiniai).

Atrodo, pasikeitė daug muzikantų, bet yra nemažai tokių, kurie grupėje grojo tikrai ilgai. Svarbiausia, kad kiekvienas jų paliko savo indėlį, įnešė savo požiūrį, muziką, mintis, bendravimą, atidavė dalį savęs ir iškeliavo toliau. Kiekvienas turėjo įtakos muzikos kūrybai, tekstams, įrašomiems albumams. Kiekvienas labai

Be Aurelijaus Sirgedo, grupėje šiuo metu groja du seniausi jos nariai (iš kairės trečias ir ketvirtas) – Darius Juodka ir Raimondas Jaroševičius

svarbus, ypatingas ir neatsitiktinai atsiradęs. Juk mes repetuojame ir grojame tik gyvai. Kiekvienas muzikantas galvoja savo partijas, viskas natūralu, nepadaręta, nesulipdyta, gyva, išjausta. Tai jūta ir klausytojai.

Keturiolika albumų – gana solidus bagažas per trisdešimt metų...

Iš pradžių buvome produktyvesni – albumus leidome kasmet. Turėjome daugiau energijos, daugiau ką pasakyti... Vėliau albumus pradėjome leisti rečiau, keitėsi grupės sudėtis. Taip nutiko gal ir dėl to, kad grupės gyvavimo pradžioje buvome jauni, neturėjome kažkokių didelių įsipareigojimų. Kažkas tuo metu gerdavo, o mes – repetuodavome kiekvieną vakarą.

Kuris „Sielos“ albumas tau brangiausias ir artimiausias?

Man turbūt pirmasis. Nors čia panašus klausimas į tą, kuris vaikas tau mylimesnis, svarbesnis (*juokėsi*)... Labai sunku pasakyti... Pirmasis vis tiek lieka pirmuoju: pirmas jausmas, pirmas stebuklo sukūrimas. Kažkas ateina, atneša juostą ir sako: „Va, čia tavo dainos – sėsk ir klausyk.“ Galų gale albumas negimsta per dieną. Į jį įdedama daug triūso, jis ilgai nešiojamas, kuriamas, repetuojamas. Kiekvienas albumas gimsta iš dalykų, kurie tave kažkaip paliečia, sujaudina. Kai gyvenimas tave pakrato... Kūryba dažniau ateina iš sudėtingesnių gyvenimo momentų. Kai viskas gerai, kai tu viskuo džiaugiesi, viską matai kitaip.

Tačiau pagalvojęs pradėdi prisiminti ir kitus albumus: „Juodo opiumo žemė“, „Tremtyje“. Kai pradėda veikti smegenys, vertini pagal grožį, populiarumą, matuojai visai kitomis vertybėmis. O pirmasis – įvertintas širdimi. Va taip – op, ir yra.

Vadinasi, tavo gyvenime buvo nemažai skausmingų akimirkų...

Pagal albumus – keturiolika (*juokėsi*). Negaliu pasakyti, kad tai vien mano jautrios istorijos, kartais įsijauti į kito žmogaus išgyvenimus... Galų gale, albumą sudaro ne viena daina, jos gali atspindėti skirtingas nuotaikas. Būna, daina atsiranda iš didelių, gerų dalykų – pavyzdžiui, vaiko gimimo. Nors – viskas priklauso nuo pateikimo. Ir apie mirtį galima padainuoti gražiai.

Ar yra viena ar kelios dainos, kurias galėtum išskirti iš visos „Sielos“ dainų kraitės?

Iš karto šauna į galvą „Sielos sala“,

Bėgant laikui grupės muzikinis stilius keitėsi – nuo lengvo roko pereita prie gotikinio

„Rudenio dievas“, „Vėjas. Žvaigždė“, „Bedugnė“, „Paukštelis“. Vardiju beveik negalvodamas. Tai – dainos, kurios turi gilesnį išgyvenimą. Man jos siejasi su stipresniu mano gyvenimo procesu, kuris kabina iš giliau. Vėlgi, jei pagalvočiau, galbūt galėčiau vardyti visai kitas dainas. Pavyzdžiui, paminėčiau pačią pirmąją parašytą dainą. Tai – „Pa-

skutinis herojus“. Ji pirma neatėjo į galvą, nes galvoju širdimi ir rikiuojasi tos dainos, kurios asmeniškai man brangios.

Kurią dainą labiausiai myli klausytojai, dažniausiai prašo pagroti per koncertus?

Priklauso nuo to, kur groji. Jei groji bare, visi rėkia dainos „Miškas“, nes

publika nori pasilinksminti. Jei rimtesnėje vietoje, pageidavimai būna kiti. Būna, kad prašo dainų, kurias grojame retai arba beveik negrojame. Juk vis tiek dainos skirstomos į artimesnes širdžiai, lengvesnes atlikti, rezonuojančias žmonėms, jas įtrauki į koncertinę programą. Pavyzdžiui, „Pirmos meilės liga“ ar „Vėjas. Žvaigždė“. Tokios, kurios tapo hitais, jas visi žino, mėgsta. Būna, kad įtrauki kokią naują dainą iš mažiau populiarus albumo, pavyzdžiui, „Tremtyje“, žmonės suklūsta: kas čia ir iš kur. Aišku, yra fanų, kurie viską žino atmintinai, bet yra daug tokių, kuriems žinomi tik populiariausi kūriniai.

Kaip manai, koks yra „Sielos“ klausytojas?

Man atrodo, kad „Sielos“ klausytojas yra mąstantis žmogus ir klausantis ne tik muzikos, bet ir žodžių. Ne tik žodžių, bet ir to, kas parašyta tarp eilučių, to, kas įdėta į dainą, – jausmų, emocijų, išgyvenimų. Jis klauso ne tik ausimis, bet ir širdimi. Žmogus, kuris klauso „Sielos“ muzikos, kažkuo yra ypatingas. Teko girdėti gerbė-

jų papasakotų istorijų, kad poros susipažino mūsų koncerte. Ne tik susipažino, bet ir susituokė, darniai gyvena. Kitas žmogus, su kuriuo susipažinai „Sieloje“, taip pat turi kažką, ką turi tu, nes jums patinka ta pati muzika. „Sielos“ muzika – tai išgyvenimas, savitas, kitoks, nestandartinis požiūris. Jei randi žmogų, kuriam ji irgi patinka, labai didelė tikimybė, kad tai tavo žmogus. Vienas labai didelis taškas jus jungia ne šiame pasaulyje, ne išorėje, bet giliau – sieloje.

Kodėl „Siela“ persikraustė iš Utenos į Vilnių?

Nes aš persikėliau gyventi į Vilnių. Negalima sakyti, kad persikraustė grupė. Tiesiog su manimi persikėlė idėja, kurią aš auginau, nešiau, su kuria dirbau. Buvo toks laikotarpis – 2000-ųjų pradžia – norėjau užsiimti garso režisūra, prodiusavimu. Jaučiau tam potraukį, mokiausi, siekiau to. Negaliu pasakyti, kad neturėjau ką veikti Utenoje. Turėjau ten verslą – buvau atidaręs džinsų parduotuvę. Taip pat dirbau nežinybinėje apsaugoje – montavau signalizacijas. Supratau, kad nebūsiu verslininkas

– tai ne man. Vilniuje yra man reikalingos sąlygos dirbti, progresuoti, tą jau kurį laiką ir darau. Man tai patinka, iš to gyvenu ir džiaugiuosi, kad savo laiku priėmiau tam tikrus sprendimus ir nuėjau tuo keliu, kuriuo norėjau eiti. Nes vien muzikuojant ir iš grupės „Sielos“ veiklos pragyventi yra neįmanoma. Bet aš pasirinkau labai toli nenuklysti nuo muzikos – tai, ką geriausiai išmanau, sugebu, kas man geriausiai sekasi.

Kuris koncertas buvo įsimintiniausias?

Turbūt pats pirmas koncertas 1990 metų liepos 14 dieną Utenoje, senuosiuose kultūros namuose, kurį suorganizavome patys. Jau buvo pastatyti nauji kultūros namai, bet senieji buvo nenaudojami ir mums leido juose koncertuoti. Kitas – 1991 metų rugpjūčio 31 dienos – koncertas „Sudie, vasara“ vyko Utenio stadione, jame susirinko vos ne 5 000 žmonių. Mes patys jį organizavome. Groti nebuvo kur, todėl patys organizuodavome koncertus. Paskui buvo pirmasis hipių festivalis Ariogaloje, kurį filmavo LRT televizija. Vėliau tie nufilmuoti archyvai keistu būdu

Aurelijus Sirgedas: „Siela – tai ne darbas, tai – sielai...“

dingo, bet vieną mūsų dainą – „O, mano žvaigždė“ – spėjo parodyti, ir ji turėjo labai gerą atgarsį. Juk televizija – visagalė. Paskui – festivaliai Vokietijoje, grojome apleistose pilyse, ten vyko išpūdingi koncertai... Dvidešimtmetis, dvidešimt penkmetis ir t. t. Koncertas „Visa matanti akis“ Šv. Kotrynos bažnyčioje buvo labai išpūdingas, iš jo įrašo išleidome vinilinę plokštelę. Per trisdešimt metų visus net sunku prisiminti...

Prisimink kuriozų, linksmų nutikimų iš grupės koncertų, gyvenimo.

Kaip tik koncertas, taip kuriozai (*juokėsi*). Mes esame draugiškas kolektyvas, gera kompanija, todėl, jei važiuojame į turus, koncertus, stengiamės, kad būtų linksmas. Mums „Siela“ nėra darbas, tai – sielai. Kadangi mes nedirbame, darome iš to pramogą. O jei koncerto metu dingsta elektra arba balsas – tai tragedija, ne kuriozas. Buvo visko... Ir balsas dingdavo, ir dainuodavau karščiudamas, ir elektra yra prapuolusi. Tokiu atveju toliau dainuoji akustiškai. Būna, ateina į sceną padainuoti nekviesti gerbėjai. Buvo kartą toks atvejis – užlipo vienas ir sako man: „Tu palauk, dabar aš dainuosiu.“ Kadangi mačiau, jog žmogus nelabai adekvatus arba girtas, be to – du kartus už mane didesnis, nesiginčijau – leidau dainuoti. O jis į mikrofoną tyliai dainelę iš „Brėmeno muzikantų“ niūniuoja. Atbėgo apsauga ir išsivedė.

Kaip manai, kiek Utenoje dar likę tavo gerbėjų?

Visi uteniškai yra „Sielos“ gerbėjai (*šypsojosi*). „Siela“ – Utenos grupė, aš visiems taip visada teigiu. Utenos grupė iš Vilniaus (*juokėsi*). Joje iki šiol groja trys uteniškai – aš, D. Juodka ir R. Jaroševičius. Ir vienas rokiškėnas. Keli buvę grupės muzikantai – ukmergiškiai. Koncentruojamės aplink Aukštaitiją.

Ar bus jubiliejinis koncertas Utenoje?

Dėl Utenos nežinau. Jau kurį laiką mūsų vadybai nepavyksta susiderinti su Utenos kultūros centru. Planuojame vieną labai didelį trisdešimtmečio koncertą Vilniuje. Jei viskas gerai klostysis, tai lapkričio 13 dieną menų fabrike „Lof-tas“ įvyks tas didysis „Sielos“ jubiliejinis koncertas. (dėl koronaviruso pandemijos šis koncertas buvo nukeltas į ateinančių metų pavasarį – J. U.) Į šį koncertą kviečiu visus mūsų gerbėjus iš visų šalies kampelių. Nepatingėkite, atvykite!

Vėliau bandysime prijungti Kauną,

Kaip sakė Aurelijus Sirgedas, kiekvienas narys grupei atiduoda dalelę savęs

Klaipėdą, Uteną, tačiau nieko pažadėti negaliu. Šiuo metu yra tikrai daug klausimų dėl susiklosčiusios situacijos. Žinoma, svarbiausia, kad pats netaptum kliūtimi (*šypsojosi*). Kai jau nebenorėsi

groti, niekas nebepadės. Tačiau yra laikas būti ir yra laikas išeiti. Tą žinau, jaučiu ir jis kažkada ateis. „Siela“ vis tiek kažkada baigsis.

Parengė Deimantė Kazokaite

Medžių horoskopai

Dr. Eugenija ŠIMKŪNAITĖ

Spalis – klevo (karališkasis) mėnuo

Prieš šermukšnij, kuris senovėje buvo vadinamas velniamušiu, Perkūno medžiu, mūsų senoliai nukeldavo kepurę, bet ir klevui klevužėliui mūsų tautosakoje, po ažuolo, skiriama labai pagarbi vieta. Ne bet kokia, o karaliaus rūmų, karaliaus sosto, karališkosios karietos, karališkojo vieškelio. Kunigaikščiai ir grafai, bajorai ir menkesni didikai plikbajoriai, savo parkuose ir soduose augindavo klevus, kad tie pavasarį kilmingomis karūnomis sužydėtų, rudenį purpurines žvaigždes barstytų. Sodindavo – karališkuosius medžius.

Klevui nėra būtina derlinga žemė, nors žvyrynuose, gargždynuose, aukštuose skardžiuose, pakriaušėse vietą užleidžia kadagiui, guobai, gudobelei, radastai – laukiniam erškėčiui. Taigi po Klevo ženklu gimę – visokiom brangenybėm, auksu ir sidabru nesižavi, o tyliai, nepastebimai eina per gyvenimą, įsikuria ten, kur net didžiausias gobšuošis nesigviešia. Išrauna kerplėšas, lieptus per balas, raistus nutiesia. Visokiems liūnams, lieknams, purvynėms juodą, tirštą dvoką nuleidžia ir velnynės žydinčia žeme paverčia. Kaimynai stebisi tokiomis darbo skruzdėmis, juos Dievo vabalėliais vadina. Kartais nusišaipto, bet greit savo burnas užspaudžia. Aplink savo kiemą apsižvalgo, savan šulinin aiškesnėmis akimis pasižiūri. Pasi tvarko, pasišluoja, stogus palopo, pirtelės krosnį perstato. Svirne aukštesnius aruodus surenčia. Patys nustemba, kad tvarkingo, darbštaus kaimyno pašonėje smagiau gyventi. Bet negalvokite, kad Klevai Klevužėliai – dideli naivuoliai, atlapaširdžiai. Jų jautri siela nepakenčia melo, padlaižtųjų, švaistūnų ir dykdaunučių. Jie kartais užsiplieskia kaip ugnis.

Klevas žmonių pagarbą užsitarnavo savo kilnumu, gražumu, o gal – stebuklingomis galiomis. Pradėkime nuo duonkepės krosnies. Klevo lapas švento kryžiaus ženklu pažymėtas. Mano tėviškėje, Tauragnų apylinkėse, Pilkenių, Stučių, Bajorų, Gaidžių, Apvynijos, Grašių, Antbaltės, Balčių kaimuose duoną kepavo (ir dabar kepa) ant klevo lapų. Gal klevas ne toks kvapus kaip ajeras, bet medis slaunas. Sako, ant jo lapų iškeptą duonelę šneka, dainuoja. Per Vėlines, tiksliau, Vėlinių naktį, ir sielelės ragauja. Tokia duona per šventą Agotą, Žolines šventinama. Tai ir Agotos, ir Dievo mo-

tinios duonelė. Užtat namų šeiminkė, kepama duoną, švelniai ją šlapiais delnais apglosto, kryžiaus ženklą išspaudžia ir pagarbiai krosnin pašauja.

Dainuoja ir pats klevas. Iš jo skambios medienos daromi graudaus, ilgesingo skambesio smuikai. O kokios klevo kanklės! Patauragnės kaimelių žmonės tų kanklių skambesį girdi Tauragno ežero gelmėse. Girdi Taurapilio piliakalnio požemiuose. Ten kankliuoja žilas kanklininkas, ir jo muzikos klausosi šventieji taurai – pilies sargybniejai...

...O Deveikių Juziokas šaukštus, slides iš klevo droždavo todėl, kad tai geri, tvirti daiktai.

Tvirtos klevo rogės, tvirti klevo ratai. Tvirtas ir vyro Klevo charakteris. Ką užsibrėš, tą padarys, nors akmenimis snigtų. Pinigų užsidirbs, vaikus į mokslus išleis. Jei renkatės krikštėvius, rinkitės iš Klevų giminės. Jei krikštasūniai, krikštadukros netenka tėvų, Klevai juos pakeičia. Įsūnija, įdukrina ir augina kaip savo.

O kokios moterys, merginos, Klevo palaimintos! Šviesios, auksaplaukės kaip klevo žiedai. Įsimyli pavasarį, kai klevai žydi. Rudenį, kai klevai išsipošia, piršlių sulaukia. Dainingos moterys Klevės, drobės ausdamos, prie linų kuodelio. Klevukės – šokėjos, kad net kurpaitės neatlaiko.

Jei širdyje neramu, negera, glauskitės prie klevo. Medis padės atgauti pusiausvyrą. Įniršusiems ar piktiems – suteiks ra-

mybės, santūrumo. Ašarojantiems ir liūdintiems – pasitikėjimo savimi. O meilėje prisipažinkite po klevu. Ne tik pavasarį, kai jo žiedai mėnesienoje spindi auksu, o ir rudenį, kai klevo lapai liepsnoja, svaigsta nuo rudens vyno. Tvirčiausia šeima, kai vyras Klevas veda moterį iš Uosio giminės.

Lapkritis – ažuolo (drūtuolio, stipruolio) mėnuo

Sustokime po plačiašakiu – dažnai ir vėtrų aplaužytomis, žaibų svilintomis šakomis – šimtamečiu ažuolu. Kitaip ažuolo, kaip šimtamečiu, ir nevadiname, nors ir kokio drūtumo, augumo, senumo, stiprumo bebūtų.

Tad iškart čiupkime jautį už ragų, nekeverzodami šalikelėmis, neieškodami įmantrybių ar medžių filosofo išmąstymų. Po Ažuolo ženklu gimusieji – vyrai ir moterys – ilgaamžiai, tvirtos sveikatos, aiškaus proto, garbios išvaizdos. Žemė motinėle Ažuoliukus nuo prasidėjimo šventame moters kūne, nuo pirmo kūdikio riksmo, nuo kaimo bobulės pribuvėjos virkštelės užrišimo, pirmojo rykautojo išmaudymo, pirmųjų kūdikėlio patrepseinių iki pat vaikystės, jaunystės, brandaus amžiaus ir žilos senatvės globoja. Su brinkstančiais ir sprogstančiais pumpurais, su pavasariniais vėjais, vytyrio giesmėmis, ledonešiais ir vandenų potvyniais užmegztas gyvybės vaisius

turi palankias sąlygas vystymuisi. Motiną šildo, glamonėja Saulė, gaivina šviežias, kvapus oras. Po to, ji mato žydinčias obelis, baltus vyšnių sodus, žiedais patvinusias pievas, laukus, miškus. Nors ir sunkiai dirba motina motinėle, bet vasaros ir rudens gėrybių jai nestinga.

Nuo neatmenamų laikų lietuviai, pažinę ažuolo ilgaamžiškumą, galybę, rinko šį medį giminės, tautos globėju. Ažuolą laikė užuovėja nuo nelaimių, bado, maro, karo.

Mūsų proseniai rudenį sodindavo giles pašokdami, padainuodami, paburdami ir prakeikimų savo priešams neatsisakydami. Brandi ažuolo gilė pagonims simbolizuodavo lietaus lašą, o Perkūnas senovėje buvo lietaus dievas. Savo sūnui jis davė Ažuolo vardą.

Ažuolai ne tik medžiotojų, žvejų, žemdirbių giminė, bet ir kiekvieną šeimos narį globodavo. Ypač mūsų bočiai garbindavo keliakamienius ažuolus. Po jais rinkdavosi senoliai, tikėdami medžių gydomąja galia, sveikatos suteikimu. Moterys po meilės gultu padėdavo ažuolo gilių, kad jų vyrai tikri vyrai būtų, o ne skepetos. Ažuolų žievės nuoviru moterys, ypač jaunamartės, grūdino savo krūtis, gydydavo nevaisingumą. Kurion pusėn ažuolo gilių bepažertum, visur ažuolo užtarimą surasi. Va, našlaitėlė prašo ažuolo: „Ar pavirsi, ažuolėli, mano tėveliu, o šios žalios šakutėlės – baltomis rankelėmis?“

Senovės žemaičiai tikėjo, jog, kilus ka-

rui, ažuolai tampa karžygiais su kalavijo neperkertamais šarvais ir šalmais. O priešus nugalėję, jie vėl sugrįžta į girias medžių pavidalais.

Išliko seniausi pasakojimai apie Ažuolą – Pasaulio medį. Girdi, jis augo pačiame pasaulio centre dar prieš Žemės ir Mėnulio atsiradimą. Ažuolo viršūnėje tupėjo erelis, galėjęs pavirsti dievu Perkūnu. Žemiau prieglobstį susirado žvėrys ir paukščiai, o po ažuolo šaknimis – žalčiai ir gyvatės.

Vėliau žmonės tikėjo, kad mirusių žmonių vėlės, virtusios paukščiais, apsigyvena ažuoluose. Todėl ereliai ir sakalai, perintys ažuoluose, buvo vadinami kilniaisiais paukščiais.

Kokie tie žmonės – Ažuolai? Įvairaus būdo ir charakterio. Trobos, sodybos šeimininkas Ažuolas niekur neskuba. Visi jo darbai apskaičiuoti, surikiuoti. Kada jaujon linų minti eiti, kada po ledu tinklą merkti, gyvulius apliuobti. Ažuolas – trumpakalbis, bet derybose – kaip giedantis paukštis. Užčiulbės, užsuoks, penkias pasagas, penkis maišus grūdų nuridens. Šiaip jau nešykštus, gerai dirbantiems bernams atlygio negaili. Bet pats niekada nebernauja, savigarba neleidžia. Ažuolai – ištvermingi, nepavargstantys. O būna jų tarpe ir stipruolių, tikrų milžinų – pasagą atlenkia, jaunioką ant pečių užsimeta.

Moterys Ažuolės – ištikimos žmonos, geros motinos. Jos sumanios: sriubą iš kirvio koto išvirs, šilko skarą iš kanapių nurers, meitėlį sulig lubomis nupe-

nės, nepaklusnų vyrą taip pakočios, kad tas tylesnis už žolę bus, visas paikystes iš jo galvos išvėdins.

Merginos Ažuolaitės, Ažuoliukės – gražuolės. Kaip rudenį nuraudusios spanguolės. Įsimyli neiškart. Bet kai jau užkaista, užsiplieskia – lediniu vandeniu ugnies neužpils. Išteka jaunos, užtat pulko vaikelių susilaukia. Ir vyrą pasirenka ne kokį liurbį, bet iš stuomens ir liemens. Save gerbiantį ir žmonai pagarbos nestokojantį.

Gruodis – laukinės obels, kriaušės, gudobelės (laukinukio) mėnuo

Va, ir tariame atsisveikinimo žodį Metų medžiams. Tiems Žemės stebuklams, vandenų, debesų, dangaus, visokių dievybių kūriniams. O jei Vėlių takais, raganų, laumių ištiestais rūkų drobės rietimais nebūtin nusivoliuosime – didžiausią paslaptį patirsime. Girdi, ažuoluose, klevuose, liepose, kadagiuose, vinkšnose apsigyvena mūsų mirusieji protėviai ir artimieji. Kai medžiai pasensta, tikriausiai, numiršta, jų sėklas išnešioja vėjai, vėtros, audros, potvynių vandenys, upės ir upokšniai. Kitos sėklos prilimpa prie arklių, briedžių, šerūnų, vilkų – ir nežūsta – išdygsta, nupuolusios žemėn. Paukščiai pasėja lietuviškus vynmedžius – šermukšnius, putinus. Vėl užauja, gyvena sielėlės, vėlės.

Nesibaigia amžinasis pomirtinis gyvenimo ratas. Tas ratas nurieda iki pačių tolimiausių žvaigždynų. Čia vėl gyvasties

ir mirties filosofija. Užsižiebia žvaigždėlė – naujas Ažuoliukas, skaitaveidė Liepelė pasaulin ateina. O juos atneša gandrą, atplukdo upokšnis valtele, atplaukia kūdikėlis duonkubilyje per žydinčių lelijų ežerą. Kokia graži ir daugiaprasmė baltų mitologija. Visi Medžių žvaigždynai Saulės, žvaigždžių takais per dangaus skliautą susisieja. Kai kurios pasakos pradeda mos taip: „Saulė ėjo Medžių taku, Saulė ėjo Žvėrių taku, Saulė ėjo Žuvų taku!“

Gruodžio medžiai – ypatingi – kažkaip toličiau, o kartais ir visiškai toli nuo žmogaus nukeliavę. Raistų, balų, ežerų salose pasimetę, į kriaušius, skardžius, kalvų sostapilius užkopę, po akmenimis savo šaknis suleidę. Tų medžių mediena kieta kaip geležis, marga kaip marmuras, nuo titnago kibirkštis užsiliepsnojanti. Kartais ta laukinė pliauska ir taikiu daiktu pavirsta, tarkim, kūle (akmeniui) užraugtiems kopūstams pagrūsti, pamušti, patalžyti, kad sunka po visą kopūstkubilį plūstų.

Tad pradėsime nuo laukinės obels. Obelėlės našlaitėlės. Tosios mergaitės, kurią žiauri ragana skriaudė, badu marino, basą pūgon išvarė. Vyras, gimęs po Obels ženklu, gana rūstokas, gana šakotas. Bet krūtinė, širdis ir jis visas – gerumui atverti. Toks atlapaširdis, kaip diedai ūlyčioje, sako.

Obelis tiek jaunystėje, tiek moterystės metais – vargo pelė, darbščioji skruzdėlytė. Bet sunkumai, bėdos, nepritekliai jos sukumpėle, paliegėle, varguole nepadaro.

Obelėlė, kaip ta laukinukė, kurios šaknis ragana girnapuse buvo užvertusi, – vos saulė atgaivina pumpurus, gulbės pienu ištrykšta, gražiausiais žiedais pražysta. Tie obelžiedžiai tiesiai į kito širdį nupuola.

Obelis – paguodos simbolis, gamtos visokiomis galiomis apdovanota. Raganiškose pasakose Obelėlė našlaitėlė sužeistą paukštelį gydė, medžio nusvilintas šakas skepetomis švelniomis apraišiojo, aklam seneliui akis šaltinio vandeniu praplovė. Taip ir gyvenime, taip ir iki šių dienų – Obelėlė kitam sveikatą padeda atgauti.

Laukinė kriaušė – iš Dievų sodo. Bet kažkodėl iš rojaus basa pabėgusi. Adomo nesugundžiusi. Į paupių pakrantes, aukštus skardžius pabėgusi. O ko ji, kriaušelė, į skardžius bėgo? Ogi gegulės sudrausti, kad toji savo vaikelius devynbalsėms, tošinukėms, liepsnelėms, nendrinukėms po lizdelius iškaišiojo, o žmonėms, to nenusipelnusiems, ėmė metelius, sidabrą, auksą, kitus turtus skaičiuoti. Didžiai pavargo, bet užkopė į stačiausią kalną. Tapo kriaušė didžiai galinga, stipresnė už savo seseris žmonių soduose. Paliko su vėjais, pūgomis, akmenimis kariauti. Gal ir stipresnė už akmenį pasidarė, nes perkūnas į akmenį trenkia, o į šalia kerojančią kriaušę – ne! Žmonėms nuo seno rūpi laukinukės galybė. Kriaušė, girgždinanti žvyrą kalne, atsako: „Nuo širdies sopulio (sopėjo širdį už beširdę gegutę) mano galybė, vaisių saldume, grūdų kietume – mano galybė!“ To-

kie ir vyrai, ir moterys, gimę po Laukinės kriaušės ženklu.

Gudobelė!.. Tai karštas, čigoniškas medis. Sako, iš čigonų taboro, gal iš vengrų, moldavų, rumunų žemės, ar tolimos Bohemijos atklydęs. Dygliuota badulė, ant jos spyglių karklažvirbliai, erškėtžvirbliai persismeigia. O medšarkė ant gudobelės spyglių visokiausių vabalų, pelių prismaigsto. Senovės graikai, romėnai gudobelę vadino stipruole, krūmų rože (žydi rožiniais žiedais). Pagonys lietuviai jai davė kaulinio, kaulauogės, vilkobelės, net jovarėlio vardus. O iš kur gudobelė? Gal gūdumos, tankinių krūmas, gal iš Gudo šalies, kaimyninės Gudijos atkeliavusi? Botanikai patys nežino, kodėl tokį pavadinimą pasirinko.

Mįslingas po Gudobelės ženklu gimusių charakteris. Karštas ir pasiutęs. Bet po tuo siutuliu – šventa ramybė. Gudobelės giminė laikosi atokiau nuo kaimynų, ypač laukinukų, nors pati į lauką dairiasi, pati laukinės kilmės. Gudobelės merginos, moterys – čigoniško būdo. Dūksta, šėlsta, isimyli iki beprotybės, bet kokį vyrą iš kelio išveda.

Vyrai – kitokie: ramūs, protingi, paslaptingi, kaip ir gudai – girios žmonės.

Štai ir surikiavome laukinukus: Obelį, Kriaušę, Gudobelę. Visi medžiai vaisingi, ištvermingi. Gruodyje gimusieji mums naują viltį, o gal ir dvasios lobius neša, prie kurių joks kipšas neprisikapstys.

Parengė Jurgita Ulkienė

KAIP SAUGĖTIS NĄ VISAKIĄ KVARABĄ

MAZGOK RUNKAS

Akuratnai i pavalei mazgok runkas. Nežėdyk tą vandenį - plauk pą tekančiu srovi. Nenubednėsi. Mazgok kaip iš šikinyką parėjus. Kožnų roz kai aisi valgyt kai nosj pūsi pakosėsi ar ti čiaudėsi. Ir butinal kai iš krautuves ar vaistines paraisi. Nečlupyk zubų kad ir kaip nežtėtū.

NEBLŪDIK BELEKUR

Dyrbk iš gryčias. Kuo mažiau blūdyk pa laukū. Jau tik kaip kaks tai striokas bus. Jei baigsis kaks vaistas, skambyk daktarui anas tau išrašys rėceptū.

VĘDYNK GRYČIĄ

Kožnų dienų 2-3 rozus vedynk gryčią, bent 10 min. Atidaryk lungus ir fortkes, kad būt skersapūtė. Dabok kad pats neskalatotum, apsvilk kurtkj ar lysk pą kaldru.

ČIAUDEK SERVETĖLAN

Nepasdaryk sarmatās ir da kytū paprotyk. Kai kosėsi ar ti čiausėsi prisidenk vienkartinį servetėlį ar abrusėliu. Pą to išmesk šiukšlių viedran, nesumyslyk dėt kišenę.

ARBA ALKŪNĖN

Jei neturi kakios skepetās, tai čiaudek sulenktās alkūnės vidynen pūsęn, kaip specialystai liepia.

VENK KOŽNĄ PRISARTINIMĄ

Dabok kad bent 2 metrai but ną kitą asmens, katras kosti ar ti čiaudi, čia tau ne baika. Aldamas laukan užsidenk veidū - jeigu neturi šaliką ar ti kaukę, atsraitok golfą kaunierių, bus da geriau.

COVID-19 pandemija Lietuvoje – besitęsiantis koronaviruso SARS-CoV-2 sukeltos ligos COVID-19 pasaulinės pandemijos išplitimas Lietuvos teritorijoje. Patvirtintos visuotinės rekomendacijos, kaip privalome elgtis, kad sumažintume viruso, su kuriuo vis dar tebekovojame, plitimą. SAUGOKIME SAVE IR KITUS!

